

Journal of Child and
Development (J-CAD)

**ÇOCUK
VE
GELİŞİM
DERGİSİ**
(ÇG-D)

Yıl / Year: 2025

Cilt / Volume: 8

Sayı / Number: 15

e-ISSN 2636 - 8935

Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)
Journal of Child and Development (J-CAD)
Cilt: 8- Sayı: 15/Volume:8 – Issue:15
2025 Haziran/ 2025 June

İÇİNDEKİLER
CONTENTS

1. **Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış 9-12 yaş çocukların öz-şefkat düzeyleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Araştırma Makalesi) 1-8**
An investigation of the relationship between self-compassion levels and attachment styles in children aged 9-12 diagnosed with attention deficit hyperactivity disorder
Fatma Betül YÖRÜ, Demet GÜLALDI, Alican AYGÜN
2. **Okul öncesi dönemde prososyal beceriler ve çevresel farkındalığın karşılaştırılması (Araştırma Makalesi) 9-16**
Comparison of prosocial skills and environmental awareness in preschool period
Ceylan ARMAN, Ela ULAŞKIN, Samet ATA
3. **Çocuk Gelişimi Alanındaki Doktora Tezlerinin Eğilimleri: 2014-2024 Yılları Arasında Türkiye'deki Durum (Araştırma Makalesi) 17-26**
Trends of Doctoral Theses in Child Development: The Situation in Turkey between 2014-2024
Erhan ALABAY
4. **Erken çocukluk dönemi (0-72 ay) için çevrim içi gelişimsel değerlendirme envanteri: ölçek geliştirme ve geçerlik-güvenirlilik çalışması (Araştırma Makalesi) 27-34**
Online developmental assessment inventory for early childhood (0-72 months): scale development and validation study
Muhammed Zahid ÖZOĞLU
5. **0-3 yaş rutin eğitimleri: Türkiye'de yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi (Derleme Makalesi) 35-47**
0-3 years old routine education: A review of postgraduate theses in Turkey
Asude BAYRAM, Fatma Elif ERGİN

ÖNSÖZ

Çocuk gelişimi alanında bilimsel araştırmaları alana ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracak ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlayan yılda iki kez yayınlanan ve yayın kurulu farklı üniversitelerin alanında uzman öğretim üyelerinden oluşan, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ideal online, Google Scholar, EBSCO, Citefactor, OJOP indekslerinde taranan ve hakemli bilimsel bir dergi olan **Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D)**'sinin bu sayısında çocuk gelişimi alanına yönelik;

Araştırma Makaleleri;

- **Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış 9-12 yaş çocukların öz-şefkat düzeyleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi**
An investigation of the relationship between self-compassion levels and attachment styles in children aged 9-12 diagnosed with attention deficit hyperactivity disorder
- **Okul öncesi dönemde prososyal beceriler ve çevresel farkındalığın karşılaştırılması**
Comparison of prosocial skills and environmental awareness in preschool period
- **Çocuk Gelişimi Alanındaki Doktora Tezlerinin Eğilimleri: 2014-2024 Yılları Arasında Türkiye'deki Durum**
Trends of Doctoral Theses in Child Development: The Situation in Turkey between 2014-2024
- **Erken çocukluk dönemi (0-72 ay) için çevrim içi gelişimsel değerlendirme envanteri: ölçek geliştirme ve geçerlik-güvenirlik çalışması**
Online developmental assessment inventory for early childhood (0-72 months): scale development and validation study

Derleme Makale;

- **0-3 yaş rutin eğitimleri: Türkiye'de yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi**
0-3 years old routine education: A review of postgraduate theses in Turkey

başlıklı çalışmalar yer almaktadır. Hakem ve yazarlara dergiye sağladıkları katkılardan dolayı yayın kurulu adına teşekkür ederim. Çocuk ve Gelişim Dergisi'nin on beşinci sayısı 25 Haziran 2025 tarihinde yayınlanacaktır.

25.06.2025

Editör

Prof. Dr. Neriman ARAL

Çocukve Gelişim Dergisi (ÇG-D)

Journal of Child and Development (J-CAD)

e-ISSN 2636-8935 | Periyot Yılda 2 Sayı | Başlangıç 2018 |

<http://dergipark.gov.tr/cg>

Editör

Prof. Dr. Neriman ARAL

Editör Kurulu

Prof. Dr. İsmihan ARTAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice BEKİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen GÜRSOY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı UÇAR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serkan YILMAZ (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Sühendan ER (TED Üniversitesi)

Alan Editörleri

Prof. Dr. Mehmet SAĞLAM
Doç. Dr. Burçin AYSU
Doç. Dr. Gül KADAN
Dr. Öğr. Üyesi Emin DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Emine ARSLAN KILIÇOĞLU

Dil Editörü

Sare UZAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Emine AHMETOĞLU (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Berrin AKMAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşare AKTAŞ ARNAS (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Meziyet ARI (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ARI (Emekli)
Prof. Dr. Emel ARSLAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmihan ARTAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesude ATAY (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Neslihan AVCI (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yasemin AYDOĞAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. N. Pınar BAYHAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice BEKİR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Carmel CEFAL (University of Malta)
Prof. Dr. Şehnaz CEYLAN (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer DARICA (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ümit DENİZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Özcan DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap ERDOĞAN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Nefise Semra ERKAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Sibel Çiğdem GÜNEYSU (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Tanju GÜRKAN (Emekli) (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen GÜRSOY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yıldız GÜVEN (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Adalet KANDIR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Güler KÜÇÜKTURAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Duyan MAĞDEN ATAMAN (Emekli)
Prof. Dr. E. Nilgün METİN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İrfan MORINA (Kosova-Piştine Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayla OKTAY (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilara Fatoş ÖZER (İstanbul Kent Üniversitesi)
Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Mübeccel SARA GÖNEN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilgün SARP (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayperi SİĞİRTMAÇ (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Kezban TEPELİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Belma TUĞRUL (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. F. Figen TURAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı UÇAR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ozana URAL (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurper ÜLKÜER (Üsküdar Üniversitesi)
Prof. Dr. Müdriye YILDIZ BIÇAKÇI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Rengin ZEMBAT (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Gözde AKOĞLU (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Münevver CAN YAŞAR (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Prof. Dr. Remziye CEYLAN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Hale DERE ÇİFTÇİ (İstanbul Arel Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep ÇETİN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ender DURUALP (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ebru ERSAY (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Şükran KILIÇ (Aksaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Refika OLGAN (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet SAĞLAM (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuba KARAARSLAN (Okan Üniversitesi)

Prof. Dr. Özgöl POLAT (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma ELİBOL (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Doç. Dr. Sühendan ER (TED Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma Elif ERGİN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Selvinaz SAÇAN (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. A. Gülşah SARANLI (TED Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazan KAYTEZ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Melek SABUNCUOĞLU (Atılım Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ÇALIŞKAN (Emekli)
Dr. Öğr. Üyesi Handan DOĞAN (Maltepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Seçil YÜCELYİĞİT (TED Üniversitesi)

Kapak Tasarım

Dr. Öğr. Üyesi Emine ARSLAN KILIÇOĞLU
Fahrettin KADIOĞLU

Mizanpaj-Dizgi

Dr. Öğr. Üyesi Emin DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Cihangir KAÇMAZ
Öğr. Gör. Hasan Uğur SERDAROĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Neriman ARAL

Sekreteryä

Dr. Öğr. Üyesi Emine ARSLAN KILIÇOĞLU

İmtiyaz Sahibi ve Yayımıcı

Prof. Dr. Hatice BEKİR

hsimsekbekir@gmail.com

Aralık, 2025

Çocuk ve Gelişim Dergisi (ÇG-D), yayın kurulu farklı üniversitelerin alanında uzman öğretim üyelerinden oluşan, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), idealonline, Google Scholar, EBSCO, Citefactor, OJOP indekslerinde taranan hakemli Uluslararası bilimsel bir dergidir.

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış 9-12 yaş çocukların öz-şefkat düzeyleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

An investigation of the relationship between self-compassion levels and attachment styles in children aged 9-12 diagnosed with attention deficit hyperactivity disorder

 Fatma Betül Yörü¹, Demet Güldü¹, Alican Aygün²

¹Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi, İstanbul, Türkiye
²Bursa Şehir Hastanesi, Bursa, Türkiye

ÖZET

Amaç: Araştırma 9-12 yaş aralığındaki DEHB tanılı çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılan araştırmanın grubunu Bursa Şehir Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri Polikliniği'ne başvuran ve araştırmaya katılmayı kabul eden DEHB tanılı 114 çocuk oluşturmuştur. Veriler, "Sosyo-demografik Bilgi Formu", "Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği" ve "Çocuklar İçin Öz-şefkat Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson korelasyonu uygulanmıştır. Öğrencilerin öz-şefkat düzeylerinin kullanımının yordayıcılarının incelenmesi için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Analizler SPSS 26.0 paket yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Araştırma sonuçlarına göre çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir ($r=.55$; $p < 0.001$). Öte yandan, yaş ve çocuk cinsiyeti bakımından öz-şefkat ve bağlanma puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Sonuçlar: Çocukların öz-şefkat ve güvenli bağlanma stili arasındaki pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiye ek olarak, öz-şefkat düzeyi ile çocukların cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bağlanma stili ile çocukların yaşı ve cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu; öz-şefkat; eğitim; güvenli bağlanma

ABSTRACT

Aim: This study was conducted to examine the relationship between self-compassion levels and attachment styles of children diagnosed with ADHD between the ages of 9-12.

Methods: Sample of the study, which was conducted using the relational screening model, consisted of 114 children diagnosed with ADHD who applied to Bursa City Hospital Child and Adolescent Psychiatry Outpatient Clinic and accepted to participate in the study. Data were collected using the "Socio-demographic Information Form", "Kerns Secure Attachment Scale" and "Self-compassion Scale for Children". Pearson correlation was applied to examine the relationship between self-compassion levels and attachment styles. Hierarchical regression analysis was applied to examine the predictors of the use of students' self-compassion levels. Analyses were performed using SPSS 26.0 package software.

Results: Based on the results, it was found that there was a significant relationship between children's self-compassion levels and attachment styles ($r=.55$; $p < 0.001$). No relationship was found between children's self-compassion levels and the variables of age and gender.

Conclusion: In addition to the positive and significant relationship between children's self-compassion and secure attachment style, no significant relationship was found between self-compassion level and children's gender. It was concluded that there was no significant relationship between attachment style and children's age and gender.

Keywords: attachment; attention deficit and hyperactivity disorder; self-compassion

Giriş

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) çocukluk çağlarında belirtilerini gösteren ve etkileri hayat boyu devam edebilen nöropsikiyatrik bir bozuktur. Bireyin yaşı ve gelişim düzeyi ile uyumlu değildir, dikkatsizlik, dürtüsellik ve hiperaktivite belirtileri ile kendini göstermektedir (Amerikan Psikiyatri Derneği, 2014). DEHB çocukluk dönemlerinde en fazla görülen nöropsikiyatrik bozukluklardan biridir ve etkileri yaşam boyu sürebilen akademik, psikiyatrik ve sosyal sorunlara yol açabilmektedir. Yakın dönemde bir meta-analiz çalışması yapılmıştır ve bu çalışma sonucunda DEHB'nin dünyadaki yaygın oranının %3,4 olduğu tespit edilmiştir (Polanczyk vd., 2015; Akt. Uluçay, 2023). Ancak çalışmalarda DEHB'nin görülme sıklığı; ülke, cinsiyeti, yaş ve tanı kriterlerine göre büyük oranda farklılık göstermektedir. DEHB tanısı olan çocuklarda yüksek antisosyal davranış, iletişim bozukluğu, uyuşturucu madde kullanımı, öğrenmede güçlük, akademik başarı düzeyinin düşüklüğü, yürütücü işlevlerde bozulma, konuşmada güçlük yaşama gibi bozukluklar ve bunlara eşlik eden birçok psikiyatrik bozukluk görülmektedir. DEHB'nin nedeni henüz bilinmemekle beraber, birincil ve ikincil unsurların DEHB patogeneğinde önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Birinci roller serebral kortekste katekolamin metabolizması ile şekillenmektedir. Ayrıca DEHB'nin etiyolojisine bakıldığında genetik faktörlerin %80 oranında rol oynadığı görülmektedir (Farone & Larsson, 2019).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun etiyolojisini ele alan çalışmalar incelendiğinde biyolojik faktörlerin önemine çok sık vurgu yapıldığı görülmüştür (Bayram, 2022; Demirkol, 2023). Biyolojik faktörler önemli olduğu kadar çevresel ve ruhsal faktörler de

bu bozukluğun gelişimini ve devam etmesini etkilemektedir. Yapılan çalışmalar DEHB tanılı çocukların tanısı olmayan çocuklara göre daha problemli ebeveyn ilişkilerine, çocukluk çağı travmalarına sahip olduklarını ve daha düşük düzeyde aile desteği aldıklarını göstermektedir (Demirkol, 2023).

Anne baba ve çocuk ilişkisinin ruhsal hastalıkların ve problemlerin meydana gelmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu etkiyi John Bowlby "Bağlanma Kuramı" olarak geliştirdiği kavramla açıklamış ve Mary Ainsworth'un çalışmaları ile bu kuram güncellenmiştir. Bebeklik çağında ve erken çocukluk döneminde bağlanma birey için hayatı bir önem taşır, hayat boyu diğer bireyler ile kurduğumuz ilişkiler de bağlanma örüntümüzü etkileyebilmektedir (Egeland & Carlson, 2004; Akt. Kilit, 2017).

Ainsworth ve çalışma arkadaşları çocuklardaki bağlanma stillerini güvenli, kaçınan ve kaygılı olmak üzere 3 farklı şekilde kategorize etmişlerdir. Sonrasında Hazan ve Shaver ise çocuklardaki bağlanma stillerini yetişkinlere uyarlayarak bağlanmayı "İnsanların kendileri için mühim gördüğü bireylere karşı geliştirdikleri bağ" olarak tanımlamışlardır (Bretherton, 1992). Bağlanma kuramcılarının çocukluk ve yetişkinlik döneminde kişinin bağlanma stillerinin birbiri ile paralellik gösterdiğini savunmaktadır (Hazan & Shaver, 1987).

Bireylerin kendileri ve dış çevre hakkında zihinsel temsillerinin oluşmasında önemli bir faktör olan bağlanma stilleri ele alındığında, ebeveyni ile güvenli bağlanma gerçekleştiren bireylerin hem duygularını hem de dürtülerini yönetmekte daha esnek oldukları, arkadaşları ve çevreleri ile daha yakın ilişki kurabildikleri ve özgüvenlerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Öte yandan, güvensiz bağlanma gerçekleştiren bireylerin ise depresyon, anksiyete, obsesif kompulsif bozukluk, intihara yatkınlık, yeme bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu gibi problemleri daha çok yaşadıkları çeşitli çalışmalar sonucunda bilinmektedir (Cantazaro & Wei, 2010; Akt. Kınık, 2015).

Zihinsel temsillerin bağlanma stilleri ile gelişmesi ile tutarlı olarak, bağlanma stilleri ile ilişki olan faktörlerden ve çalışmamızın ana kavramlarından biri de öz-şefkattir. Öz-şefkat (self-compassion) kişinin olumsuz olan duygularını fark etmesi ve bu duyguları kabullenmesi, böyle olumsuz duyguların insan olmak ile ilişkili olduğu gerçeğini kavraması ve kabul etmesi, bu tarz olumsuz yaşantılar karşısında da kendisine karşı sevecen ve nazik olmasını ifade etmektedir (Neff, 2003). Literatürde "Öz-şefkat" kavramını kapsamlı olarak ele alan ilk kişinin 2003 yılında Neff olduğu görülmektedir. Neff'e göre öz-şefkat kişinin acı ve zorlayıcı yaşam koşullarına kabullenici bakış açısıyla bakması, olumsuz duygularıyla temas içinde olabilmesi ve yaşayacağı acıdan kaçmak yerine başa çıkmayı ve iyileştirmeyi istemesidir. Bir insan hata yapabilir, bu insan olmanın doğasında vardır. Hiç kimse mükemmel değildir ve herkes bazen yetersiz kalabilir ancak insan tüm bunlara rağmen değerlidir. Neff psikoterapi sürecinde psikolojik problemler ile ilgili olarak "kendilik (self)" merkezinde toplanmış olan bakış açısına yeni bir görüş ve literatüre öz-şefkat kavramını kazandırmıştır (Vardar, 2019).

Literatür göz önünde bulundurulduğunda öz-şefkatin birçok kavram ile anlamlı ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu kavramlar arasında farkındalık, özerklik, kendini kabullenmek, yaşam doyumu ve mutluluk yer almaktadır. Bunun yanında öz-şefkatin mükemmeliyetçilik, öz eleştiri, anksiyete gibi kavramlarla negatif yönde bir ilişkisi olduğu da tespit edilmiştir (Neff vd., 2005).

DEHB tanısı alan çocuklar ile yürütülen araştırmalarda güvensiz bağlanma stili ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu arasında anlamlı bir ilişki olduğu, bağlanma ile ilgili yaşanan problemlerin DEHB'nin gelişiminde etkisi olduğu tespit edilmiştir (Green vd., 2007; Akt. Kilit, 2017).

Literatürde öz-şefkat ve DEHB arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar çok kısıtlıdır. 2020 yılında DEHB'li 1203 yetişkin ile çevrim içi olarak yürütülen bir çalışmada Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ile Öz-şefkat ve algılanan eleştiri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Beaton vd., 2020).

Öz-şefkat kavramı günümüzde farklı alanlarla birlikte ele alınan bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Öz-şefkatin bağlanma ile ilişkisini inceleyen çalışmalar yapılmıştır ancak araştırmanın örneklemini 9-12 yaş arasındaki DEHB tanılı çocuklar ile öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stili arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaya yönelik literatürde daha önce yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Daha önce yapılan araştırmalarda etiyolojik ya da risk faktörü kabul edilebilecek unsurların yaygın olarak çalışıldığı görülmektedir. Bu araştırmanın hem DEHB ve bağlanma stilleri hem de DEHB ve öz-şefkat düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlgili literatür doğrultusunda, bu araştırmanın amacı, 9-12 yaş arası dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu çalışmada, aşağıda yer alan araştırma sorularının yanıtlanması hedeflenmiştir:

1. DEHB tanısı almış çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
2. DEHB tanısı almış çocukların öz-şefkat düzeyleri bağlanma stilleri tarafından anlamlı düzeyde yordanmakta mıdır?
3. DEHB tanısı almış çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri yaş değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
4. DEHB tanısı almış çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırmada, DEHB tanısı almış çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki incelenmiş ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bağımlı değişken "DEHB tanısı olan çocukların bağlanma stilleri ve öz-şefkat düzeyleri"; Bağımsız değişken "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu" dur.

Araştırmanın evreni ve örneklemini

Araştırmanın çalışma grubunun seçiminde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi araştırmacının ulaşması kolay olanı seçmesi sebebiyle yapılan çalışmalara hız sağlayan bir yöntemdir. Genelde araştırmacının diğer örnekleme metodlarına erişiminin zor olduğu yöntemlerde tercih edilen uygun örnekleme yönteminde yanlışlık ihtimali yüksektir ve örnekleme seçilme ihtimali bilinmez (Kılıç, 2012).

Araştırmanın örneklemini Bursa Şehir Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri Polikliniği'ne Nisan 2024- Haziran 2024 aralığında başvuran ve DEHB tanısı alan 9-12 yaş grubu ortaokul öğrencisi 114 çocuk oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü tahmini için

G*Power sürüm 3.1.9.7 (Faul vd., 2007) kullanılarak, Cohen'in (1988) kriterleri kullanılarak 0.05 orta düzey olarak kabul edilmiştir. Anlamlılık kriteri $\alpha = .05$ ve güç $= .80$ olduğunda, bu etki büyüklüğü ile bağımsız örneklem t-testi analizi için gereken minimum örneklem büyüklüğü $N = 110$ 'dür. Dolayısıyla, elde edilen minimum $N = 110$ örneklem büyüklüğü çalışma hipotezini test etmek için fazlasıyla yeterlidir. Araştırma için 120 çocuğa ve ebeveynine ulaşılmıştır. Bunlardan 6 ebeveyn ve çocuğu araştırmaya katılmayı kabul etmemiştir. Böylece çalışmaya katılan 114 çocuk araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Örneklemin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Katılımcıların sosyodemografik değişkenlerine yönelik frekans dağılımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Öğrencilerin sosyodemografik değişkenlerinin frekans dağılımları

Sosyodemografik değişkenler	Değişkenler	f	%
Cinsiyet	Erkek	78	68.4
	Kız	36	31.6
Yaş	9	55	48.3
	10	21	18.4
	11	28	24.6
	12	10	8.8
Anne eğitim	İlköğretim	37	32.5
	Lise	29	25.4
Baba eğitim	Üniversite	48	42.2
	İlköğretim	30	26.3
	Lise	41	36.0
Gelir düzeyi	Üniversite	43	37.7
	Düşük	10	8.8
	Orta	89	78.1
	Yüksek	15	13.2
Sınıf	3	44	38.6
	4	26	22.8
	5	13	11.4
	6	28	24.6
	7	3	2.6
Çocuk sayısı	1	26	22.8
	2	61	53.5
	3	20	17.5
	4	7	6.1
	Toplam	114	100.0

Veri toplama araçları

Araştırmada verilerin elde edilmesi için 2 farklı ölçek ve sosyo- demografik veri formu kullanılmıştır.

Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Bu formda yaş ve cinsiyet ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Çocuklar İçin Öz-Şefkat Ölçeği

Bu ölçek Sutton vd. (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek on iki maddeden oluşmaktadır ve 5'li likert tipi derecelendirmeye oluşan bir ölçektir. (1= Hiçbir zaman 2= Nadiren 3= Sık sık 4= Genellikle 5= Her zaman) Ölçek pozitif ve negatif özellikleri değerlendirmek ve çocukların kendisi hakkında bilgi vermesini amaçlayarak öz-şefkat düzeyini belirlemektedir. Çocuklar İçin Öz-Şefkat Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması Çakmak vd. (2018) tarafından 8-12 yaş aralığında 424 öğrenci ile yapılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi ve ölçeğin orijinal formunun birbiri ile uyumlu olduğu görülmüştür. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının .81 olduğu, olumlu ve olumsuz mana içeren alt boyutlardan pozitif öz-şefkat için Cronbach Alpha değeri .83, negatif öz-şefkat için Cronbach Alpha değeri .71 olarak hesaplanmıştır. Alt ölçeklerden her birinin puanları kendi içinde ayrı olarak toplanır ve toplam puanlar hesaplanarak değerlendirme yapılır. Tüm bu sonuçlara göre, Çocuklar İçin Öz-Şefkat Ölçeği Türk toplumunda geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilir. Bu çalışma için cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı 0.76 olarak bulunmuştur.

Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği (KGBÖ)

15 maddeden oluşan bağlanma ölçeği Kerns vd. (1996) tarafından geliştirilmiş, ardından Sümer ve Şendağ (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin amacı çocukların ebeveynleri ile aralarında olan güvenli bağlanmanın düzeyi ölçmektir. 15 maddenin her birinde zıt olan iki madde yer almaktadır. (Bazı çocuklar annelerine kolayca güvenirler ama bazı çocuklar annelerine güvenip güvenmeyecekleri konusunda emin değildirler.) Çocuklardan ilk olarak "AMA" yazılı kutunun sağ ve sol tarafında yer alan iki çocuk örneğinden hangisine daha yakın olduklarına karar vermeleri istenir, çocuk karar verdikten sonra seçtiği bölümdeki iki kutucuktan birini işaretler. Ölçekte bulunan ve ters yönde yazılan yedi madde işaretlendikten sonra ölçek toplam puanlar (15-60 arasında değişmektedir) üzerinden veya madde sayısına bölerek elde edilen ortalama değer üzerinden (1-4 arası değişen puanlar ile) değerlendirilebilir. Yüksek puanla çocuğun ebeveyni ile güvenli bağlanma gerçekleştirdiğini göstermektedir. Ölçekte ters kodlanan maddeler: 1, 3, 4, 9, 10, 13 ve 15. maddelerdir. Ölçek sonunda çocuk en az 15, en fazla 60 puan alabilmektedir. Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği'nin anne için düzenlenen formunun iç tutarlılık katsayı sonucu .84, baba için düzenlenen formunun iç tutarlılık katsayı sonucu .88 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma için iç tutarlılık katsayısı 0.83 bulunmuştur.

Veri toplama süreci

Çalışma kapsamında, Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurul Onayı alındıktan sonra Araştırmanın örneklemini Bursa Şehir Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri Polikliniği'ne Nisan 2024- Haziran 2024 aralığında başvuran ve DEHB tanısı alan 9-12 yaş grubu ortaokul öğrencisi 114 çocuğun velilerinden bilgilendirilmiş onam alınarak çalışma yürütülmüştür. Araştırma değişkenlerinin ölçülmesi amacıyla seçilen veri ölçüm araçları araştırmacı eşliğinde katılımcılar tarafından yanıtlanmıştır.

Verilerin analizi

Araştırmada, sosyodemografik değişkenler bakımından DEHB tanısı almış 9-12 yaş arası çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya 114 çocuk katılmıştır. DEHB tanısı almış 9-12 yaş arası çocuklarda öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi için Pearson korelasyonu uygulanmıştır. Öğrencilerin öz-şefkat düzeylerinin kullanımının yordayıcılarının incelenmesi için hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Analizler, verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla SPSS 26.0 paket yazılımı kullanılarak yapılmıştır. Sosyo-demografik değişkenler bakımından DEHB tanısı almış 9-12 yaş arası çocuklarda güvenli bağlanma ve öz-şefkat puanlarının karşılaştırılması için, örneklem sayısı sebebiyle parametrik ya da parametrik olmayan ölçümler tercih edilmiştir. İkili grupların karşılaştırılması için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. İki'den fazla grup içeren eğitim düzeyi değişkeniyle yapılan karşılaştırmalar için tek yönlü ANOVA uygulanmıştır. Dağılımın homojen olmadığı değişkenlerin karşılaştırılmasında Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Karşılaştırma testlerinin uygunluğu için normallik sınaması yapılmıştır. Normallik sınaması için ölçek puan ortalamalarının çarpıklık ve basıklık değerleri ile histogram incelenmiştir. Araştırmada uç değerler incelenmiş olup, veriler arasında -3.29 ya da +3.29 üzeri değerde verinin olmadığı görülmüştür. Araştırmada anlamlılık düzeyi 0.05 ve 0.001 düzeyinde alınmıştır.

Ölçek puan ortalamalarının betimleyici istatistikleri Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2. Katılımcıların yaşı ve ölçek puanlarının betimleyici istatistikleri

Değişkenler	N	$\bar{X}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach alfa iç tutarlılık
Yaş	114	9.94	1.055	.544	-1.014	-
Öz-şefkat	114	37.64	8.192	-.214	-.151	.76
Bağlanma	114	46.79	7.484	-.982	1.499	.83

Araştırmanın etik boyutu

Araştırma için Üsküdar Üniversitesi'nden 61351342/Aralık 2023-76 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Araştırmaya katılacak çocuklar ile araştırma öncesi yapılan görüşmelerde araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların ebeveynlerinin araştırmaya katılmalarının gönüllülük esasına dayalı olduğu, istedikleri zaman ayrılma kararı alabilecekleri ve tüm hakları açıklanarak yazılı onam belgeleri imzalatılmıştır.

Bulgular

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan Pearson Korelasyonu bulguları Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 3. Katılımcıların yaşı, öz-şefkat ve bağlanma puanları arasındaki ilişki

	$\bar{x}$	ss	1	2	3
Yaş	9.94	1.055	1		
Öz-şefkat	37.64	8.192	-.270**	1	
Bağlanma	46.79	7.484	-.181	.553**	1

**p<0.01

Tablo 3'teki bulgular incelendiğinde, öğrencilerin yaşı ile öz-şefkat puanları ($r=-.27$; $p<0.01$) arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin yaşı arttıkça öz-şefkat düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Öğrencilerin öz-şefkat ve bağlanma puanları arasındaki ilişki incelendiğinde, bağlanma ($r=.55$; $p<0.01$) ve öz-şefkat arasında pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin bağlanma puanları arttıkça öz-şefkat puanlarının artış gösterdiği görülmüştür. Korelasyon saptanan değişkenler arasında yapılan çoklu regresyon analizi bulguları Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4. Katılımcıların öz-şefkat puanlarının yordayıcılarını incelemeye yönelik yapılan çoklu regresyon analizi bulguları

Model	B	Sh	β	t	p	F	R2
(Sabit)	25.051	7.882		3.178	.002		
yaş	-1.357	.610	-.176	-2.225	.028*	27.21***	.33
Bağlanma	.559	.086	.517	6.516	.000***		

Bağımlı değişken: Öz-şefkat

*p<0.05

**p<0.05

Tablo 4'teki bulgular incelendiğinde, oluşturulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve varyansın %33'ünü açıkladığı saptanmıştır ($F(2/112)=27.21$; $p<0.001$; $R^2=.33$). Bulgulara göre, öğrencilerin yaşı ($\beta=-.18$; $p<0.05$), öz-şefkat puanlarını negatif yönlü ve anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ayrıca, güvenli bağlanma puanları ($\beta=.52$; $p<0.001$) öz-şefkat puanlarının artışını anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Tablo 5. Cinsiyet değişkeni bakımından öğrencilerin öz-şefkat ve bağlanma puanlarının karşılaştırılmasına yönelik t-test bulguları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
-------------	----------	---	-----------	----	---	---

Öz-şefkat	Erkek	78	37.64	7.995	-.015	.988
	Kız	36	37.66	8.721		
Bağlanma	Erkek	78	47.32	6.811	1.098	.275
	Kız	36	45.66	8.766		

p<0.05 **p<0.05

Tablo 5'teki bağımsız örneklem t-testi bulgularına göre, kız ve erkek öğrencilerinin öz-şefkat ve güvenli bağlanma puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tartışma

Araştırma DEHB tanısı almış 9-12 yaş aralığındaki çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri çocukların cinsiyeti ile ele alınarak incelenmiştir. Araştırmaya Bursa Şehir Hastanesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri Polikliniği'ne başvuran ve araştırmaya katılmayı kabul eden 114 çocuk dahil edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular literatür desteği ile aşağıda tartışılmıştır.

Araştırma DEHB tanılı çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu hipotezi ile yürütülmüştür. Araştırmanın sonucunda da verilerden elde edilen bulgulara göre öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde öz-şefkat düzeyi ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin tespit edildiği birçok araştırma görülmüştür.

Uzbaş (2021) tarafından yapılan araştırma sonucunda güvenli bağlanma stiline sahip olan bireylerin öz-şefkat düzeylerinin yüksek, kaygılı bağlanma stiline sahip olan bireylerin öz-şefkat düzeylerinin düşük, kaçınan bağlanan bireylerin ise öz-şefkat düzeylerinin araştırma değişkenlerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Başer Baykal vd., (2019) tarafından yürütülen araştırmaya 359 üniversite öğrencisi dahil edilmiş ve öz-şefkat düzeyleri ilişki durumları ve bağlanma stilleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda yakın ilişkilerde bağlanma stili ve öz-şefkat düzeyleri arasında negatif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir. Kaygılı veya kaçınan bağlanma stiline sahip olan öğrencilerin öz-şefkat düzeyinin daha düşük, güvenli bağlanma stiline sahip olan öğrencilerin ise öz-şefkat düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Wei vd., (2011) tarafından yürütülen araştırmaya üniversite öğrencileri dahil olmuştur ve araştırmada bağlanma, empati, öznel iyi oluş ve öz-şefkatin ilişkileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda kaygılı bağlanma stili ve öz-şefkat düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki, öznel iyi oluş ve öz-şefkat düzeyi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bayar ve Tuzgöl Dost (2017) tarafından yapılan araştırma 587 üniversite öğrencisinin katılımı ile yürütülmüş, bağlanma stilleri ve algılanan sosyal destek ile öz-şefkat düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda kaygılı bağlanma stilinin öz-şefkat düzeyini yordadığı, kaçınan bağlanma stilinin ise öz-şefkat düzeyini yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani kaygılı bağlanan bireylerin kendilerine şefkat gösterme olasılıkları daha azdır.

Bayar (2016) tarafından üniversite öğrencileri ile yürütülen araştırmada öz-şefkat düzeyinin algılanan sosyal destek ve bağlanma tarzını yordama hali incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda kaygılı bağlanma stilinin öz-şefkati yordadığı ancak kaçınan bağlanma stilinin öz-şefkati yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Raque- Bogdan vd., (2011) tarafından yapılan araştırmaya 208 üniversite öğrencisi dahil edilmiş ve bağlanma stilleri ve bu stillerin bireyin psikolojik sağlığına etki eden maddelerinden öz şefkat düzeyi incelenmiştir. Araştırma sonucunda kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanma ile öz şefkat düzeyi arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmada çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Öz-şefkat düzeyi ve çocukların yaşı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlarda çocukların yaşı arttıkça öz-şefkat düzeyleri azalmaktadır. Kahraman Devrim tarafından 2020 yılında yürütülen araştırmada da benzer sonuca ulaşılmıştır. 10-13 yaş arasındaki çocuklar ile yürütülen çalışmanın sonucunda 11 yaş grubundaki çocukların öz-şefkat düzeylerinin 13 yaş grubundaki çocuklara göre daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Özcan (2023) tarafından ergenlerin katılımı ile yürütülen araştırma sonucunda 14 yaş grubundaki ergenlerin öz-şefkat düzeylerinin 17 yaş grubundaki ergenlerin öz-şefkat düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Neff ve Vonk (2009) yürüttükleri araştırmanın sonucunda öz-şefkat düzeyi ve yaş arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Yürütülen bu araştırmada ise yaş arttıkça öz-şefkat düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmasına rağmen bazı araştırmalarda yaş arttıkça öz-şefkat düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada yaş faktörü ve bağlanma stili ile ilgili yapılan analizde bağlanma stilleri ve yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde birçok araştırmada benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bayram (2022) tarafından 10-14 yaş arasındaki DEHB tanılı çocuklar ile yürütülen araştırmada yaş faktörü ile çocukların güvenli bağlanma stili arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Erözkan (2011) ve Yazicioğlu (2011) tarafından üniversite öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştirilen araştırmalarda bağlanma stilini ve yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Tun Telli (2021) tarafından DEHB tanılı 8-11 yaş aralığındaki çocuklar ile yürütülen araştırmada yaş ve bağlanma stilleri arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yolalan (2013) ergenlerde bağlanma stilleri ve depresyon ilişkisini incelediği araştırmasında yaş ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. Elde edilen sonucun, bağlanmanın kuramsal çerçevesi ile uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bağlanma stilleri, bireylerin erken çocukluk döneminde bakım verenleriyle geliştirdikleri bağlanma örüntülerinin bir sonucu olarak şekillenir ve yaşam boyu sosyal ilişkilerinde etkili olur (Bowlby, 1982). Bağlanma kuramı, bağlanma stillerinin erken yaşlarda oluştuğunu ve bu temel yapıların genellikle kalıcı olduğunu öne sürmektedir. Bağlanma stillerinin temel özellikleri, erken çocukluk döneminde belirginleşir ve bireyin temel güven duygusu ile duygusal düzenleme kapasitelerini içerir (Ainsworth et al., 1978). Bu yapıların, özellikle erken dönemdeki bağlanma deneyimlerine dayalı olarak şekillenmesi, yaş gibi dışsal bir değişkenin bu stiller üzerinde doğrudan bir etki yaratmasını sınırlayabilir. Örneğin, birey yetişkinlik döneminde yaş aldıkça yeni deneyimler kazansa bile, bu deneyimlerin erken dönem bağlanma örüntülerini değiştirebilmesi mümkün olmamaktadır.

Araştırmanın sonucunda öz-şefkat düzeyi ve cinsiyet değişkeni arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde bu çalışmaya benzer sonuçlar elde edilen çalışmalar olduğu görülmüştür. Yetgin (2022) 10-12 yaş arasındaki çocukların katılımı ile yürüttüğü araştırma sonucunda öz-şefkat düzeyinin cinsiyete göre değişmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın yaş grubu olan ortaokul düzeyindeki öğrenciler ile yürütülen başka bir çalışmada öz-şefkat düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ancak lise düzeyindeki öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre öz-şefkat düzeylerinin farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Bluth & Blanton, 2015). Devrim Kahraman (2020) 10-13 yaş arasındaki çocukların katılımı ile yürüttüğü araştırmasında öz-şefkat düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sel (2024) özel yetenekli öğrenciler ile yürüttüğü çalışmada öz-şefkat düzeyi ve cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ceritoğlu ve Sakarya (2024) tarafından yapılan araştırma sonucunda da öz-şefkatın cinsiyete göre değişmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Duyar Tunç (2022) tarafından 7. Sınıf öğrencileri ile yürütülen araştırma sonucunda da öz-şefkat ve cinsiyet arasında bir ilişki olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak öz-şefkat düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilen araştırmalar da vardır. Özcan (2023) tarafından ergenler ile yürütülen araştırmada öz-şefkat düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği ve erkeklerin daha yüksek öz-şefkat düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmada bağlanma stili ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yetgin (2022) 10-12 yaş aralığındaki çocuklarla yürüttüğü araştırmasında da benzer sonuca ulaşılmış ve bağlanma ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Sumbas ve Sezer (2017) tarafından yürütülen araştırmada da bağlanma stili ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sümer ve Anafarta Şendağ (2009) öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre bağlanma stilleri arasında fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bayram (2022) DEHB tanısı alan çocuklarla yürüttüğü araştırmasında cinsiyet ve bağlanma stili arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusunu elde etmiştir.

Sonuç

Çalışmada 9-12 yaş aralığında DEHB tanılı çocukların öz-şefkat düzeyleri ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı çeşitli demografik değişkenler ele alınarak araştırılmıştır. Bulgular doğrultusunda elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

- Öz-şefkat düzeyi ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çocukların güvenli bağlanma puanları arttıkça öz-şefkat düzeyleri artmaktadır.
- Öz-şefkat düzeyi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, araştırmaya katılan çocukların yaşları arttıkça öz şefkat düzeyleri düşmektedir. Bağlanma stili ile yaş arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.
- Öz-şefkat düzeyi ve bağlanma stili ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda daha geniş örneklem grubu ile DEHB ile farklı tanıların kıyaslanması ile çocuk psikopatolojisi ve ilgili değişkenlerdeki farklılıkların detaylıca incelenmesi yapılabilir. Bağlanma stili ile öz-şefkat arasında anlamlı ilişkinin saptandığı araştırmada, DEHB tanılı çocuklar ve birincil bakımverenlerine yönelik uygulamalarda sağlıklı ve güvenli bağlanma deneyimlerinin teşvik edilmesi sağlanabilir. Son olarak, boylamsal araştırmalar yürütülerek zamana bağlı DEHB belirtilerinin değişimi ve araştırma değişkenlerindeki farklılıklar ele alınabilir.

Kısıtlılıklar ve Gelecek Çalışmalar için Öneriler

Çalışma 9-12 yaş aralığındaki DEHB tanılı çocuklar ile yürütülmüştür. Aynı klinik grupla ve daha geniş bir yaş aralığı ve daha büyük bir örneklem grubuyla yürütülebilir. Araştırmada yalnızca anneye güvenli bağlanma ölçülmüştür. Aynı ölçeğin baba formatı da dahil edilerek hem anne hem babaya bağlanma ölçülebilir. Kerns Güvenli Bağlanma ölçeği kullanıldığı için çocukların kaygılı, kaçınan veya korkulu bağlanma stillerine sahip olup olmadıkları bilgisi elde edilemediği, yalnızca güvenli bağlanma skorlarına ulaşılabildiği için farklı bir bağlanma ölçeğinin kullanılabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada yaş ve cinsiyet değişkenleri alınmıştır. Bağlanma ve öz-şefkati etkileyen diğer değişkenler de ele alınarak daha kapsamlı bir araştırma yürütülebilir.

Araştırma yalnızca çocukların katılımı ile yürütülmüştür. Ebeveynler de araştırmaya dahil edilerek anne babaların da doldurduğu ölçekler ile ele alınan kavramlar birçok değişken açısından daha kapsamlı bir şekilde incelenebilir.

Araştırma Bursa ili ve Bursa Şehir Hastanesi Çocuk Ergen Psikiyatri Polikliniği'ne başvuran 114 çocuk ile sınırlıdır. Daha geniş bir örneklem ve farklı veri toplama merkezlerinde yapılabilir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Etik Komite Onayı

Araştırma için Üsküdar Üniversitesi'nden 61351342/Aralık 2023-76 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam

Araştırmaya katılacak çocuklar ile araştırma öncesi yapılan görüşmelerde araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların ebeveynlerinin araştırmaya katılmalarının gönüllülük esasına dayalı olduğu, istedikleri zaman ayrılma kararı alabilecekleri ve tüm hakları açıklanarak yazılı onam belgeleri imzalatılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız.

Yazar Katkıları

F.B.Y.: Çalışmanın tasarlanması, Veri toplanması, Veri analizi, Makalenin yazımı, Makale gönderimi ve revizyonu
 D.G.: Çalışmanın tasarlanması, Veri toplanması, Veri analizi, Makalenin yazımı, Makale gönderimi ve revizyonu
 A.A.: Çalışmanın tasarlanması, Veri toplanması, Veri analizi, Makalenin yazımı, Makale gönderimi ve revizyonu

Kaynaklar

- Afshar, Y., Wang, E. T., Mei, J., Esakoff, T. F., Pisarska, M. D., & Gregory, K. D. (2017). Childbirth education class and birth plans are associated with a vaginal delivery. *Birth*, 44(1), 29-34.
- Agrati, D., & Lonstein, J. S. (2016). Affective changes during the postpartum period: Influences of genetic and experiential factors. *Horm Behav*, 77(1), 141- 52.
- Akın, B., & Turfan, E. Ç. (2016). Doğuma hazırlık eğitimi alan ve almayan gebelerin doğumdan memnuniyetlerinin değerlendirilmesi. *JACSD*, 8, 1-16. <https://doi.org/10.17367/JACSD.2016823639>.
- AlDughaisi, M. Y. K., Seshan, V., & Matua, G. A. (2023). Antenatal education services in Oman: A descriptive qualitative inquiry of healthcare provider's perspective. *SAGE Open Nurs*, 3, 9, 23779608231167820.
- AlSomali, Z., Bajamal, E., & Esheaba, O. (2023). The effect of structured antenatal education on childbirth self-efficacy. *Cureus*, 15(5), e39285. doi:10.7759/cureus.39285
- Altıparmak, S., & Coşkun, A. M. (2016). Doğum öncesi verilen eğitimin gebenin bilgi düzeyi ile memnuniyet durumuna etkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2610-2624. doi:10.14687/jhs.v13i2.3744.
- Coşar, F., & Demirci, N. (2012). Lamaze felsefesine dayalı doğuma hazırlık eğitiminin doğum algısı ve doğuma uyum sürecine etkisi. *S.D.Ü Sağlık Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 18-30.
- Çelik, A. S., & Derya, Y. A. (2019). Gebelerin öz bakım gücü ile sağlık uygulamaları düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *GÜSBD*, 8(1), 111- 119.
- Çıtak Bilgin, N., Ak, B., Coşkun Potur, D., & Ayhan, F. (2018). Doğum yapan kadınların doğumdan memnuniyeti ve etkileyen faktörler. *HSP*, 5(3), 342-352.
- Dişsiz, M., Gelebek, N., Demirbaş Meydan, Ş., Mamuk, R., & Bilgiç, D. (2023). Doğuma hazırlık sınıflarında verilen eğitimin doğum memnuniyeti üzerine etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 10(1), 103-107.
- Ferguson, S., Davis, D., & Browne, J. (2013). Does antenatal education affect labour and birth? A structured review of the literature. *Women Birth*, 26(1), e5-e8. doi:10.1016/j.wombi.2012.09.003 .
- Gao, Y., Tang, Y., Tong, M., Du, Y., & Chen, Q. (2019). Does attendance of a prenatal education course reduce rates of caesarean section on maternal request? A questionnaire study in a tertiary women hospital in Shanghai, China. *British Medical Journal Open*, 9(6). <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-029437>.
- Gökçe İsbir, G., İnci, F., Önal, H., & Yıldız, P. D. (2016). The effects of antenatal education on fear of childbirth, maternal self-efficacy and post-traumatic stress disorder (PTSD) symptoms following childbirth: an experimental study. *Appl Nurs Res*, 32, 227-232. doi: 10.1016/j.apnr.2016.07.013.
- Gönenç, İ. M., & Çakırer Çalbayram, N. (2017). Gebelerin, gebe okulu programı hakkındaki görüşleri ve eğitim sonrası deneyimleri. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1609-1620. doi:10.14687/jhs.v14i2.4424
- Güner, P. D., Bölükbaşı, H., Tezcan, E., Gözükar, İ., Hakverdi, A. U., & Özer, C. (2021). Prenatal dönemdeki gebe kadınların gebeliğe ve anneliğe uyumu ile ilişkili faktörler. *Kafkas J Med Sci*, 11(1), 45-51. <https://doi.org/10.5505/kjms.2021.76768>.
- Hassanzadeh, R., Abbas Alizadeh, F., Meedya, S., Mohammad Alizadeh Charandabi, S., & Mirghafourvand, M. (2021). Primiparous women's knowledge and satisfaction based on their attendance at childbirth preparation classes. *Nursing Open*, 8, 2558-2566. <https://doi.org/10.1002/nop.2.7872>
- Jakubiec, D., Jagielska, K., Karmowski, M., Kubicka, K., Karmowski, A., & Sobiech, K. A. (2014). Effect of attending childbirth education classes on psychological distress in pregnant women measured by means of the General Health Questionnaire. *Adv Clin Exp Med*, 23(6), 953-957. doi:10.17219/acem/37351
- Karabulut, Ö., Coşkun Potur, D., Doğan Merih, Y., Cebeci Mutlu, S., & Demirci N. (2016). Does antenatal education reduce fear of childbirth?. *Int Nurs Rev*, 63(1), 60-67. doi:10.1111/inr.12223
- Karabulutlu, Ö., & Akdemir, G. (2021). 15-49 yaş grubundaki kadınların doğum öncesi bakım alma sıklığı ve etkileyen faktörleri belirleme, verilen hizmetin uygunluğunu değerlendirme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 24(4), 520-530. DOI: 10.17049/ataunihem.767194.
- Karaçam, Z., & Akyüz, E. Ö. (2011). Doğum eyleminde verilen destekleyici bakım ve ebel/ hemşirenin rolü. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 19(1), 45-53.
- Kehinde, J., O'Donnell, C., & Grealish, A. (2023). The effectiveness of prenatal breastfeeding education on breastfeeding uptake postpartum: A systematic review. *Midwifery*, 118, 103579. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2022.103579>.
- Kızılkaya Beji, N., & Dişsiz, M. (2015). Hemşire ve Ebelere Yönelik Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. N. Kızılkaya Beji (Ed.). Gebelik ve hemşirelik yaklaşımı (s. 294-300). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Leach, J., Bowles, B., Jansen, L., & Gibson, M. (2017). Perceived benefits of childbirth education on future health-care decision making. *J Perinat Educ*, 26(1), 49-56. doi:10.1891/1058-1243.26.1.49.
- McKee, C. L., Stapleton, P. B., & Pidgeon, A. M. (2018). History of Pre and Perinatal (PPN) Parenting Education A literature review. *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health*, 32(3), 1-27.
- Mueller, CG, Webb, PJ, & Morgan, S. (2020). The effects of childbirth education on maternity outcomes and maternal satisfaction. *J Perinat Educ*, 29(1), 16-22. doi:10.1891/1058-1243.29.1.16
- Munkhondya, B. M., Munkhondya, T. E., Chirwa, E., & Wang, H. (2020). Efficacy of companion-integrated childbirth preparation for childbirth fear, self-efficacy, and maternal support in primigravid women in Malawi. *BMC Pregnancy Childbirth*, 20(48), 1-12.
- Özçalkap, N., & Yiğit, F. (2020). Adıyaman il merkezindeki gebelerin gebelik ve anneliğe uyumlarının karşılaştırılması. *Zeugma Health Res*, 2(1), 19-27.
- Özgan Çelikel, Ö. (2022). Gebe okuluna başvuran gebelerin sosyodemografik özellikleri, doğum şekilleri ve emzirme sürelerinin incelenmesi. *KSÜ Tıp Fak Der.*, 17(1), 53-58.
- Pekcan, N., & Yılmaz, E. (2021). Doğuma hazırlık sınıfında eğitim alan ve almayan kadınların doğum sonu depresyon riskinin incelenmesi. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 226-240.

- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2018). Sağlık hizmetlerinde gebe bilgilendirme sınıfı, gebe okulu ve doğuma hazırlık ve danışma merkezlerinin çalışma usul ve esasları ile ilgili genelge, 2018/08. Sayı: 57536863-231.01.99-1109. <https://shqmsmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/27398/0/usul-ve-esaslarpdf.pdf>. Erişim tarihi: 13.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2014). Gebe Bilgilendirme Sınıfı 57536863/010.06.2014/28 Sayılı Genelgesi. Ankara. <https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/12616,20140925-85-hskdan-gebe-bilgilendirme-sinifi-hakkinda-genelge-2014-28pdf.pdf?0>. Erişim tarihi: 14.07.2023.
- Serçekuş, P., & Başkale, H. (2015). Effects of antenatal education on fear of childbirth, maternal self-efficacy and parental attachment. *Midwifery*, 34, 166-172. doi: 10.1016/j.midw.2015.11.016. Epub 2015 Nov 27. PMID: 26656473.
- Sezgin, D., & Aydın Kartal, Y. (2021). Gebelik döneminde uygulanan kanıta dayalı yaklaşımların güncel rehberler doğrultusunda incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 92-107.
- Shorey, S., Ang, L., Goh, E. C. L., & Gandhi, M. (2019). Factors influencing paternal involvement during infancy: A prospective longitudinal study. *Journal of Advanced Nursing*, 75(2), 357-367.
- Stoll, K. H., & Salon, W. (2012). Childbirth education and obstetric interventions among low-risk canadian women: is there a connection?. *J Perinat Educ*, 21(4), 229-237. doi:10.1891/1058-1243.21.4.229.
- Sunay, Z., & Ucar, T. (2022). The Effect of childbirth education and birth plan on childbirth self-efficacy: A randomized controlled trial. *TJFMPC*, 16(2), 422-433.
- Tok, A., & Sakallıoğlu, H. (2021). Gebe okulları doğum korkusunu azaltmada etkili bir uygulama mıdır?. *Kafkas J Med Sci*, 11(1), 52-56.
- Tuna, G. N., Karataş, A., Bilge, Ç., & Çelik, D. (2021). Gebe eğitim sınıfının doğum ve doğum sonrası sürece etkisi: Olgu sunumu. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 85-90.
- Turgut, N., Güldür, A., Çakmakçı, H., Şerbetçi, G., Yıldırım, F., Ender Yumru, A., Bebek, A., Gülöva, S. S. (2017). Gebe okulunda eğitim alan gebelerin bilgi düzeyleri üzerine bir araştırma. *JAREN*, 3(1), 1-8.
- Yılmaz Esencan, T., Karabulut, Ö., Demir Yıldırım, A., Ertuğrul Abbasoğlu, D., Külek, H., Şimşek, Ç., Küreşir Ünal, A., Küçükoğlu, S., Ceylan, Ş., Yavrutürk, S., & Kılıççı, Ç. (2018). Doğuma hazırlık eğitimi alan gebelerin doğum şekli, ilk emzirme zamanı ve ten tene temas tercihleri. *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(1), 31-43. <https://doi.org/10.26650/FNJN.387>

Comparison of prosocial skills and environmental awareness in preschool period

Okul öncesi dönemde prososyal beceriler ve çevresel farkındalığın karşılaştırılması

Ceylan Arman¹, Ela Ulaşkın¹, Samet Ata¹¹Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi, Ağrı, Türkiye.

ABSTRACT

Aim: This study explores the interrelation between prosocial skills and environmental awareness among preschool children. With the growing importance of sustainable behaviors, understanding these relationships early in child development can inform educational strategies that foster environmental stewardship from a young age.

Methods: Employing a relational and survey methodology, the study collected data from preschool children in Ağrı Province during the 2023-2024 academic year. The Environmental Scale and the Child Prosociality Scale-Teacher Form were used to measure environmental attitudes and prosocial behaviors.

Results: The analysis revealed no significant differences in environmental attitudes and prosocial behaviors across gender or socioeconomic status. However, age was a significant factor, with older children demonstrating greater prosocial behaviors. A modest but significant positive correlation between prosocial skills and environmental awareness was identified, suggesting that these areas are interlinked.

Conclusion: The findings underscore the potential of prosocial behaviors to influence environmental attitudes among preschoolers. The results advocate for the integration of prosocial skills training into early environmental education curricula to enhance effective learning and adoption of sustainable practices. Future research could further delineate how these relationships evolve with age and over more diverse demographic settings.

Keywords: environmental awareness; preschool education; prosocial skills; psychology; sustainable behaviors

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, okul öncesi çocuklar arasında prososyal beceriler ve çevre bilinci arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmaktadır. Sürdürülebilir davranışların artan önemiyle birlikte, bu ilişkilerin çocuk gelişiminin erken dönemlerinde anlaşılması, küçük yaşlardan itibaren çevre yönetimini teşvik eden eğitim stratejilerine bilgi sağlayabilir.

Yöntem: İlişkisel ve anket yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Ağrı ilindeki okul öncesi çocuklardan veri toplanmıştır. Çevresel tutumları ve prososyal davranışları ölçmek için Çevre Ölçeği ve Çocuk Prososyallık Ölçeği-Öğretmen Formu kullanılmıştır.

Bulgular: Analizler, çevresel tutumlar ve prososyal davranışlarda cinsiyet veya sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, yaş önemli bir faktördür ve daha büyük çocuklar daha fazla prososyal davranış sergilemektedir. Prososyal beceriler ile çevresel farkındalık arasında düşük ancak anlamlı bir pozitif korelasyon tespit edilmiş, bu da bu alanların birbiriyle bağlantılı olduğunu düşündürmüştür.

Sonuçlar: Bulgular, prososyal davranışların okul öncesi çocuklar arasında çevresel tutumları etkileme potansiyelinin altını çizmektedir. Sonuçlar, etkili öğrenmeyi ve sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesini artırmak için prososyal beceri eğitiminin erken çevre eğitimi müfredatına entegre edilmesini savunmaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu ilişkilerin yaşla ve daha çeşitli demografik ortamlarda nasıl geliştiğini daha fazla tanımlayabilir.

Anahtar kelimeler: çevre bilinci; okul öncesi eğitim; prososyal beceriler; psikoloji; sürdürülebilir davranışlar

Introduction

Despite growing interest in environmental education and prosocial development, few studies have empirically examined how these domains intersect in early childhood. In particular, the role of prosocial behavior in shaping environmental awareness remains underexplored among preschool-aged children. This study addresses this critical gap by investigating the relationship between prosocial tendencies and environmental awareness in early childhood—a developmental stage where lifelong values begin to take root. By integrating two key domains—environmental consciousness and prosociality—this research offers an original contribution to the literature and provides valuable insights for designing comprehensive early childhood education programs that foster both social and ecological responsibility.

The environment is commonly defined as the living spaces where organisms are connected to and influenced by vital bonds (Atasoy, 2006). Another definition emphasizes the cultural, social, biological, economic, and physical surroundings where humans and all living things interact throughout their lives (Environment, T.C., 2018). Over time, human beings have increasingly viewed nature as a consumable resource, resulting in irreversible destruction of ecosystems (Yener, 2021). Any intervention in the environment tends to affect all living beings similarly. While human impact on nature was minimal prior to the Industrial Revolution, technological advancements, unplanned urbanization, and population growth have since escalated environmental degradation (Güler, 2010). These developments necessitate both individual and collective action to mitigate harm.

Population growth and unsustainable production-consumption cycles have led to ecosystem disruption and environmental problems. Such problems should be addressed on global, national, and local scales (Doğan & Keleş, 2020; Farmer et al., 2007;

United Nations Educational Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 1980). Since these issues are rooted in human behavior, all individuals must act with environmental awareness and responsibility (Irmak Kazazoğlu, 2020; Yalçinkaya, 2012). Fostering environmental awareness is an effective strategy for resolving ecological crises and preserving cultural, natural, and historical values (Irmak Kazazoğlu, 2020; Ujang & Zakariya, 2015). In this context, identifying the environmental awareness levels of preschool children offers a unique contribution to the literature.

One of society's most important responsibilities is to cultivate children's interest in, commitment to, and protection of the environment for a sustainable future (Güler, 2010). Environmental education plays a vital role in shaping values, behaviors, and sustainable lifestyles (Davis, 1998). As the environmental crisis is a human-made issue affecting all people, societal-wide participation in solutions is essential. Education is the most effective and accessible tool for instilling environmental awareness. This has led to the emergence of "environmental education" as a dedicated field. According to Özdemir (2016), this field developed to reduce human pressure on nature and became part of formal education in the 1970s.

Environmental education aims to equip individuals with the knowledge, skills, and sense of responsibility necessary for solving ecological problems (Şahin, 2021). It encourages students to engage in behaviors that contribute to environmental protection. Education systems increasingly aim to foster individuals who are both environmentally knowledgeable and sensitive (Irmak Kazazoğlu, 2020; Uzun & Sağlam, 2006). Since human activity drives environmental degradation, it is expected that humans themselves must be the solution (Özdemir, 2007). Environmental education seeks to develop positive attitudes and behaviors that prevent ecological harm. To be effective, it must begin early and employ diverse techniques to ensure lasting learning and behavioral change in children (Buldur, 2018).

Environmental awareness is the recognition of the damage caused by human actions to ecosystems and the self-awareness of that damage (Yener, 2022). Environmental place perception includes individuals' beliefs, feelings, and attitudes developed through interaction with their surroundings. This perception is influenced by factors such as education, gender, age, and engagement with the environment (Irmak Kazazoğlu, 2020; Ujang & Zakariya, 2015). Environmental awareness encompasses the understanding of human-environment relationships, the capacity for environmentally responsible action, and the recognition of one's place within the environment (Pata, 2008). A child's environmental awareness is shaped significantly by family attitudes and environmental conditions. Children raised in environments marked by ecological degradation or low awareness may develop limited concern for nature (Irmak Kazazoğlu, 2020).

It is crucial to assess the level of environmental awareness in children, as well as their orientation and interest in ecological issues (Gökçeli et al., 2021). Environmental education programs are key to instilling these values (Serttaş, 2020). Understanding which values to integrate into such programs will guide future educational designs. Therefore, this study contributes uniquely by investigating effective educational components.

Developing a sense of responsibility, ethics, and environmental consciousness should begin in early childhood (Gökçeli et al., 2021). Early education benefits individuals and society in multiple domains—economic, cognitive, environmental, and health-related. At this developmental stage, children can begin to conceptualize solutions to environmental problems and form the foundation of lifelong awareness (Jeong, 2004; Marin & Yıldırım, 2004; Grodzinska-Jurczak et al., 2006; Walsh-Daneshmandi & MacLachlan, 2006; Robertson, 2008; Davis, 2009; Gülay & Önder, 2011).

In this context, prosocial behavior may significantly impact the development of environmental awareness in preschool children. Prosocial values strengthen social bonds and promote positive relationships within communities (Bağcı, 2015). These behaviors, such as helping and cooperation, foster desirable traits like kindness and social responsibility (Özer, 2016). Therefore, it is reasonable to hypothesize that prosociality could support the development of environmental awareness.

Rosenhan (1987) credited Auguste Comte with introducing the term "prosocial behavior" to mean interest shown to others. Eisenberg and Mussen (1989) defined it as voluntary helping behavior. Prosocial actions, in contrast to antisocial ones, include helping, cooperation, sacrifice, and support (Uzmen & Mağden, 2002; Carlo et al., 2003; Yıldız et al., 2012). Thus, examining the influence of prosocial tendencies—especially the act of helping—on environmental awareness adds another original dimension to this study.

Environmental sustainability involves efficiently using resources and ensuring their availability for future generations. Environmentally responsible behavior, often termed "green behavior," reflects a proactive stance toward preserving natural resources (Yiğit, 2022). In both private and educational settings, green behaviors are considered voluntary actions aimed at environmental protection (Norton et al., 2015). Blok et al. (2015) categorized such behaviors into demographic, intrinsic, and extrinsic factors, where intrinsic motivators include environmental awareness, values, and intentions. Green behavior aligns with prosocial action, benefiting both the environment and broader society (Norton et al., 2017; Kim et al., 2014).

While theoretical connections between environmental awareness and prosocial behavior have been established, there is a notable absence of empirical studies exploring these variables together in young children. This gap highlights the originality and necessity of the present research.

This study aims to investigate the extent to which preschool children's environmental awareness is influenced by their prosocial behavior. Identifying this relationship can inform the development of environmental education programs that integrate prosocial skills.

Research Problem

1. Is there a relationship between environmental awareness and prosociality levels of preschool children?

Sub-Problems

1. What are the levels of environmental awareness among preschool children?
2. What are the levels of prosociality among preschool children?

3. Do preschool children's environmental awareness and prosociality levels vary based on gender, parental education level, and socioeconomic status?
4. What is the relationship between preschool children's environmental awareness and their prosocial skills?
5. To what extent do preschool children's environmental awareness and prosociality levels predict their prosocial skills?

Method

Research design

In this study, which aims to reveal the existence of the relationship between preschool children's environmental awareness and their prosocial skills, correlational and survey methods were used among quantitative research methods. Relationships between events can be quantified using quantitative research methods. This quantification process defines the descriptive survey method. Descriptive studies involve the process of evaluating relevant events and situations without any intervention (Büyüköztürk et al., 2016).

In addition to the descriptive survey method, the correlational model will also be used in this study. The studies examined in the relational model can also be defined as correlational studies with the inclusion of two or more variables (Neuman, 2006). The dependent variable of the study was determined as environmental awareness and the predictor variable as prosocial skills.

Sample of the study

The population of the study consists of preschool children. The study population consisted of preschool children who continued their education in the 2023-2024 academic year in independent kindergartens and kindergarten classes affiliated to the Ministry of National Education in the central district of Ağrı Province, who gave the necessary permission for the study, whose parents and themselves voluntarily participated in the study, and who did not have any psychiatric or developmental diagnosis.

Based on the criteria determined within the scope of the study, it was calculated to reach 287 children with a 5% margin of error, 95% confidence interval and medium effect size using the G*Power sampling calculation tool. However, 315 students participated in total due to missing data. The study was completed with the data of 282 students as a result of removing the extreme values from the participating students. Some demographic information about the students is given in Table 1.

Table 1. Participant demographic characteristics

Variable	Participant	F	%
Gender	Female	151	53.5
	Male	131	46.5
Age	4 Ages	74	26.2
	5 Ages	156	55.3
	6 Ages	52	18.5
	Illiterate	32	11.4
Mother Education Level	Primary School Graduate	120	42.6
	Secondary School Graduate	50	17.7
	High School Graduate	41	14.5
	University Graduate	39	13.8
Socio-economic Level	Low	48	17.0
	Moderate	128	45.4
	High	106	37.6
	Total	282	100.0

The data of 282 preschool children were used in the study. 53.5% of the students were girls. The majority of the participants were 5 years old with 55.3%. 42.6% of the students' mothers were primary school graduates and 45.4% of the children had a medium economic level.

Data collection tools

In this study, demographic information form, Environmental Scale and Child Prosociality Scale-Teacher Form were used.

Environmental Scale (CATES - PV): The Environmental Scale developed by Musser and Diamond (1999) and adapted into Turkish by Gülay (2011) will be used to reveal children's environmental awareness. In the 15-question scale, children will be asked to point to the correct picture in the questionnaire and then asked how much they like it (more or less) and their answers will be rated between 1 and 4 points. The internal reliability coefficient of the scale was found to be .72 and it consists of a unidimensional structure.

Child Prosociality Scale-Teacher Form: The scale, developed by Bower (2012) and adapted into Turkish by Bağcı (2015), aims to measure the observed and perceived prosocial behaviors of children as assessed by their teachers. A high score on the scale indicates that the child's prosociality skills are high. The reliability coefficient for the Teacher Form (22 items), which consists of a single dimension, was found to be .96.

Data collection and ethical considerations

After the ethics committee permissions required for the conduct of the study were obtained from Ağrı İbrahim Çeçen University, the necessary permissions were obtained from the Ağrı Provincial Directorate of National Education, and the schools randomly

determined by the researcher were informed about the study and administrative approval was obtained. Informative explanations about the purpose and content of the study were included in the voluntary participation form sent to the parents. The environmental scale was collected by directly asking children. The prosociality scale was completed by teachers by evaluating the students in their classes. The necessary permissions for the use of the scales in this study were obtained from the scale owners via e-mail.

Data analysis

Before examining the relationships between children's prosociality levels and environmental attitudes, the normality distribution of the data was examined. Accordingly, standardized z scores and box plots were examined and data showing outliers were excluded from the total data set. Table 2 shows the central tendencies of the scores obtained from the scales.

Table 2. Central tendency statistics

Dependent	N	$\bar{X}$	S.d.	Min	Max	Skewness	Kurtosis
Environmental Attitude	282	48.26	4.57	36	60	-.090	-.403
Child Prosociality	282	78.63	15.09	34	110	-.188	-.325

It was determined that the values obtained in children's environmental attitude and prosociality were in the ± 2 value range, that is, the data were normally distributed (George & Mallery, 2016). Therefore, Independent Samples t Test was used for two independent variables and One-Way ANOVA (Post-Hoc Bonferroni) was used for more than two variables. The direction and size of the relationship between the variables were also examined with Pearson Correlation analysis. Interpretations were made in line with the correlation coefficients stated by Cohen (1988) as "small relationship for $r = .10$ to $.29$, medium relationship for $r = .30$ to $.49$ and large relationship for $r = .50$ to 1.00 ". Simple Linear Regression analysis was used to examine the effect of prosociality on environmental attitude.

Results

Children's environmental attitudes and prosociality behaviors according to their gender were examined by independent samples t-test and the results are given in Table 3.

Table 3. t-test results according to children's gender

Variables	Gender	N	$\bar{X}$	S.d	t (Sd= 280)	p
Environmental Attitude	Female	151	48.07	4.62	-.773	.440
	Male	131	48.49	4.52		
Child Prosociality	Female	151	79.10	15.75	.554	.580
	Male	131	78.10	14.35		

$p < 0.05$

It was concluded that there was no statistically significant difference in the environmental attitudes and prosocial behaviors of children examined according to their gender ($p > 0.05$). Accordingly, it can be said that gender is not an effective variable on children's environmental attitudes and prosociality.

Environmental attitudes and prosociality behaviors of children according to their ages were examined by ANOVA and the results are presented in Table 4.

Table 4. ANOVA results according to children's age

Variables	Age	N	$\bar{X}$	s.s	F (2-279)	p	Difference
Environmental Attitude	4 Ages ^a	74	47.93	4.61	.487	.615	-
	5 Ages ^b	156	48.26	4.65			
	6 Ages ^c	52	48.75	4.30			
Child Prosociality	4 Ages ^a	74	76.03	12.93	3.985	.020*	c>a $\eta^2 = .03$
	5 Ages ^b	156	78.24	14.83			
	6 Ages ^c	52	83.54	17.68			

* $p < 0.05$

In the environmental attitudes and prosocial behaviors of children examined according to their ages, it was observed that there was no statistically significant difference in environmental attitudes ($p > 0.05$), while there was a statistically significant difference in prosocial behaviors according to age. According to the Bonferroni test conducted to determine the difference, it was found that 6-year-old children exhibited statistically significantly higher prosocial behaviors than 4-year-old children. However effect size was small ($\eta^2 = .03$).

Children's environmental attitudes and prosociality behaviors were examined by ANOVA according to their mothers' education levels and the results are presented in Table 5.

Table 5. ANOVA results according to the education level of the mothers of the children

Variables	Mother Education	N	$\bar{X}$	S.d.	F (4-277)	p
Environmental Attitude	Illiterate	32	47.59	4.29	1.282	.277

Child Prosociality	Primary School Graduate	120	47.82	4.55		
	Secondary School Graduate	50	48.50	4.63		
	High School Graduate	41	49.49	4.40		
	University Graduate	39	48.59	4.88		
	Illiterate	32	81.94	16.59		
	Primary School Graduate	120	78.55	14.93	.730	.572
	Secondary School Graduate	50	78.44	15.10		
	High School Graduate	41	79.20	15.07		
	University Graduate	39	75.85	14.56		

p<0.05

It was concluded that there was no statistically significant difference in the environmental attitudes and prosocial behaviors of the children examined according to their mothers' education levels ($p>0.05$). Accordingly, it can be said that the mother's education level is not an effective variable on children's environmental attitudes and prosocial behaviors.

Environmental attitudes and prosocial behaviors of children according to their families' economic levels were examined by ANOVA and the results are presented in Table 6.

Table 6. ANOVA results according to the economic levels of children's families

Variable	Economic Situation	N	$\bar{X}$	s.s	F (2-279)	p
Environmental Attitude	Low ^a	48	47.58	4.85	.701	.497
	Moderate ^b	128	48.30	4.48		
	High ^c	106	48.52	4.56		
Child Prosociality	Low ^a	48	77.67	15.72	.126	.882
	Moderate ^b	128	78.95	15.41		
	High ^c	106	78.70	14.54		

*p<0.05

It was seen that there was no statistically significant difference ($p>0.05$) in the environmental attitudes and prosocial behaviors of children examined according to the economic level of their families. Accordingly, it can be said that the economic level variable is not a variable that affects children's environmental attitudes and prosociality levels.

The relationship between children's environmental attitudes and prosociality behaviors was examined by Pearson Correlation analysis and the results are presented in Table 7.

Table 7. The relationship between environmental attitudes and prosociality

Variables	Pearson (r)	Child Prosociality
Environmental Attitude	(r)	.231**
	p	.000
	N	282

**p<0.01 (2-way)

When the relationship between children's environmental attitudes and their prosociality was examined, it was found that there was a statistically significant relationship ($r=.231$; $p<0.01$). Accordingly, it can be said that there is a small positive relationship between children's environmental attitudes and their prosocial behaviors.

Since there is a correlation between children's environmental attitudes and their prosocial behaviors, a simple linear regression analysis was conducted to determine the extent to which prosocial behaviors predict environmental attitudes and the results are presented in Table 8.

Table 8. Prediction level of children's environmental attitudes by prosocial behaviors

Variable	B	Standard Errors	β	T	p	Tolerance	VIF
Constant	42.773	1.410		30.339	.000	1.000	1.000
Prosociality	.070	.018	.231	3.964	.000		
R= 0.231	R ² =.053						
F(1,280)=15.714	p<.001						

As a result of simple linear regression analysis, it can be said that prosocial behaviors have an effect on children's environmental attitudes ($R=.231$, $R^2=.053$, $p<.01$). In this direction, it is concluded that environmental attitude is predicted by prosocial behaviors by approximately 5%.

Discussion

This study explored the relationship between preschool children's environmental attitudes and their prosocial behaviors, along with the influence of demographic variables such as age, gender, maternal education level, and family socioeconomic status. Findings indicated that gender, maternal education, and socioeconomic status did not significantly impact either environmental attitudes or prosociality. While prior literature often reports that girls show higher levels of prosocial behavior—potentially due to

socially constructed gender roles (e.g., Bouchard et al., 2015; Ata & Artan, 2021)—our results did not support this pattern. This may suggest that gendered socialization processes are not yet firmly internalized at this young age, or that such processes differ regionally and culturally.

In contrast, age was found to significantly influence prosocial behaviors, with 6-year-olds showing more prosociality than 4-year-olds. This aligns with developmental theories suggesting that children's empathy, moral reasoning, and understanding of social norms improve with age (Piaget; Vygotsky; Li et al., 2024). The finding highlights the importance of age-appropriate social-emotional education during early childhood. Neither maternal education nor economic status showed significant effects. This suggests that while these factors may shape the broader developmental context, they are not deterministic. Parenting style, quality of communication, and emotional climate within the home may exert more direct influence. Even in low-income households, children may develop strong prosocial and environmental attitudes if nurtured by sensitive, engaged caregivers.

A key contribution of this study lies in its empirical demonstration of a positive but modest relationship between prosocial behavior and environmental attitudes. The regression model, while statistically significant ($p < .001$), explained only 5% of the variance ($R^2 = .053$), indicating a limited predictive power. This modest effect size suggests that prosociality is one of many factors contributing to environmental awareness, alongside others such as parental modeling, educational content, and peer or media influences.

Nonetheless, identifying this link is important. Prosocial behaviors—helping, cooperation, and empathy—may serve as foundations for developing environmental responsibility. Educational programs that integrate social-emotional learning with environmental education could foster more holistic and sustainable attitudes in young children. Moreover, this study addresses a gap in the literature by examining how prosocial tendencies relate to environmental attitudes at the preschool level, an area rarely explored empirically. This represents an original contribution, emphasizing the relevance of early social behaviors in shaping ecological awareness.

Conclusion

This study reveals a positive association between preschool children's prosocial behaviors and their environmental attitudes. While age emerged as a significant factor influencing prosociality, gender, maternal education, and socioeconomic status did not produce statistically significant differences. The study underscores the complexity of environmental and prosocial development, shaped not by single variables but by dynamic interactions between individual, familial, and contextual factors.

Recommendations for Practice and Research:

- Early childhood education programs should combine prosocial skill development with environmental themes, encouraging empathy not only toward people but also toward nature.
- Regardless of education or income levels, caregivers should be supported in modeling both prosocial and eco-conscious behaviors in daily life.
- Future studies should explore additional predictors (e.g., parenting style, peer influence, media exposure) through longitudinal and cross-cultural designs to better understand how prosociality and environmental attitudes co-develop over time.
- National early childhood education policies can benefit from incorporating both social-emotional learning and environmental literacy as core components of preschool curricula.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Teşekkür

Bu çalışmaya katkıda bulunan tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

Finansal Destek

1919B012304698 nolu 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında finansal destek alınmıştır.

Etik Komite Onayı

Araştırmanın yapılabilmesi için Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınmıştır. (02.02.2024 tarihli ve 9316 sayılı yazıyla)

Bilgilendirilmiş Onam

Araştırmaya okul öncesi dönemde eğitim gören 4-5-6 yaş çocuklardan oluşmaktadır. Gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacılar tarafından çocuklara "çevre ölçeği" uygulanmıştır ayrıca aynı öğrencilerin öğretmenleri tarafından da "çocuk sosyallik ölçeği- öğretmen formu" kullanılarak uygulanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız.

Yazar Katkıları

C.A.: Fikir, Veri Toplama ve İşleme, Yazma

C.U.: Tasarım, Analiz ve Yorumlama, Literatür Tarama, Yazma, Eleştirel İnceleme
S.A.: Gözetim, Veri Toplama ve İşleme, Eleştirel İnceleme.

References

- Afshar, Y., Wang, E. T., Mei, J., Esakoff, T. F., Pisarska, M. D., & Gregory, K. D. (2017). Childbirth education class and birth plans are associated with a vaginal delivery. *Birth*, 44(1), 29-34.
- Agrati, D., & Lonstein, J. S. (2016). Affective changes during the postpartum period: Influences of genetic and experiential factors. *Horm Behav*, 77(1), 141- 52.
- Akın, B., & Turfan, E. Ç. (2016). Doğuma hazırlık eğitimi alan ve almayan gebelerin doğumdan memnuniyetlerinin değerlendirilmesi. *JACSD*, 8, 1-16. <https://doi.org/10.17367/JACSD.2016823639>.
- AlDughaisi, M. Y. K., Seshan, V., & Matua, G. A. (2023). Antenatal education services in Oman: A descriptive qualitative inquiry of healthcare provider's perspective. *SAGE Open Nurs*, 3, 9, 23779608231167820.
- AlSomali, Z., Bajamal, E., & Esheaba, O. (2023). The effect of structured antenatal education on childbirth self-efficacy. *Cureus*, 15(5), e39285. doi:10.7759/cureus.39285
- Altıparmak, S., & Coşkun, A. M. (2016). Doğum öncesi verilen eğitimin gebenin bilgi düzeyi ile memnuniyet durumuna etkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2610-2624. doi:10.14687/jhs.v13i2.3744.
- Coşar, F., & Demirci, N. (2012). Lamaze felsefesine dayalı doğuma hazırlık eğitiminin doğum algısı ve doğuma uyum sürecine etkisi. *S.D.Ü Sağlık Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 18-30.
- Çelik, A. S., & Derya, Y. A. (2019). Gebelerin öz bakım gücü ile sağlık uygulamaları düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *GÜSBD*, 8(1), 111- 119.
- Çıtak Bilgin, N., Ak, B., Coşkun Potur, D., & Ayhan, F. (2018). Doğum yapan kadınların doğumdan memnuniyeti ve etkileyen faktörler. *HSP*, 5(3), 342-352.
- Dişsiz, M., Gelebek, N., Demirbaş Meydan, Ş., Mamuk, R., & Bilgiç, D. (2023). Doğuma hazırlık sınıflarında verilen eğitimin doğum memnuniyeti üzerine etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 10(1), 103-107.
- Ferguson, S., Davis, D., & Browne, J. (2013). Does antenatal education affect labour and birth? A structured review of the literature. *Women Birth*, 26(1), e5-e8. doi:10.1016/j.wombi.2012.09.003 .
- Gao, Y., Tang, Y., Tong, M., Du, Y., & Chen, Q. (2019). Does attendance of a prenatal education course reduce rates of caesarean section on maternal request? A questionnaire study in a tertiary women hospital in Shanghai, China. *British Medical Journal Open*, 9(6). <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-029437>.
- Gökçe İsbir, G., İnci, F., Önal, H., & Yıldız, P. D. (2016). The effects of antenatal education on fear of childbirth, maternal self-efficacy and post-traumatic stress disorder (PTSD) symptoms following childbirth: an experimental study. *Appl Nurs Res*, 32, 227-232. doi: 10.1016/j.apnr.2016.07.013. Epub 2016 Jul 30. PMID: 27969033.
- Gönce, İ. M., & Çakır Çalbayram, N. (2017). Gebelerin, gebe okulu programı hakkındaki görüşleri ve eğitim sonrası deneyimleri. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1609-1620. doi:10.14687/jhs.v14i2.4424
- Güner, P. D., Bölükbaşı, H., Tezcan, E., Gözükar, İ., Hakverdi, A. U., & Özer, C. (2021). Prenatal dönemdeki gebe kadınların gebeliğe ve anneliğe uyumu ile ilişkili faktörler. *Kafkas J Med Sci*, 11(1), 45-51. <https://doi.org/10.5505/kjms.2021.76768>.
- Hassanzadeh, R., Abbas Alizadeh, F., Meedya, S., Mohammad Alizadeh Charandabi, S., & Mirghafourvand, M. (2021). Primiparous women's knowledge and satisfaction based on their attendance at childbirth preparation classes. *Nursing Open*, 8, 2558-2566. <https://doi.org/10.1002/nop2.7872>
- Jakubiec, D., Jagielska, K., Karmowski, M., Kubicka, K., Karmowski, A., & Sobiech, K. A. (2014). Effect of attending childbirth education classes on psychological distress in pregnant women measured by means of the General Health Questionnaire. *Adv Clin Exp Med*, 23(6), 953-957. doi:10.17219/acem/37351
- Karabulut, Ö., Coşkun Potur, D., Doğan Merih, Y., Cebeci Mutlu, S., & Demirci N. (2016). Does antenatal education reduce fear of childbirth?. *Int Nurs Rev*, 63(1), 60-67. doi:10.1111/inr.12223
- Karabulutlu, Ö., & Akdemir, G. (2021). 15-49 yaş grubundaki kadınların doğum öncesi bakım alma sıklığı ve etkileyen faktörleri belirleme, verilen hizmetin uygunluğunu değerlendirme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 24(4), 520-530. DOI: 10.17049/ataunihem.767194.
- Karaçam, Z., & Akyüz, E. Ö. (2011). Doğum eyleminde verilen destekleyici bakım ve ebel/ hemşirenin rolü. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 19(1), 45-53.
- Kehinde, J., O'Donnell, C., & Grealish, A. (2023). The effectiveness of prenatal breastfeeding education on breastfeeding uptake postpartum: A systematic review. *Midwifery*, 118, 103579. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2022.103579>.
- Kızılkaya Beji, N., & Dişsiz, M. (2015). Hemşire ve Ebelerle Yönelik Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. N. Kızılkaya Beji (Ed.). Gebelik ve hemşirelik yaklaşımı (s. 294-300). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Leach, J., Bowles, B., Jansen, L., & Gibson, M. (2017). Perceived benefits of childbirth education on future health-care decision making. *J Perinat Educ*, 26(1), 49-56. doi:10.1891/1058-1243.26.1.49.
- McKee, C. L., Stapleton, P. B., & Pidgeon, A. M. (2018). History of Pre and Perinatal (PPN) Parenting Education A literature review. *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health*, 32(3), 1-27.
- Mueller, CG, Webb, PJ, & Morgan, S. (2020). The effects of childbirth education on maternity outcomes and maternal satisfaction. *J Perinat Educ*, 29(1), 16-22. doi:10.1891/1058-1243.29.1.16
- Munkhondya, B. M., Munkhondya, T. E., Chirwa, E., & Wang, H. (2020). Efficacy of companion-integrated childbirth preparation for childbirth fear, self-efficacy, and maternal support in primigravid women in Malawi. *BMC Pregnancy Childbirth*, 20(48), 1-12.
- Özçalkap, N., & Yiğit, F. (2020). Adıyaman il merkezindeki gebelerin gebelik ve anneliğe uyumlarının karşılaştırılması. *Zeugma Health Res*, 2(1), 19-27.
- Özgan Çelikel, Ö. (2022). Gebe okuluna başvuran gebelerin sosyodemografik özellikleri, doğum şekilleri ve emzirme sürelerinin incelenmesi. *KSÜ Tıp Fak Der.*, 17(1), 53-58.
- Pekcan, N., & Yılmaz, E. (2021). Doğuma hazırlık sınıfında eğitim alan ve almayan kadınların doğum sonu depresyon riskinin incelenmesi. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 226-240.
- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2018). Sağlık hizmetlerinde gebe bilgilendirme sınıfı, gebe okulu ve doğuma hazırlık ve danışma merkezlerinin çalışma usul ve esasları ile ilgili genelge, 2018/08. Sayı: 57536863-231.01.99-1109. <https://shgmsmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/27398/0/usul-ve-esaslarpdf.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2023.

- Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2014). Gebe Bilgilendirme Sınıfı 57536863/010.06.2014/28 Sayılı Genelgesi. Ankara. <https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/12616,20140925-85-hskdan-gebe-bilgilendirme-sinifi-hakkinda-genelge-2014-28pdf.pdf?0>. Erişim tarihi: 14.07.2023.
- Serçekuş, P., & Başkale, H. (2015). Effects of antenatal education on fear of childbirth, maternal self-efficacy and parental attachment. *Midwifery*, 34, 166-172. doi: 10.1016/j.midw.2015.11.016. Epub 2015 Nov 27. PMID: 26656473.
- Sezgin, D., & Aydın Kartal, Y. (2021). Gebelik döneminde uygulanan kanıta dayalı yaklaşımların güncel rehberler doğrultusunda incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 92-107.
- Shorey, S., Ang, L., Goh, E. C. L., & Gandhi, M. (2019). Factors influencing paternal involvement during infancy: A prospective longitudinal study. *Journal of Advanced Nursing*, 75(2), 357-367.
- Stoll, K. H., & Salon, W. (2012). Childbirth education and obstetric interventions among low-risk canadian women: is there a connection?. *J Perinat Educ*, 21(4), 229-237. doi:10.1891/1058-1243.21.4.229.
- Sunay, Z., & Ucar, T. (2022). The Effect of childbirth education and birth plan on childbirth self-efficacy: A randomized controlled trial. *TJFMPC*, 16(2), 422-433.
- Tok, A., & Sakallıoğlu, H. (2021). Gebe okulları doğum korkusunu azaltmada etkili bir uygulama mıdır?. *Kafkas J Med Sci*, 11(1), 52-56.
- Tuna, G. N., Karataş, A., Bilge, Ç., & Çelik, D. (2021). Gebe eğitim sınıfının doğum ve doğum sonrası sürece etkisi: Olgu sunumu. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 85-90.
- Turgut, N., Güldür, A., Çakmakçı, H., Şerbetçi, G., Yıldırım, F., Ender Yumru, A., Bebek, A., Gülova, S. S. (2017). Gebe okulunda eğitim alan gebelerin bilgi düzeyleri üzerine bir araştırma. *JAREN*, 3(1), 1-8.
- Yılmaz Esencan, T., Karabulut, Ö., Demir Yıldırım, A., Ertuğrul Abbasoğlu, D., Külek, H., Şimşek, Ç., Küreşir Ünal, A., Küçüköğlu, S., Ceylan, Ş., Yavrutürk, S., & Kılıççı, Ç. (2018). Doğuma hazırlık eğitimi alan gebelerin doğum şekli, ilk emzirme zamanı ve ten tene temas tercihleri. *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(1), 31-43. <https://doi.org/10.26650/FNJN.387>

Çocuk Gelişimi Alanındaki Doktora Tezlerinin Eğilimleri: 2014-2024 Yılları Arasında Türkiye'deki Durum

Trends of Doctoral Theses in Child Development: The Situation in Turkey between 2014-2024

 Erhan Alabay²¹Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Amaç: Türkiye'deki Çocuk Gelişimi doktora programlarında son on yıl içinde (2014-2024) yapılan doktora tezlerinin incelenmesidir. Araştırma derleme türünde bir çalışmadır.

Yöntem: Araştırmada doktora tezlerine, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına bağlı Ulusal Tez Merkezinden ulaşılmıştır. Detaylı aramalar yapılmış ve "Çocuk Gelişimi" veya "Çocuk Gelişimi ve Eğitimi" anahtar kelimeleri kullanılarak 2014-2024 yılları arasında yayımlanmış toplam 148 Çocuk Gelişimi doktora tezi çalışma kapsamına alınmıştır.

Bulgular: Araştırmanın sonucunda, doktora tezlerinin yoğunlukla Ankara Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi tarafından yapıldığı, 2020 yılında doktora tez sayılarında bir düşüş olmasına rağmen özellikle son üç yılda üretilen doktora tez sayısında önemli bir artışın olduğu belirlenmiştir. Çocuk gelişimi doktora tezlerinin çoğunluğunun kadınlar tarafından hazırlandığı, nicel araştırma yöntemleriyle yapıldığı, ancak son yıllarda karma yöntem araştırmalarıyla tezlerin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Sonuçlar: Doktora tezlerinin çoğunlukla sosyal-duygusal ve bilişsel gelişim ağırlıklı konular üzerinden ilerlediği, diğer gelişim alanlarına ise çok az yer verildiği belirlenmiştir. Özellikle doktora tezlerinin büyük bir bölümünün tipik gelişim gösteren ve okul öncesi dönem yaş grubunu kapsayan çocuklarla yürütüldüğü görülmüştür. Doktora tez verilerinin büyük bir çoğunluğunun İç Anadolu Bölgesindeki illerden toplandığı, en az verinin ise Güney Anadolu Bölgesinden toplandığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: çocuk gelişimi, doktora tezleri, Türkiye

ABSTRACT

Aim: The aim of this study is to examine the doctoral dissertations conducted in the last ten years (2014-2024) in Child Development doctoral programs in Turkey. The research is a review type study.

Methods: In the research, doctoral dissertations were accessed from the National Thesis Center affiliated to the Presidency of the Council of Higher Education. Detailed searches were made and a total of 148 Child Development doctoral dissertations published between 2014-2024 using the keywords "Child Development" or "Child Development and Education" were included in the study.

Results: As a result of the research, it was determined that doctoral dissertations were mostly produced by Ankara University and Gazi University, and although there was a decrease in the number of doctoral dissertations in 2020, there was a significant increase in the number of doctoral dissertations produced especially in the last three years. It was determined that the majority of child development doctoral dissertations were prepared by women and were conducted with quantitative research methods, but in recent years, theses have been conducted with mixed method research.

Conclusion: It was determined that doctoral dissertations mostly focused on social-emotional and cognitive development, while other developmental areas were rarely included. In particular, it was observed that most of the doctoral dissertations were conducted with children with typical development and preschool age group. It was determined that the majority of the doctoral dissertation data were collected from the provinces in Central Anatolia Region, while the least data were collected from the Southern Anatolia Region.

Keywords: child development, PhD dissertations, Türkiye

Giriş

Doktora tezleri, ilgili alanın gelişmesi ve ilerlemesi açısından önemli araştırmaların başında gelmektedir. Özellikle disiplinlerin gelişimi ve ilerleyebilmesi açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Bu tezler, alanın güncel problemlerini ele almakta, bu problemlerin belirlenmesinin yanı sıra teorik yaklaşımlar geliştirmekte veya pratik uygulamalar sunabilmektedir. Böylece doktora araştırmaları, alanla ilgili bilimsel bilginin hem genişlemesine hem de derinleşmesine katkı sağlamaktadır (Karagöz & Şeref, 2021). Bilimsel bilginin genişlemesi ve derinleşmesinin yanı sıra, bu çalışmalar genç araştırmacılar için de önemli bir akademik gelişim süreci sunmaktadır. Doktora süreci, araştırmacıların bilimsel yöntemleri etkin bir şekilde kullanmalarını, bağımsız araştırma yapma becerisi kazanmalarını ve akademik alanda yetkinleşmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda, doktora tezleri yalnızca bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda araştırmacıların bağımsız çalışma, eleştirel düşünme ve problem çözme yetilerini geliştiren bir süreç olarak da değerlendirilebilir (El-Dakhs, 2018; Giesler vd., 2016; Karagöz & Şeref, 2021).

Dünya genelinde doktora tez çalışmalarının sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. ABD merkezli bağımsız bir devlet kuruluşu olan Ulusal Bilim Vakfı (National Science Foundation - NSF) verilerine göre, birçok ülkede doktora öğrenci sayısı ve öğrencilerin ürettiği doktora tezlerinin sayısı artış göstermektedir. 1978-1988 yılları arasında ABD'de yaklaşık 316.000 doktora derecesi verilirken, 1988-1998 yılları arasında bu sayı 400.000'e yükselmiştir. Benzer şekilde, İngiltere'de 1996-2000 yılları arasında doktora derecelerinde %27'lik bir artış kaydedilmiştir. Avustralya'da ise 1991 yılında 19.254 olan doktora öğrenci sayısı, 2000 yılında 37.000'i aşmış, aynı dönemde tamamlanan doktora tezlerinin sayısı 2.491'den 5.325'e yükselmiştir. Bu veriler, dünya genelinde doktora eğitime olan talebin arttığını ve birçok ülkede doktora derecesi ile tez çalışmalarının giderek çoğaldığını

göstermektedir. Bu artışın, akademik, bilimsel, ekonomik ve toplumsal açıdan olumlu etkiler yaratacağı öngörülmektedir (Sarrico, 2022; Vijayakumar & Vijayakumar, 2007). Türkiye’de de benzer bir artış gözlemlenmektedir. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi İstatistikleri’ne (2022) göre, 1959-2021 yılları arasında üretilen lisansüstü tez sayısında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde toplam lisansüstü tez sayısının 659 bini aştığı belirtilmiştir.

Çocuk gelişimi alanı da, bu genel eğilimden etkilenerek Türkiye’de önemli bir gelişim göstermiştir. Bu alanda yapılan doktora tezleri hem teorik hem de pratik açıdan önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye’deki çocuk gelişimi alanının tarihsel gelişimine bakıldığında, bu alandaki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin, yaklaşık 60 yıl önce başladığı ve bu süreçte önemli bir evrim geçirdiği görülmektedir. 1955 yılında, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu bünyesinde Aile İlişkileri ve Çocuk Psikolojisi bilim dalında çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili çalışmalar başlamış; Türkiye’de ise ilk lisans düzeyinde Çocuk Gelişimi Bölümü, 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde kurulmuştur (Doğan-Keskin & Bayhan, 2020; Kaçmaz vd., 2021). Doktora tez çalışmalarına bakıldığında, Türkiye’deki ilk doktora tezlerinin Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda 1977 yılında ve Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Ana Bilim Dalı’nda ise 1988 yılında üretildiği tespit edilmiştir. Günümüze gelindiğinde, Gazi Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi başta olmak üzere, diğer bazı kamu ve vakıf üniversitelerinde çocuk gelişimi alanında doktora düzeyinde eğitim programlarının açıldığı ve bu üniversitelerde doktora öğrencilerine eğitim vermeye başlandığı gözlemlenmektedir (Aral vd., 2015).

Yukarıda belirtilen üniversitelerde doktora eğitimine devam eden genç araştırmacıların ürettikleri doktora tezleri, birçok açıdan önemli katkılar sunmaktadır. Bu tezler, öncelikle çocuk gelişimi alanına katkı sağlayarak teorik bilgiye derinlik katmakta ve pratik uygulamaları güçlendirmektedir. Çocuk gelişimi alanında yapılan doktora tezleri, çocukların gelişim süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyarak mevcut literatüre önemli bilimsel katkılar sunmaktadır. Diğer yandan, bu tezler, çocuk gelişimi alanındaki politika ve uygulamaların gelişmesine de önemli ölçüde destek olmaktadır. Özellikle tezlerin bulguları doğrultusunda, çocuk gelişimi ve eğitimi alanında yeni politikaların oluşturulmasına katkı sağlanabilir ve yerel yönetimlere olumlu ya da olumsuz durumları sunarak gelecekte yapılacak çalışmalara rehberlik edebilir. Aynı zamanda, doktora tezlerinin en önemli katkılarından biri, çocuk gelişimi alanında yeterince araştırılmamış ya da yeni ortaya çıkan konu ve alanlara dikkat çekmesidir. Doktora tezleri sayesinde, çocuk gelişimi alanında henüz derinlemesine incelenmemiş veya yeni gelişen konular gün yüzüne çıkabilmektedir (Tesch vd., 2015). Bu süreç, doktora yapan yeni araştırmacılara farklı disiplinler arası araştırmalar yapma imkânı sunmakta ve onlara henüz ele alınmamış konu alanlarını keşfetmeleri için bir yol haritası sağlamaktadır. Özetle, çocuk gelişimi alanında üretilen doktora tezleri, orijinalliğe katkı sağlamakta ve özgün, yaratıcı yeni bilgilerin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Baptista vd., 2015).

Türkiye’de bulunan üniversitelere bağlı enstitülerdeki Çocuk Gelişimi Anabilim Dallarındaki doktora programlarında yapılan tezlerin genel çerçevesini incelemek, bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışma, çocuk gelişimi alanındaki durumu daha derinlemesine ortaya koymayı, gelişen eğilimleri belirlemeyi ve gelecekteki araştırma alanlarının şekillendirilmesine katkı sağlaması düşünülmektedir. Mevcut doktora tezlerinin yapısal açıdan analizi, bu alandaki literatürün boşluklarını tespit etmek, güncel araştırma yönelimlerini incelemek ve bu doğrultuda yeni araştırma fırsatları oluşturmak açısından büyük bir önem taşıdığı söylenebilir. Bu çalışma, özellikle genç araştırmacılara, önceki doktora tezlerinin hangi konulara yoğunlaştığını ve hangi araştırma alanlarının daha az ele alındığını görme fırsatı sunarak, literatürdeki boşlukları fark etmelerini sağlayacaktır. Bu bilgiler ışığında, doktora araştırmasını yürüten araştırmacıların, yenilikçi, özgün ve literatüre katkı sağlayacak araştırma konuları veya araştırma grupları seçmelerine yardımcı olunması beklenmektedir. Ayrıca, bu süreç, araştırmacıların araştırma yöntemlerini seçerken daha bilinçli tercihler yapmalarına ve toplumsal ihtiyaçlara yönelik daha faydalı ve uygulanabilir çalışmalar ortaya koymalarına olanak tanıyacaktır. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezleri hangi üniversitelerde hangi oranlarda gerçekleştirilmiştir?
2. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerini yazan araştırmacıların cinsiyet dağılımı nasıldır?
4. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde kullanılan yöntemlerin dağılımı ve tercih edilen yöntemlerin yıllara göre değişimi nasıldır?
5. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin kapsadığı gelişim alanlarına göre dağılımı nasıldır?
6. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde çalışma grubu/örneklem özelliklerinin dağılımı nasıldır?
7. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde veri toplama yerlerine göre dağılım nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu araştırmada, derleme modeli esas alınmıştır. Derleme, önceden yapılmış makale, tez ya da diğer bilimsel çalışmaların sistemli ya da betimsel olarak bir araya getirilerek sentezlendiği araştırma modelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada da derleme modeline uygun olarak çocuk gelişimi alanında 2014-2024 yılları arasında yapılmış doktora tezleri taranmış, bir araya getirilen tezler sentezlenerek araştırma sorularına uygun şekilde sunulmuştur.

Araştırma Verileri

Araştırmanın verileri, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığına bağlı Ulusal Tez Merkezi’nden (www.tez.yok.gov.tr) çevrim içi olarak elde edilmiştir. Çevrim içi sistemde detaylı arama bölümüne girilerek, ana bilim dalı veya bilim dalı alanlarına "Çocuk Gelişimi" veya "Çocuk Gelişimi ve Eğitimi" seçilerek bireysel taramalar gerçekleştirilmiştir. Bu taramalarda, son 10 yıl (2014-2024) içinde yayımlanmış ve doktora tezi niteliğinde olan çalışmaların seçilmesi kriter olarak belirlenmiştir. Ayrıca, yalnızca erişime açık tezler çalışma kapsamına alınmıştır. Belirlenen kriterler doğrultusunda toplam 148 doktora tezine ulaşılmış olup, bu tezler araştırmanın veri setini oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı

Araştırmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen Doküman Analiz Formu kullanılmıştır. Bu formda toplam 11 adet kapalı uçlu soru yer almaktadır. Doküman Analiz Formu; tezin yapıldığı üniversite, tezin tamamlanma yılı, tezi yazan kişinin cinsiyeti, tezde kullanılan yöntem, tezin konusu ile ilişkili gelişim alanı, veri toplanan şehir ve çalışmanın yürütüldüğü şehir gibi değişkenleri içeren soruları kapsamaktadır.

Veri toplama süreci

YÖK Başkanlığına bağlı Ulusal Tez Merkezine araştırmacı tarafından çevrim içi olarak erişilmiş ve 2-6 Şubat 2025 tarihleri arasında belirlenen kriterlere uygun doktora tezleri çevrim içi ortamda indirilmiştir. İndirilen tezler, araştırmacının bilgisayarında bir dosyada toplanmıştır. Yapılan taramalar sonucunda, 2025 yılında yayımlanmış ve çevrim içi sistemde yer alan herhangi bir doktora tezi bulunmadığından, 2024 yılı son yıl olarak kabul edilmiştir. Hazırlık aşamasındaki doktora tezleri ile yayımlanmış ancak erişime açık olmayan tezler çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu kapsam dahilinde 2014 başlangıç yılı olarak kabul edilmiş ve 2024 yılı sonuna kadar olan tüm doktora tezleri çalışmaya dahil edilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmacı tarafından indirilen tezler, doküman analizi formunda belirlenen kriterlere göre Microsoft Excel programına işlenmiştir.

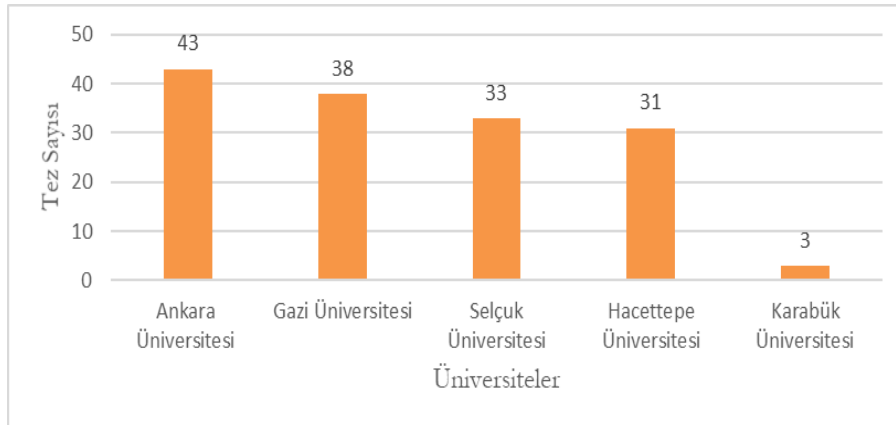
Verilerin analizi

Veri analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan betimsel analizde, veri setleri önceden belirlenmiş temalar veya kategoriler doğrultusunda değerlendirilir. İçerik analizine kıyasla daha yüzeysel olan bu yöntem, genellikle araştırmanın kavramsal yapısını önceden belirlemek amacıyla tercih edilmektedir. Betimsel analizde bulgular, sayısal kodlar aracılığıyla sunulabilir (Merriam, 2013). Bu çalışmada da bulgular frekansa dönüştürülerek grafiklerle görselleştirilmiştir. Çalışmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla veri çeşitliliği sağlanmış ve farklı yıllarda, farklı üniversitelerde hazırlanmış tüm doktora tezleri çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca, doküman inceleme formunda yer alan sorular, üç çocuk gelişimi alanı uzmanının görüşüne sunulmuş ve alınan geri bildirimler doğrultusunda formun son hali oluşturulmuştur. Tutarlılık aşamasında, kodlama sürecinin daha sistematik hale getirilmesi için verilerin hangi kritere göre sınıflandırılacağı belirlenmiş ve önceki benzer araştırmalar incelenerek sınıflandırma ölçütleri oluşturulmuştur. Ayrıca, tutarlılığı sağlamak amacıyla bağımsız kodlayıcı desteği alınmıştır. Toplam verilerin %50'si, başka bir araştırmacı tarafından kodlanmış ve elde edilen kodlar ilk kodlama ile karşılaştırılmıştır. Kodlamalar arasındaki uyumu belirlemek için kodlayıcılar arası tutarlılık hesaplanmış ve bu oran %92,71 olarak bulunmuştur.

Bulgular

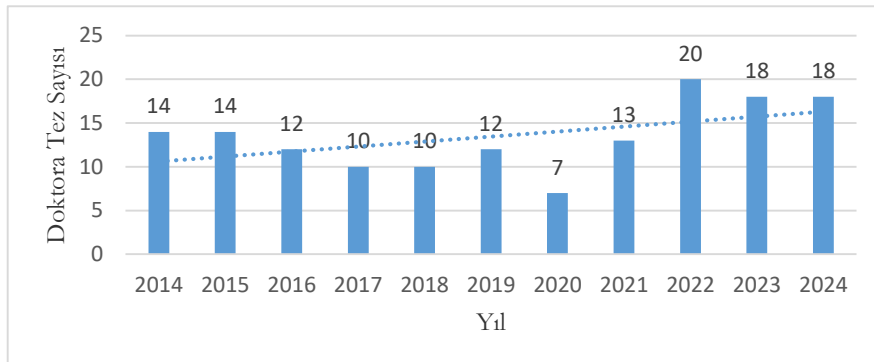
Çocuk gelişimi alanında son 10 yıl içinde yapılan tezlerin üniversite bazlı dağılımları aşağıda sunulmuştur.

Grafik 1. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin (2014-2024) dağılım grafiği

Grafik 1'de görüldüğü üzere, çocuk gelişimi alanında son on yıl içerisinde en fazla doktora tezi üreten üniversite, 43 doktora tezi ile Ankara Üniversitesi'dir. Diğer üniversiteler incelendiğinde, Gazi Üniversitesi 38 doktora tezi, Selçuk Üniversitesi 33 doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi 31 doktora tezi ve Karabük Üniversitesi ise 3 doktora tezi ile sıralanmıştır. Araştırmanın ikinci sorusu ise yıl bazlı olarak çocuk gelişimi alanında doktora tez sayılarının dağılımının incelenmesidir. Yıl bazlı olarak çocuk gelişimi alanındaki doktora tez çalışma sayılarının grafiği aşağıda sunulmuştur.

Grafik 2. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin yıl bazlı (2014-2024) dağılım grafiği

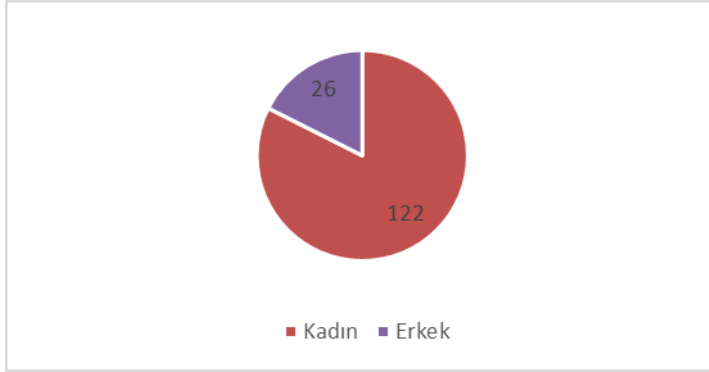

Çocuk gelişimi alanında üretilen doktora tezlerinin yıl bazlı grafiği incelendiğinde en çok doktora tezinin 2022 yılında üretildiği tespit edilmiştir. Grafik genel olarak incelendiğinde doktora tez sayılarının artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle 2020

yılındaki düşüş dikkat çekmektedir. Dünya genelinde yaşanan pandeminin bir etkisinin burada etkili olduğu düşünülebilir. Bu bulgunun aksine özellikle son 3 yılda ise üretilen doktora tez sayısında önemli bir artışın olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer sorusu çocuk gelişimi alanında doktora tezi üreten araştırmacıların cinsiyet bazlı dağılımının nasıl olduğudur. Cinsiyet bazlı dağılım aşağıda sunulmuştur.

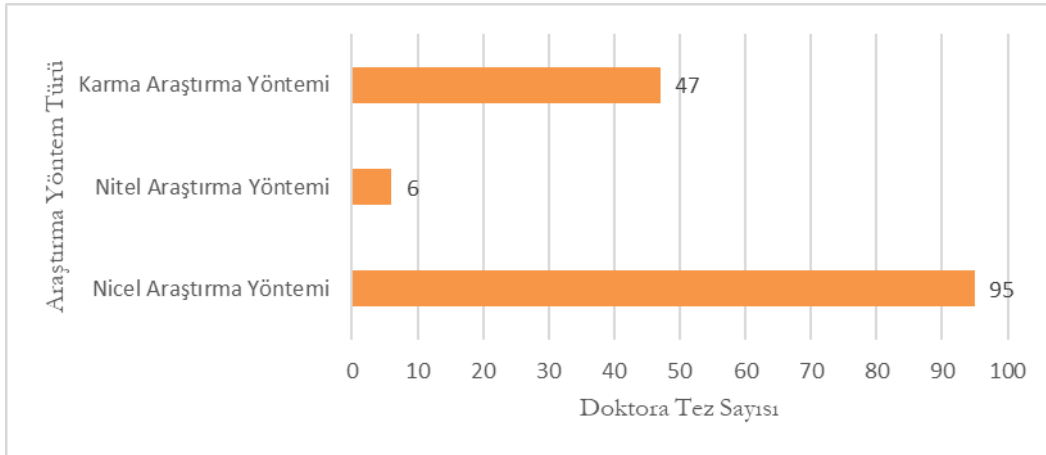
Grafik 3. Çocuk gelişimi alanında üretilen tezlerin yazar cinsiyetine göre dağılımı

Grafik 3 incelendiğinde, analiz edilen toplam 148 doktora tezinin 122'sinin (%83) kadın araştırmacılar, 26'sının (%17) ise erkek araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu bulgu, çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin büyük ölçüde kadın araştırmacılar tarafından üretildiğini göstermektedir. Akademik literatürde, sosyal bilimler ve eğitim alanlarında kadın araştırmacıların daha fazla yer aldığı yönündeki bulgularla bu durum örtüşmekte olduğu söylenebilir.

Çocuk gelişimi alanında yapılan doktora tezlerinde kullanılan araştırma yöntemleri analiz edilerek, bu yöntemlerin dağılımı belirlenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, tezlerde en sık tercih edilen yöntem türleri ve bunların yüzdesel dağılımı aşağıdaki grafikte görselleştirilmiştir. Grafik aşağıda sunulmuştur.

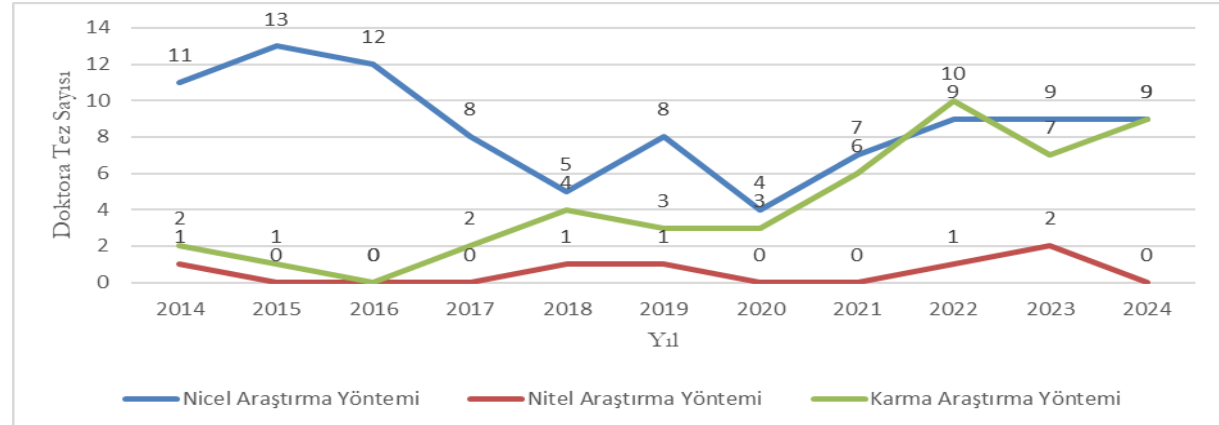
Grafik 4. Çocuk gelişimi doktora tezlerinin yöntem bazlı dağılımı

Grafik 4'ün incelenmesi sonucunda, son on yıl içerisinde çocuk gelişimi alanında yapılan doktora tezlerinin 95'inin nicel araştırma yöntemi, 47'sinin karma araştırma yöntemi ve 6'sının nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde yoğunlukla nicel araştırma yönteminin tercih edildiğini göstermektedir. Ayrıca, yalnızca nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen doktora tezlerinin sayısının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Doktora tezlerinde tercih edilen yöntem türü ile yıllara göre dağılımları incelenmiş olup, analiz sonuçları Grafik 5'te sunulmuştur.

Grafik 5. Çocuk gelişimi doktora tezlerinde kullanılan yöntemlerin yıl bazlı dağılımı

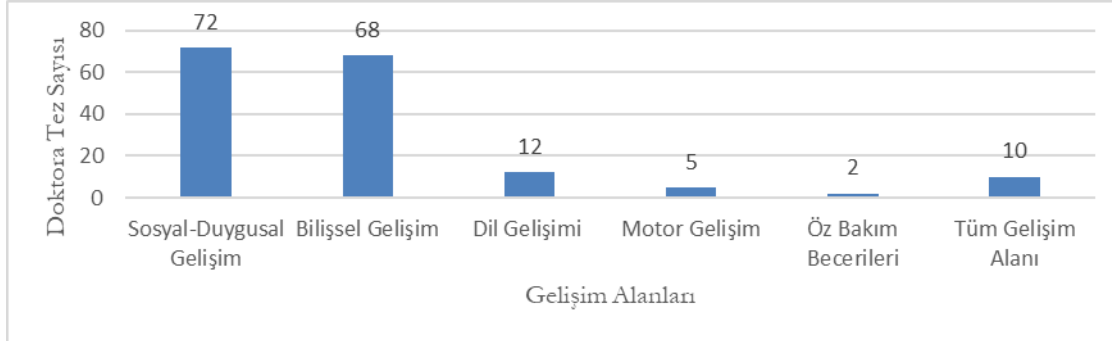

Grafik 5'te de gösterildiği üzere, 2014-2016 yılları arasında üretilen doktora tezlerinin büyük bir kısmında nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir. 2020 ve sonrasındaki tezlerde ise, nicel araştırma yöntemi yine en yaygın kullanılan

model olmasına rağmen, karma araştırma yöntemleri ile yapılan doktora tezlerinin sayısının, nicel araştırma yöntemi ile yapılan tezlerin sayısına yaklaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca, sadece nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen doktora tezlerine ise oldukça az sayıda rastlanmıştır.

Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin konu başlıkları bağlamında hangi gelişim alanlarına ait olduğu ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bazı doktora tezlerinde tek bir gelişim alanı yerine birden fazla gelişim alanı ele alınmıştır. Bu durum, gelişim alanlarındaki toplam sayının, tez sayısı ile örtüşmemesine yol açmaktadır. Doktora tezlerinin gelişim alanlarına göre dağılımı Grafik 6'da sunulmaktadır.

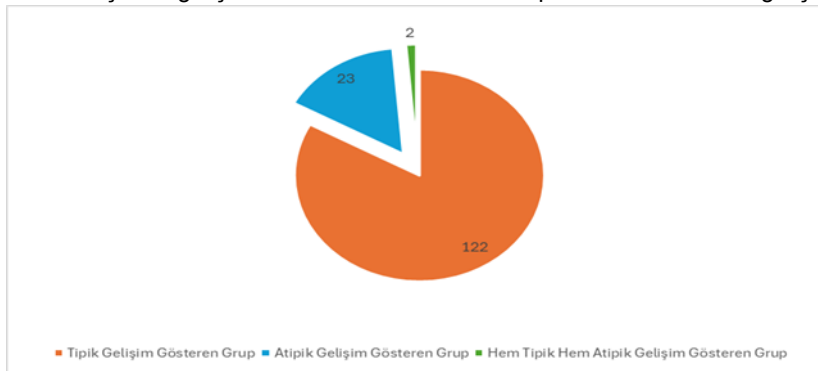
Grafik 6. Çocuk gelişimi doktora tezlerinin konu başlıklarının gelişim alanlarına göre dağılımı

Çocuk gelişimi doktora tezlerinin konu alanlarının gelişim alanlarına göre dağılımı incelendiğinde, tezlerin yoğunlukla sosyal-duygusal gelişim ve bilişsel gelişim alanlarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bu iki alan, diğer gelişim alanlarına kıyasla belirgin bir üstünlüğe sahiptir. Dil gelişimi, motor gelişim ve çocukların öz bakım becerilerini konu alan tezlerin oranları ise daha düşük bulunmuştur. Ayrıca, ele alınan 10 çocuk gelişimi doktora tezinin, çocukların tüm gelişim alanlarına ilişkin tespitlerde bulunduğu gözlemlenmiştir.

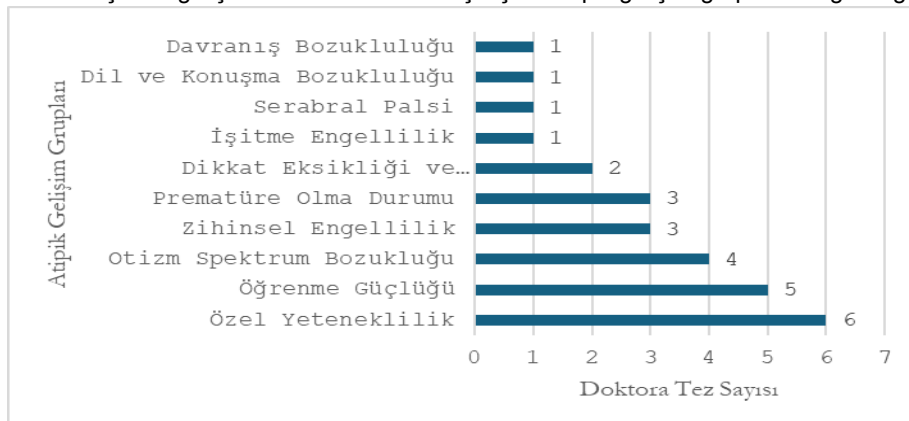
Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde çocukların gelişim durumlarına göre tipik ve atipik gelişim gösterme durumları incelenmiştir. Bu ayırım yalnızca çocuklarla yapılan çalışmalar göz önünde bulundurularak yapılmamıştır; yani atipik gelişimle ilgili ailelerle yapılan çalışmalarda da atipik gelişim kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca 1 adet doktora tezi meta analiz olduğu için bu kapsamda değerlendirilmemiştir ve toplam 147 doktora tezi üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yapılan doktora tezlerinin gelişimsel olarak dağılımı aşağıda sunulmuştur.

Grafik 7. Çocuk gelişimi doktora tezlerinin konu kapsamında ele alınan gelişim tiplerinin dağılımı

İncelenen çocuk gelişimi doktora tezlerinin büyük bir çoğunluğu tipik gelişim gösteren çocuklar ve bu çocuklarla ilişkili bireylerle ilgili çalışmalara odaklanmıştır. 122 doktora tezinin tipik gelişim gösteren grup ile çalıştığı, 23 tezinin ise atipik gelişim gösteren grubu ele aldığı tespit edilmiştir. Sadece 2 doktora tezinin hem tipik hem de atipik gelişim gösteren gruplar üzerinde çalışma yaptığı belirlenmiştir. Atipik gelişim gösteren gruplarla ilgili yapılan çalışmalarda, ele alınan atipik grupların dağılımları ise aşağıda sunulmaktadır.

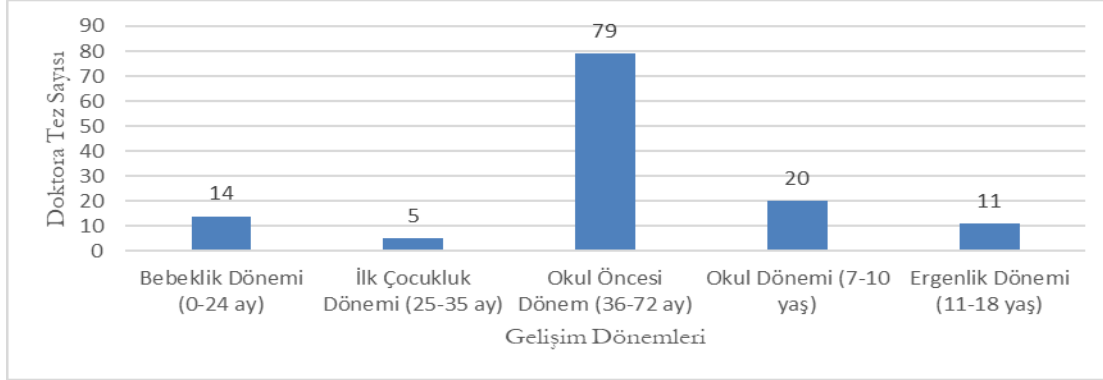
Grafik 8. Çocuk gelişimi doktora tezlerinde çalışılan atipik gelişim grupları ile ilgili dağılım

Yukarıda sunulan grafikten de görüldüğü üzere, atipik gelişim gösteren grupla çalışan araştırmacıların çoğunlukla özel yeteneklilik ile ilişkili gruplarla çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun ardından, öğrenme güçlüğü (disleksi ve disgrafi) olan çocuklar veya bu çocuklarla ilişkili bireylerle yapılan çalışmalar en fazla sayıya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Son 10 yıl içerisinde çocuk gelişimi alanında üretilen doktora tezlerinin toplamda 123'ünde çocuklarla bizzat çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu tezlerin hangi yaş gruplarına odaklandığı ise ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bazı doktora tezlerinde birden fazla gelişim döneminde olan çocuklarla çalışıldığı için frekansların toplamı 123'ün üzerindedir. Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

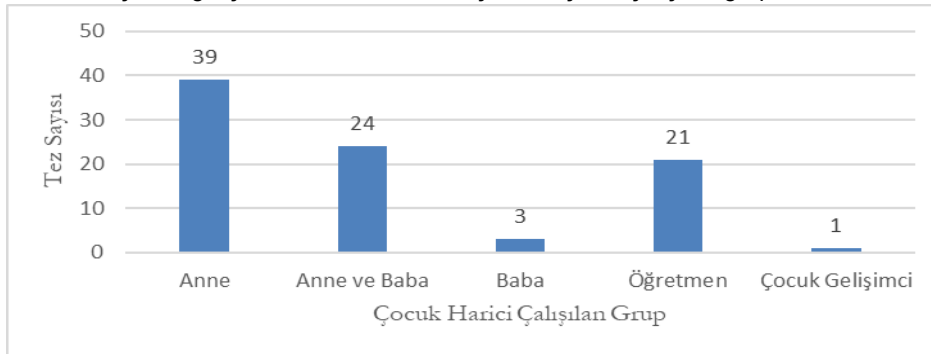
Grafik 9. Çocuk gelişimi doktora tezlerinde çalışılan çocukların gelişim dönemleri

Grafik incelendiğinde, çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde en yoğun çalışmanın okul öncesi dönemdeki çocuklarla yapıldığı tespit edilmiştir. En az çalışılan grubun ise ilk çocukluk dönemi ve ergenlik dönemi çocukları olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin büyük bir kısmının okul öncesi döneme odaklandığı, bebeklik, ilk çocukluk, okul dönemi ve ergenlik dönemlerine yönelik doktora tezlerinin sayısının ise sınırlı olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada incelenen doktora tezlerinde, çalışma grubu yalnızca çocuklarla sınırlı kalmamış, farklı gruplar da ele alınmıştır. Çocuk dışındaki çalışma gruplarına yönelik analiz sonuçları aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

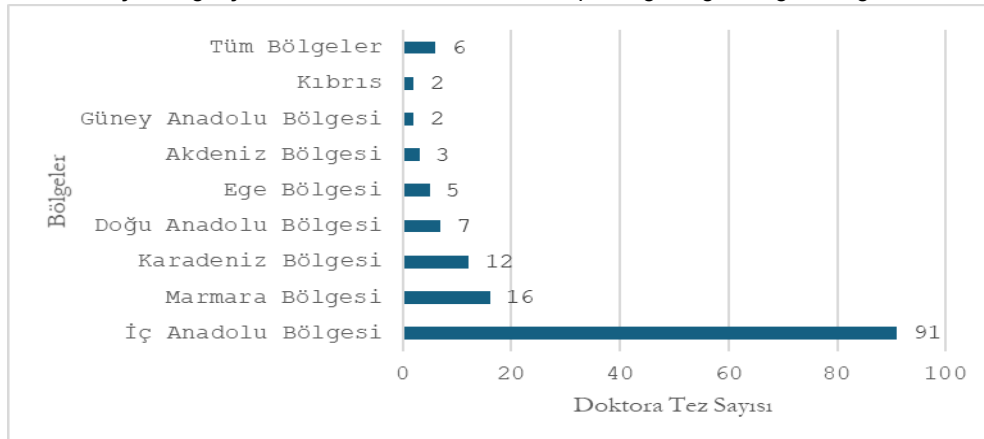
Grafik 10. Çocuk gelişimi doktora tezlerinde çocuk dışında çalışılan gruplar

Grafik 10 incelendiğinde, çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinde veri toplama sürecinde çocukların yanı sıra en sık yer alan çalışma grubunun anneler olduğu görülmektedir. Toplam 39 doktora tezinde annelerden veri toplandığı tespit edilmiştir. Buna karşın, yalnızca babalardan veri toplanan doktora tezlerinin sayısının oldukça düşük olduğu belirlenmiş olup, bu kapsamdaki tez sayısı sadece 3'tür. Hem annelerden hem de babalardan veri toplanan doktora tezlerinin sayısı ise 24 olarak saptanmıştır. Ayrıca, 24 doktora tezinde öğretmenlerden veri toplandığı, yalnızca bir doktora tezinde ise çocuk evlerinde görev yapan çocuk gelişimcilerden veri sağlandığı belirlenmiştir.

Bu araştırmanın son bulgusu, çocuk gelişimi doktora tezlerinde verilerin toplandığı şehir ve bölgelere ilişkin bilgiye odaklanmaktadır. Veri toplanan yer bilgisine ulaşılabilen toplam 144 doktora tezi incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Grafik 11. Çocuk gelişimi doktora tezlerinin verilerin toplandığı bölgelere göre dağılımı

Grafik 11'den de görüldüğü üzere, çocuk gelişimi doktora tezlerinde veri toplanan bölgeler arasında en yüksek oranın İç Anadolu Bölgesi'ne ait olduğu tespit edilmiştir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde, 54 veri ile Ankara ve 19 veri ile Konya en fazla veri toplanan iller olarak öne çıkmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'ni sırasıyla Marmara ve Karadeniz bölgeleri takip etmektedir. Veri toplanan en az bölgeler ise Güney Anadolu ve Akdeniz bölgeleri olarak belirlenmiştir. Çocuk gelişimi doktora programında, 2 tez verisi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden toplanırken, 6 doktora tezinde verilerin Türkiye'nin farklı bölgelerde yer alan şehirlerden bir arada toplandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, Türkiye'deki üniversitelerde yer alan enstitülere bağlı Çocuk Gelişimi Anabilim Dalları bünyesinde gerçekleştirilen doktora tezlerinin genel çerçevesinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın ilk bulgularından biri, en fazla doktora tezinin Ankara Üniversitesi'nde hazırlandığıdır. Bu durumun, her dönemde kabul edilen doktora öğrenci sayısının görece yüksek olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Örneğin, 2024-2025 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Ankara Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı'na doktora programı kapsamında 9 öğrenci kabul edilirken, Hacettepe Üniversitesi'nde bu sayı 3 olarak belirlenmiştir. Öğrenci kontenjanlarının fazla olmasının, hazırlanan doktora tez sayısına etkide bulunabileceği söylenebilir. Ayrıca, Ankara Üniversitesi Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı'nın köklü bir akademik yapıya sahip olması ve öğretim üyesi sayısının görece yüksek olmasının da doktora tez sayısını etkileyen unsurlar arasında yer alabileceği değerlendirilmektedir. Köklü üniversitelerde akademik kadronun daha geniş olması, danışman sayısının da paralel olarak artmasına olanak tanıyabilir. Ayrıca, bu üniversitelerde doktora tez çalışmalarının daha fazla araştırma imkânı ve kaynağa erişimle desteklenmesi mümkündür. Doktora programlarının sürekliliği ve bu alanda akademik bir kültür ile teşvik mekanizmalarının oluşması da doktora tez araştırmalarının artmasına katkı sağlayabilir (Sarrico, 2022; Skopek vd., 2020).

Araştırmanın bir diğer bulgusu, yıllara göre çocuk gelişimi alanında üretilen doktora tezlerinin sayısının arttığını göstermektedir. Özellikle son üç yıl içinde belirgin bir artış gözlemlenirken, yalnızca 2020 yılında bir düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Paltridge ve Starfield (2020), doktora tez süreçlerindeki değişim ve süreklilik üzerine yaptıkları çalışmalarında, dünya genelinde farklı bilim alanlarında verilen doktora derecesi sayısının önemli ölçüde arttığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde, OECD'nin (2021) raporunda da doktora düzeyindeki başarı oranlarının arttığı belirtilmektedir. Bu rapora göre, 2014-2019 yılları arasındaki beş yıllık süreçte doktora düzeyinde yazılan tez sayısı ve başarı oranı %25 artış göstermiştir. Bu çalışmadaki 2020 yılında gözlemlenen düşüşün en önemli nedenlerinden birinin, COVID-19 pandemisinin etkileri olduğu söylenebilir. Sohrabi vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada da pandemi sürecinde okulların, üniversitelerin ve araştırma kurumlarının kısıtlı düzeyde açık olması ya da tamamen kapalı olmasının, araştırma faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Özellikle uzaktan yürütülmesi mümkün olmayan araştırma alanlarında, araştırmacıların %50'sinden fazlasının bu durumdan olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen doktora tezlerinin %83'ü kadın araştırmacılar tarafından, %17'si ise erkek araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu da çocuk gelişimi alanındaki tezlerin büyük bir kısmının kadın araştırmacılar tarafından yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bunun başlıca sebeplerinden birinin, çocuk gelişimi alanının toplumda kadınlara atfedilen bir alan olarak görülmesi ve bu nedenle kadınların bu alana daha fazla yönlendirilmesi veya yönelmesi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, çocuk gelişimi lisans ve yüksek lisans eğitimlerinde de kadınların erkeklere kıyasla belirgin bir üstünlük gösterdiği gözlemlenmektedir (Alabay vd., 2023; Ezgin Ağıllı & Açık Turğuter, 2021).

2014-2024 yılları arasında çocuk gelişimi alanında yapılan doktora tezlerinin yöntem bölümleri incelendiğinde, nicel araştırma yöntemlerinin daha yaygın olarak tercih edildiği belirlenmiştir. Son yıllarda ise karma araştırma yöntemlerine yönelik ilginin arttığı ve bu yöntemle gerçekleştirilen tez çalışmalarının nicel araştırma yöntemleriyle yapılan tezlerle benzer oranda olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, yalnızca nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen doktora tezlerinin sayısının son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birinin, araştırma yöntemlerinin tarihsel gelişim süreciyle paralellik göstermesi olabileceği düşünülmektedir. Nicel araştırmalar, 19. yüzyılın başlarında doğa bilimlerindeki pozitivist yaklaşımın etkisiyle ortaya çıkmış ve sosyal bilimlerde yaygın olarak uygulanmıştır. Nitel ve karma araştırma yöntemleri ise 20. yüzyılda gelişmiştir (Creswell, 2009; Maxwell, 2015; Sarwono, 2022). Bu durum, nicel araştırma yöntemine daha fazla aşinalık olması nedeniyle nicel tez sayısının daha yüksek olmasına yol açmış olabilir. Diğer bir olasılık ise doktora danışman öğretim üyelerinin daha çok nicel araştırma yöntemine yatkın olmalarıdır. Ancak son yıllarda karma araştırma yöntemlerine olan ilginin artması hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasıyla yapılan araştırmaların sayısının arttığını göstermektedir (Doğan vd., 2021; Teddlie & Tashakkori, 2015).

Çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin büyük bir kısmının, sosyal-duygusal ve bilişsel gelişimle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmacıların bu gelişim alanlarını daha detaylı inceleme gerekliliği duyması, bu durumun sebeplerinden biri olabilir. Ayrıca, çocuk gelişimi dışında da diğer alanlarda benzer şekilde bu konulara daha fazla ilgi gösterildiği gözlemlenmektedir. Yeşilbursa vd. (2024) tarafından sosyal bilimler eğitimi lisansüstü öğrencilerinin tez konusu belirleme eğilimlerini inceledikleri çalışmada, öğrencilerin çoğunlukla sosyal hayattaki dijital ve yenilikçi çalışmalara yöneldikleri tespit edilmiştir. Bu temalar da bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimle ilişkilendirilebilir. Gürkan ve Kahraman (2022) tarafından yapılan fen eğitimi alanındaki lisansüstü tezlerinin eğilimleri incelendiğinde ise, lisansüstü öğrencilerinin genellikle öğrenme, tutum, algı ve ilgi düzeylerine odaklandığı görülmüştür.

Doktora tezlerindeki çalışma grubu incelendiğinde, son 10 yılda gerçekleştirilen çalışmaların büyük ölçüde tipik gelişim gösteren okul öncesi dönem çocukları ile bu çocukların ebeveynleri veya öğretmenlerinden oluştuğu görülmektedir. Ebeveynler arasında ise en fazla verinin annelerden toplandığı tespit edilmiştir. Doktora tezlerinde tipik gelişim gösteren okul öncesi çocuklarıyla çalışmanın en önemli nedenlerinden birinin, bu grubun kolay ulaşılabilir bir örneklem olması olduğu düşünülebilir. Özellikle nicel araştırma yöntemlerinin yaygın olarak tercih edilmesi, geniş örneklem gereksinimini artırmakta ve bu durum genç araştırmacıları, erişimi daha kolay olan okul öncesi dönem çocuklarını çalışma grubu olarak seçmeye yönlendirebilmektedir. Atipik gelişim gösteren çocuklar ve aileleriyle yapılan çalışmaların oranının düşük olmasının bir diğer nedeni, çocuk gelişimi alanında eğitim gören öğrencilerin özel eğitim alanına yönelmeyi tercih etmemesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Şirin Kaya ve Özyürek'in (2023) çocuk gelişimi

öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcıların büyük bir kısmının özel eğitim alanında çalışmak istemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ocak vd. (2023) tarafından yürütülen bir çalışmada, özel eğitim öğretmenleri ile özel eğitim alanında çalışan diğer eğitimcilerin özel eğitime ilişkin öz yeterlilik algıları incelenmiş ve özel eğitim öğretmenlerinin öz yeterlilik düzeylerinin, çocuk gelişimi alanından mezun olan çalışanlara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Atipik gelişim gösteren çocuklar ve aileleriyle gerçekleştirilen araştırmaların sayıca sınırlı olmasının nedenlerinden birinin, doktora tez danışmanı öğretim üyelerinin yönlendirmeleri olabileceği düşünülmektedir. Danışmanlık yapan öğretim üyelerinin uzmanlık alanlarının daha çok tipik gelişim üzerine yoğunlaşmasının, araştırmacı öğrencileri de bu doğrultuda yönlendirebileceği öne sürülebilir. Bunun yanı sıra, atipik gelişim gösteren çocuklarla yapılan araştırmaların daha az tercih edilmesinde, bu grubun hassas bir çalışma evreni oluşturması, ailelerin araştırmalara katılım konusunda tereddüt yaşayabilmesi, uygun katılımcıya ulaşmanın güçlüğü ve etik ya da kurumsal izin süreçlerinin daha karmaşık ve zaman alıcı olmasının etkili olabileceği düşünülebilir. Aral vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada 1970-2013 yılları arasındaki çocuk gelişimi alanındaki tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda tüm tezlerin sadece %27,75'inin özel eğitim alanında yapılan çalışmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak Metin vd. (2017) Türkiye'de 0-3 yaş arasındaki çocukları kapsayan lisansüstü tezleri incelediği çalışmada da en az eğitim bilimleri alanında çalışıldığı ve bu oranın çok azının özel eğitim alanında olduğunu tespit etmişlerdir. Uluslararası literatür incelendiğinde, özel eğitim alanındaki araştırmaların, özellikle çocuk gelişimi konusunda arttığı söylenebilir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, okullardaki özel gereksinimli öğrenci sayısındaki artıştır. Yapılan çalışmalara göre, ABD'de özel eğitim alan öğrenci sayısı son kırk yılda iki katına çıkmıştır. 2011-12 öğretim yılında toplam öğrencilerin yaklaşık %13'ünü özel gereksinimli çocuklar oluştururken, bu oran 2021-22 döneminde neredeyse %15'e yükselmiştir (Pendharkar, 2023). Ayrıca bu çalışmada annelerden veri toplanma oranının babalara kıyasla daha yüksek olmasının, annelere daha kolay ulaşılabilir olmasından ve içinde bulunulan toplumun toplumsal cinsiyet kalıp yargıları doğrultusunda çocuğun gelişiminden öncelikli olarak annenin sorumlu olduğu algısının yaygın olmasından kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Araştırmanın son bulgusu, çocuk gelişimi alanındaki doktora tezlerinin verilerinin çoğunlukla İç Anadolu Bölgesi'nden toplandığını göstermektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birinin, çocuk gelişimi alanındaki doktora programlarının büyük ölçüde İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan üniversitelerde bulunması olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, Güney Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden veri toplanarak gerçekleştirilen doktora araştırmalarının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, söz konusu bölgelerde araştırma yürütmeyi destekleyen maddi olanakların yetersizliğinden ve bu nedenle daha kent merkezli grupların tercih edilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Noonan vd. (2024) çalışmasında, kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun tarihsel olarak klinik araştırmalarda yeterince temsil edilmediği ve bu grupların genellikle araştırmaların dışında kaldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, kırsal nüfusun araştırmalara dahil edilmesini zorlaştıran çeşitli yapısal engellerin bulunduğu ifade edilmektedir.

Öneriler

Çocuk gelişimi alanında doktora tezlerini en fazla üreten üniversitenin Ankara Üniversitesi olduğu tespit edilmiştir. Bunu takiben, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi sıralanmaktadır. Bu üniversiteler, çocuk gelişimi alanındaki araştırmalara liderlik edebilir ve diğer üniversitelerle ortak doktora programları oluşturarak doktora araştırma sayılarının artırılmasını sağlayabilirler. Böylelikle, bu üniversiteler ve öğretim üyelerinin destekleriyle çocuk gelişimi alanındaki araştırmaların yaygınlaştırılması teşvik edilebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu ise, doktora tez çalışmalarında cinsiyet temelli bir dengenin sağlanamamış olmasıdır. Kadın araştırmacılar, özellikle çocuk gelişimi alanında büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu bulgu doğrultusunda, erkek araştırmacıların da bu alanda daha fazla yer alabilmesi için cinsiyet eşitliğine yönelik bilinçlendirme çalışmalarının artırılması önerilebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, çocuk gelişimi alanında son on yıl içinde yapılan doktora tezlerinde genellikle nicel araştırma yönteminin tercih edildiği, son yıllarda ise nicel araştırmaların yanı sıra karma yöntemlerin kullanımının arttığıdır. Bu doğrultuda, çalışmaların karma araştırma yöntemlerinin sayısını artırması ve nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen araştırma sayısının çoğaltılması önerilebilir. Özellikle nitel araştırmalarla daha derinlemesine veri toplanarak doktora tezlerinin güçlendirilmesi sağlanabilir.

Çocuk gelişimi alanında yapılan doktora tezlerinin büyük bir çoğunluğunun sosyal-duygusal ve bilişsel gelişim alanlarına odaklandığı, diğer gelişim alanlarına dair yapılan çalışmaların ise daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, sosyal-duygusal ve bilişsel gelişim gibi yoğunlaşan konuların yanı sıra, dil gelişimi, motor gelişim ve öz bakım becerileri gibi alanlarda daha fazla araştırma yapılması teşvik edilebilir. Ayrıca, doktora ders aşamasında bu alanlarla ilgili araştırmaların daha fazla incelenmesine yönelik bir odaklanma sağlanabilir.

Yapılan doktora tez çalışmalarının büyük çoğunluğunda tipik gelişim gösteren çocuklar ile bu grupların ebeveynleri ve öğretmenleri ile çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Atipik gelişim gösteren çocuklar ise çoğunlukla özel yetenekli çocuklar ve öğrenme güçlüğü yaşayan çocuklarla yapılan doktora tezlerinde yer almıştır. Bu bağlamda, atipik gelişim gösteren gruplara yönelik doktora tezlerinin sayısının artırılması gerektiği önerilmektedir. Atipik gelişim gruplarının gelişim ve eğitim süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, bu gruplarla yapılan araştırma sayılarının artırılması faydalı olacaktır.

Araştırmanın önemli bulgularından biri, çalışma grubunun büyük bir çoğunluğunun okul öncesi yaş dönemi çocuklarıyla yoğun bir şekilde çalışıldığıdır. Bebeklik, ilk çocukluk ve ergenlik dönemi çocuklarıyla yapılan araştırmaların sayısının artırılması önerilebilir. Ayrıca araştırmada, çocukların yanı sıra annelerden veri toplamanın yaygın olduğu, ancak babalardan veri toplanan araştırma sayısının düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, çocukların gelişim süreçlerine ilişkin çalışmalarda babalardan veri toplanan araştırma sayısının artırılması gerektiği önerilmektedir. Veri toplanan gruplarda öğretmenlere belirli bir oranda yer verilirken, çocuk gelişimi alanındaki sağlık profesyonellerinden veri toplanan doktora tezlerinin sayısının yalnızca bir olduğu belirlenmiştir. Bu noktada, çocuk gelişimi alanındaki sağlık profesyonellerinden veri toplanan araştırmalara daha fazla yer verilmesi önerilebilir.

Araştırmada, tez çalışmalarında kullanılan verilerin büyük ölçüde İç Anadolu Bölgesi'ndeki illerde ve özellikle doktora programlarının yürütüldüğü şehirlerde toplandığı gözlemlenmiştir. Bu durumun, veri toplama sürecinde bölgesel bir dengesizliğe yol açabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, henüz veri toplanmamış şehirler ya da bölgelerde çalışma yapılabilmesini teşvik etmek amacıyla araştırma bursları sağlanması veya saha destek programlarının geliştirilmesi önerilebilir. Böyle bir destek mekanizmasının, genç araştırmacıların farklı coğrafi bölgelerdeki çocuk gelişimiyle ilgili verileri çalışmalarına dâhil edebilmelerine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Araştırmanın son bulgusu, doktora tezlerinde veri toplanan bölgeler arasındaki dengesizliktir. Çocuk gelişimi alanındaki doktora tez çalışmalarının çoğunluğu, doktora eğitimi verilen bölgelerde toplanmıştır. Özellikle Ankara, Hacettepe ve Selçuk Üniversitelerindeki doktora programlarına paralel olarak, tez verilerinin yoğunlukla Ankara ve Konya'da toplanıyor olması bu paralelliği yansıtmaktadır. Diğer bölgelerden de veri toplanarak çeşitliliğin artırılması ve bölgesel dengesizliğin giderilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, genç araştırmacılar farklı bölgelerde veri toplama konusunda teşvik edilebilir ve bu süreçte maddi desteklerin üniversite araştırma merkezlerinden sağlanması önerilebilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunların başında, incelenen tezlerin yalnızca 2014-2024 yılları arasındaki doktora tezlerinden seçilerek 10 yıllık bir dönem içinde incelenmiş olması yer almaktadır. Ayrıca, halen hazırlanmakta olan tezler çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Bazı doktora tezlerinin, üniversiteler tarafından savunma sınavının yapılması ve doktora programının başarılı bir şekilde tamamlanmasının ardından, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde onaylanma ve yayınlanma süreci zaman alabilmektedir. Bu nedenle, yalnızca yayınlanmış olan doktora tezleri bu çalışmada veri olarak kullanılmıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Etik Komite Onayı

Tüm verilere "Türkiye Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nden ulaşıldığı için etik kurul kararı alınmamıştır.

Bilgilendirilmiş Onam

Araştırmaya katılacak çocuklar ile araştırma öncesi yapılan görüşmelerde araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların ebeveynlerinin araştırmaya katılmalarının gönüllülük esasına dayalı olduğu, istedikleri zaman ayrılma kararı alabilecekleri ve tüm hakları açıklanarak yazılı onam belgeleri imzalatılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız.

Yazar Katkıları

E., A. : Çalışmanın tasarlanması, Veri toplanması, Veri analizi, Makalenin yazımı, Makale gönderimi ve revizyonu

Kaynaklar

- Alabay, E., Alan, R., Açıkalin, B., Erdenci, D., Darcan, F., Dursun, İ., & Zunlunoğlu, F. N. (2023). Türkiye'de çocuk gelişimi bölümü erkek lisans öğrencisi olmak: "Erkek adam çocuk gelişimi mi okur?". *Abant Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 626-645. <https://doi.org/10.11616/asbi.1219685>
- Aral, N., Fındık Tanrıbuyurdu, E., Yurteri Tiryaki, A., Sağlam, M., & Aysu, B. (2015). Türkiye'de çocuk gelişimi alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 14(1), 1-12.
- Baptista, A., Frick, L., Holley, K., Remmik, M., Tesch, J., & Åkerlind, G. (2015). The doctorate as an original contribution to knowledge: Considering relationships between originality, creativity, and innovation. *Frontiers in Psychology*, 6, 1-17. <https://doi.org/10.14786/flr.v3i3.143>
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Doğan, M., Çelik, S., & Tomris, G. (2021). Türkiye'deki özel eğitim anabilim dallarında karma araştırma yöntemiyle yürütülmüş lisansüstü tezlerin çözümlenmesi. *Journal of Qualitative Research in Education*, 29, 1-32. <https://doi.org/10.14689/enad.29.1>
- Doğan-Keskin, A., & Bayhan, N. P. (2020). Çocuk gelişiminin dün, bugün ve yarın. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 881-900.
- El-Dakhs, D. A. S. (2018). Why are abstracts in PhD theses and research articles different? A genre-specific perspective. *Journal of English for Academic Purposes*, 36, 48-60. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2018.09.005>
- Ezgin Ağıllı, S., & Açık Turğuter, E. (2021). "Feminen" alanlarda erkek(lik)ler: Düşünceler, önyargılar, deneyimler. *Fe Dergi*, 13(1), 1-15. http://cins.ankara.edu.tr/25_1.pdf
- Giesler M, Boeker M, Fabry G, & Biller S. (2016). Importance and benefits of the doctoral thesis for medical graduates. *GMS J Med Educ.*, 33(1):Doc8. <https://doi.org/10.3205/zma001007>
- Gürkan, G., & Kahraman, S. (2022). Türkiye'de biyoteknolojik kavramlarla ilgili fen eğitimi alanında son 20 yıldaki lisansüstü tezlerin eğilimleri: İçerik analizi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 307-327. <https://doi.org/10.14686/buefad.938293>
- Kaçmaz, C., Kay, M. A., Boğa, E., Temiz, A., Ayanoğlu, M., & Sağlam, M. (2021). Türkiye'de çocuk gelişimci olmak: Çalışma alanları, görev ve yetkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 4(8), 117-133.
- Karagöz, B., & Şeref, İ. (2021). Türkçe eğitimi doktora tezlerine bütünsel bir yaklaşım (1995-2020). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 46(1), 43-68. <https://doi.org/10.21497/sefad.1031689>
- Maxwell, J. A. (2015). Expanding the history and range of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 10(1), 3-6. <https://doi.org/10.1177/1558689815571132>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Nobel Yayıncılık.
- Metin, Ş., Akbaş, U., Yıldız, H., & Özaydın, L. (2017). Türkiye'de 0-3 yaş çocuklara yönelik gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarının gözden geçirilmesi. *Ulusallararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 1. <http://ijeces.hku.edu.tr/tr/download/issue-file/5311>
- Noonan, D., Lam, W. K. K., Goodrich, J., Sullivan, S., Bentley-Edwards, K., Koeberl, D., Palipana, A., & McClernon, F. J. (2024). A case study of inclusion of rural populations in research: Implications for science and health equity. *Clinical and Translational Science*, 17(8), e13885. <https://doi.org/10.1111/cts.13885>
- Ocak, G., Adaloğlu, C. & Yurtseven, R. (2023). Özel eğitim öğretmenlerinin öz yeterlilik algıları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 39-70.

- OECD. (2021a). "Challenges and new demands on the academic research workforce", in OECD science, technology and innovation outlook 2021: Times of crisis and opportunity. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/72f6f879-en>
- Paltridge, B., & Starfield, S. (2020). Change and continuity in thesis and dissertation writing: The evolution of an academic genre. *Journal of English for Academic Purposes*, 48, 100910. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2020.100910>
- Sarrico, C. S. (2022). The expansion of doctoral education and the changing nature and purpose of the doctorate. *Higher Education*, 84(3), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00946-1>
- Sarwono, J. (2022). Quantitative, qualitative and mixed method research methodology. Amazon.com, Inc.
- Skopek, J., Triventi, M., & Blossfeld, H.-P. (2020). How do institutional factors shape PhD completion rates? An analysis of long-term changes in a European doctoral program. *Studies in Higher Education*, 47(2), 1-20. <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1744125>
- Sohrabi, C., Mathew, G., Franchi, T., Kerwan, A., Griffin, M., Del Mundo, J. S. C., Ali, S. A., Agha, M., & Agha, R. (2021). Impact of the coronavirus (COVID-19) pandemic on scientific research and implications for clinical academic training - A review. *International Journal of Surgery*, 86, 57-63. <https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2020.12.008>
- Kaya, Ş. Ş., & Özyürek, A. (2023). Çocuk gelişimi öğrencilerinin özel eğitim öğretmenliğine yönelik görüşleri ve tutumlarını etkileyen faktörler. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 34, 244-260. <https://doi.org/10.29228/INESJOURNAL.68490>
- Pendharkar, E. (2023, July 31). The number of students in special education has doubled in the past 45 years. *Education Week*. <https://www.edweek.org/special-education/the-number-of-students-in-special-education-has-doubled-in-the-past-45-years/2023/07>
- Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2009). Major issues and controversies in the use of mixed methods in the social and behavioral science. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 3-50). Sage Publications Ltd.
- Tesch, J., Baptista, A. V., Frick, L., Holley, K., Remmik, M., & Åkerlind, G. (2015). The doctorate as an original contribution to knowledge: Considering relationships between originality, creativity, and innovation. *Frontline Learning Research*, 3(3), 51-63. <https://doi.org/10.14786/flr.v3i3.147>
- Vijayakumar, J. K., & Vijayakumar, M. (2007). Importance of doctoral theses and its access: A literature analysis. *The Grey Journal*, 3(2), 67-75.
- Yeşilbursa, C. C., Karakuş, A., & Geçgel, Ş. (2024). Sosyal bilgiler eğitimi lisansüstü öğrencilerinin tez konusu belirleme eğilimleri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 11(105), 615-622. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10926553>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kurulu. (2022). Ulusal tez merkezi istatistikleri. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/istatistikSec.jsp>

Online developmental assessment inventory for early childhood (0–72 months): scale development and validation study

Erken çocukluk dönemi (0–72 ay) için çevrim içi gelişimsel değerlendirme envanteri: ölçek geliştirme ve geçerlik-güvenirlilik çalışması

Muhammet Zahid Özoğlu¹¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, Afyonkarahisar, Türkiye.

ABSTRACT

Aim: The objective of this study is to develop a developmental assessment inventory (NEGDE) for children aged 0–72 months that is both valid and reliable. The inventory will evaluate cognitive, language, motor (gross and fine), social-emotional, and self-care domains based on parental observations.

Method: The development of the NEGDE is founded on the principles of affordability and expert independence, positioning it as an online assessment instrument that is both economical and user-friendly. NEGDE employs a norm-referenced system for the assessment of children's development, with this system being based on parental observations. Validity and reliability analyses were conducted, and descriptive statistics, item-total correlations, and Cronbach's alpha coefficients were calculated using SPSS.

Results: The gender distribution of participating children was balanced, with the highest age groups being 37–48, 49–60, and 61–72 months. The study found high reliability across all subdimensions (Cronbach's alpha = 0.974–0.985), with item-total correlations exceeding 0.30. The psychometric properties of NEGDE demonstrated strong reliability and validity.

Conclusion: The conclusion drawn from this analysis is that NEGDE is a reliable and valid developmental assessment tool with high internal consistency and acceptable correlation values across different age groups. Its merits include low cost, accessibility, and independence from expert administration, rendering it a valuable instrument for early childhood developmental assessments.

Keywords: early childhood; developmental assessment; validity and reliability

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, 0-72 aylık çocukların gelişimlerini bilişsel, dil, motor (kaba ve ince), sosyal-duygusal ve öz bakım alanlarında ebeveyn gözlemleri ile çevrimiçi olarak değerlendiren, düşük maliyetli ve uzman gerektirmeyen, geçerli ve güvenilir bir gelişim değerlendirme envanteri (NEGDE) geliştirmektir.

Yöntem: Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden 1334 ebeveynin katıldığı araştırmada, veriler www.negde.com.tr üzerinden çevrimiçi olarak toplanmıştır. NEGDE, çocukların gelişimini norm-referanslı bir sistemle ebeveynlerin gözlemleri doğrultusunda değerlendirir. Geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmış, SPSS programı kullanılarak betimleyici istatistikler ve madde-toplam korelasyonu ile Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılan çocukların cinsiyet dağılımı dengeli olup, en yüksek yaş grupları 37-48, 49-60 ve 61-72 ay olmuştur. Ölçeğin tüm alt boyutlarında yüksek güvenilirlik (Cronbach's Alpha = 0.974-0.985) ve madde-toplam korelasyonları (0.30'un üzerinde) elde edilmiştir. NEGDE'nin psikometrik özellikleri yüksek güvenilirlik ve geçerlilik göstermektedir. NEGDE, farklı yaş gruplarında güvenilir ve geçerli bir gelişim değerlendirme aracı olarak yüksek iç tutarlık ve kabul edilebilir korelasyon değerlerine sahiptir.

Sonuçlar: Erken çocukluk dönemi gelişim değerlendirmelerinde düşük maliyet, erişilebilirlik ve uzman gerektirmeme gibi avantajlar sunmaktadır. NEGDE, çocukların gelişim alanlarını başarılı bir şekilde değerlendirerek erken müdahalede önemli bir araçtır.

Anahtar kelimeler: erken çocukluk dönemi; gelişimsel değerlendirme; geçerlilik ve güvenilirlik

Introduction

The Convention on the Rights of the Child is a seminal document in the field of human rights, recognised by the international community as one of the most widely adopted treaties in this area. It emphasises the right of children to development and obliges state parties to support children's survival and optimal development. Within this framework, the Convention asserts that every child is entitled to reach their full potential, and that the protection of this right constitutes a fundamental responsibility of states and societies. Developmental risk factors in early childhood pose significant challenges not only on an individual level but also at a societal scale. In developing countries, a substantial proportion of young children face developmental risks (Engle et al., 2007).

It is estimated that approximately half of children under the age of five experience some form of developmental risk (Walker et al., 2011). The high prevalence of developmental risks in early childhood is therefore of significant concern, as it has been shown to have a decisive role in shaping both individual and societal futures (Black et al., 2017). Research indicates that parent-based interventions incorporating components that strengthen the parent-child relationship are more effective in fostering early cognitive, language, motor, and socio-emotional development (Britto et al., 2017). To this end, it is vital for parents to be cognizant of their child's developmental level across various domains. This underscores the necessity for parents to systematically monitor and evaluate their children's development using scientifically validated methods (Snow & Van Hemel, 2008).

Consequently, there is an increasing demand for reliable and valid instruments that enable parents to monitor and assess their children's developmental levels based on scientific principles. However, existing developmental assessment inventories are beset by limitations relating to feasibility, the necessity for expert involvement, cost, and time constraints. The present study aims to develop a norm-referenced developmental assessment inventory that enables online evaluations of early childhood development based on parent or caregiver observations. The proposed inventory is designed to be cost-effective, require no expert administration, and be easily implementable, thereby addressing key limitations of existing developmental assessment tools.

Literature review

Developmental assessment is chiefly concerned with the collection of information pertaining to a child's developmental progress, the subsequent organisation of this information, and its interpretation through the utilisation of scientific methodologies. Through this interpretation process, potential risk factors are identified, and developmental intervention strategies are formulated (Bredenkamp, 2015). In this context, the primary objective of developmental assessment is to detect developmental delays that may pose a risk and later become a disadvantage, ensuring that children at risk can be developmentally aligned with their typically developing peers (Thambirajah, 2011). Standardised tests designed for early childhood assessment enable the early identification and mitigation of developmental risk factors. These tests are designed to do two things: first, to highlight any risk factors; and second, to emphasise the child's strengths. Consequently, both parents and educators can access essential data to maximise the individual potential of children with either developmental challenges or strong developmental attributes (Elbaum et al., 2010).

Developmental assessment, which includes the preschool period, is not solely a concern for families; its impacts and outcomes extend beyond the family unit. The preschool years constitute a critical phase in which the foundations of all developmental domains are established. During this period, preschool teachers must consider genetic and environmental factors influencing children's development, particularly making necessary adjustments in educational settings to improve the conditions of children growing up in disadvantaged environments. For this process to be effectively managed, teachers must have comprehensive knowledge of children's cognitive, language, motor, social-emotional, and self-care developmental characteristics across different developmental stages. Through early education services, it is possible to reduce developmental risks, address social-emotional difficulties, and implement strategies that support active participation in preschool education (Mahoney, 2007).

Despite the well-documented benefits and importance of standardised developmental assessment tools, one of the major challenges is their implementation and widespread adoption. The deployment of these tools often necessitates considerable time and effort, entails substantial financial costs, and requires the expertise of professionals to administer and interpret the results, thereby restricting their accessibility and utilisation. The predominant approach to developmental assessment entails parents seeking evaluation services from authorised institutions. However, when developmental assessments are conducted solely through authorised institutions, the timely identification of developmental risks is compromised, reducing opportunities for early intervention (Sices et al., 2004). The most effective solution to this issue is the implementation and expansion of online, low-cost, expert-independent screening methods that allow families, teachers, and preschool institutions to assess and monitor children's development within a unified system.

A further critical issue in the widespread implementation of developmental assessment tools pertains to the accuracy of the data collected for evaluation. It has been contended by certain experts that data obtained from parents and caregivers may lack objectivity in developmental assessments. However, numerous studies have demonstrated a strong correlation between professional assessments and parent-reported evaluations, indicating substantial agreement between these sources (Lagerberg, 2005; Aylward, 2009). Furthermore, research indicates that approximately 41% of young children targeted for professional developmental assessments refuse to complete all items or selectively avoid more challenging items. This resistance may stem from fear of failure or anxiety toward unfamiliar evaluators (Aylward, 2009). Consequently, it can be posited that naturalistic observations made by parents or caregivers, who spend the most time with the child, can be considered a reliable method for gathering data for early childhood assessments.

The similarity of scales in the literature

Bayley scales of infant and toddler development – fourth edition (Bayley-4)

The Bayley-4 is a norm-referenced assessment tool designed to evaluate the development of children up to 42 months of age. The assessment tool is comprised of five subscales: cognitive, language, motor, social-emotional, and adaptive behaviour domains. The Bayley-4 employs a dual assessment method, incorporating both expert evaluation through specially designed materials and parent or caregiver reports (Bayley & Aylward, 2009). While the Bayley-4 is capable of assessing children up to 42 months of age,

its reliance on expert administration and the time and financial costs associated with its use make it less suitable for general developmental screening (Bayley & Aylward, 2009).

Denver developmental screening test II (Denver II)

The test was originally published in 1967 and revised in 1990 as the Denver II. It is now widely used globally and has been standardised in numerous countries. The test requires minimal training and enables an evaluator to conduct a developmental assessment of a child that is both comprehensive and long-lasting. The test is designed for children from birth to six years of age and is divided into four primary domains: personal-social skills, fine motor skills, language development, and gross motor skills. The assessment of items is achieved through two methods: direct observation of the child and reports from parents or caregivers (Pilz & Schermann, 2007). Despite its extensive utilisation, the necessity for professional administration and the unavailability of online administration methods constrain its application to healthcare institutions.

Development of the dimensional inventory of child development assessment (IDADI)

The IDADI is a parent-report-based assessment tool developed to evaluate the development of children between 0 and 72 months. It encompasses six distinct developmental domains: cognitive skills, motor skills (gross and fine), communication and language (receptive and expressive), socio-emotional development, and adaptive behaviour. The inventory consists of 524 items, which are distributed as follows: 106 items for cognitive development, 109 for communication and language, 118 for motor skills, 83 for socio-emotional development, and 108 for adaptive behavior. The items describe observable behaviours and developmental skills deemed essential in children's daily lives. The developmental items are arranged chronologically and categorised into seven age groups, with an interval of six months between each group. In addition, IDADI incorporates a sociodemographic interview form administered to parents, thereby enabling researchers to collect essential background information on participants' developmental history (Silva et al., 2019). The administration of the test can be conducted in both paper format and online, with expert guidance. While this flexibility offers a time advantage, the need for expert evaluation and associated costs limit its feasibility for widespread implementation.

Battelle developmental inventory for young children (BDI-2)

The BDI-2 is based on the developmental milestones approach, which assumes that child development follows a specific sequential order, with each skill acquired depending on the mastery of a preceding competency (Papalia & Feldman, 2013). This tool facilitates long-term developmental monitoring while also guiding intervention planning and evaluating intervention effectiveness (Mancías-Guerra et al., 2015). The full version of BDI-2 comprises 450 items spanning five developmental domains: adaptive skills, personal-social development, communication, motor skills, and cognitive development. The original standardization study included 2,500 children (Newborg, 2005). The assessment process involves interviews with parents or caregivers, a detailed developmental history, the use of specialized materials and toys, and direct interaction with the child through assessment tools. Given the complexity of this process, the time-intensive nature and requirement for professional administration pose significant challenges to its widespread use. Furthermore, the cost of implementation limits its accessibility for broader populations.

Current study

Early childhood represents a critical period in which the developmental trajectories of individuals are largely shaped, and rapid advancements occur across multiple domains. The early identification of developmental differences is of crucial importance for both individual and societal well-being. However, existing assessment tools face significant challenges, including high costs, the requirement for expert personnel, and time constraints, which frequently hinder early intervention efforts (Bayley & Aylward, 2009; Pilz & Schermann, 2007; Silva et al., 2019; Newborg, 2005; Papalia & Feldman, 2013).

In light of these challenges, the present study aims to develop a cost-effective, time-efficient, location-independent, and non-expert-dependent developmental assessment inventory for children aged 0–72 months. The Nehir Online Developmental Assessment Inventory (NEGDE) has been developed as a norm-referenced screening tool that evaluates children's development across six core domains based on caregiver reports. These domains include, but are not limited to, cognitive development, language development, gross motor development, fine motor development, social-emotional development, and self-care skills.

The name "Nehir" was chosen in honour of the author's daughter, following the tradition in psychology and educational research of naming assessment tools after individuals who serve as sources of inspiration. The development of NEGDE was guided by a rigorous scientific approach to ensure its validity and reliability on a solid empirical foundation.

Table 1 provides a brief comparative overview of commonly used developmental assessment tools, highlighting their age range, domains assessed, administration methods, and limitations.

Table 1. Comparison of commonly used early childhood developmental assessment tools

Tool	Age range	Domains assessed	Administration	Length & cost	Mode	Limiting factors
Bayley-4 (Bayley & Aylward, 2009)	0–42 months	Cognitive, language, motor, social-emotional, adaptive behavior	Dual: Expert + Caregiver	High time and cost burden	In-person	Requires trained personnel and special materials
Denver II (Pilz & Schermann, 2007)	0–72 months	Personal-social, fine motor, language, gross motor	Minimal training needed	Moderate duration; low cost	In-person only	Limited accessibility; expert still required
IDADI (Silva et al., 2019)	0–72 months	Cognitive, language, motor, social-emotional, adaptive behavior	Parent-report + Expert-supervised	High item count (524); moderate cost	Paper/Online	Expert guidance required; still time-consuming
BDI-2 (Newborg, 2005)	0–96 months	Adaptive, personal-social, communication,	Direct interaction + Parental interview	Very long, costly	In-person	Complex setup, high cost, expert needed

2005; Papalia & Feldman, 2013)

motor, cognitive

NEGDE
(Current Study)0–72
monthsCognitive, language,
gross/fine motor, social-
emotional, self-care

Caregiver-report only

Time- and
cost-efficient OnlineDesigned for
independent use; no
expert required

Method

Study group

The study population comprises children aged 0–72 months living in Turkey, with a total of 8,022,081 children in this age range according to the 2023 data from the Turkish Statistical Institute (TÜİK, 2023). The study sample consists of 1,334 parents of children aged 0–6 years who were accessible, voluntarily agreed to participate, and represented all seven geographical regions of Turkey. The distribution of participants by age group is as follows: 40 children (0–3 months), 51 children (4–6 months), 42 children (7–9 months), 50 children (10–12 months), 106 children (13–18 months), 118 children (19–24 months), 115 children (25–30 months), 121 children (31–36 months), 238 children (37–48 months), 237 children (49–60 months), and 216 children (61–72 months). The data were collected online through a specialized software platform developed for the study (www.negde.com.tr), ensuring that the final sample was representative of the target population.

The data were collected online through a customized digital platform (www.negde.com.tr), which enabled broad participation from across Türkiye. Thanks to the accessibility and ease of use of the platform, participants from all seven geographical regions were successfully reached. In fact, responses were received from nearly all provinces, ensuring high geographical diversity and representativeness of the sample. However, to preserve space and maintain focus in the manuscript, the names of individual provinces have not been detailed.

Data collection instruments

NEGDE: The NEGDE is a norm-referenced developmental screening tool designed to assess children aged 0–72 months across six developmental domains: These are: Cognitive Development, Language Development, Gross Motor Development, Fine Motor Development, Socio-Emotional Development, and Self-Care Development. The inventory is based on parental or caregiver observations. In this study, NEGDE was utilised as a data collection instrument within the scope of validity and reliability analyses.

The inventory comprises six distinct forms, each corresponding to one of the aforementioned developmental domains. Each form comprises 11 age groups, covering the 0–72 month period (0–3, 4–6, 7–9, 10–12, 13–18, 19–24, 25–30, 31–36, 37–48, 49–60, and 61–72 months). The skills expected to emerge within each age group are matched with observable daily life activities and are arranged sequentially based on developmental progression. For each developmental domain, parents or caregivers are invited to provide binary ("yes" or "no") responses based on their observations of whether the child demonstrates the respective skill.

By design, NEGDE is administered online, thus obviating the need for expert supervision for evaluation or interpretation. Its mobile and desktop software allows for implementation independent of location, facilitating widespread accessibility at a low cost. The assessment can be accessed and completed via a mobile application (available on Play Store and App Store) or through the web platform (www.negde.com.tr), with all assessment processes—initiation, completion, and reporting—being trackable under a single user profile.

One of the most crucial aspects of developmental assessment is developmental monitoring. The NEGDE developmental tracking module facilitates the documentation of skills that parents or caregivers have reported as "not yet achieved" by the child, organised by developmental domains. For each skill that has not yet been acquired, the module provides three recommended activities to support the development of that particular skill. Once a child has acquired a previously unachieved skill, caregivers can update the skill tracking module, marking the respective skill as "achieved." This data is then reflected in the child's developmental report, ensuring continuous updating and real-time access to the most recent developmental status.

The development of NEGDE followed these structured steps:

1. **Review of Existing Developmental Assessment Tools:** A comprehensive review was conducted on multiple standardized developmental assessment tools, including Denver II, AGTE, GEÇDA, IDADI, Bayley IV, BDI-2, Stanford-Binet, Metropolitan, Brigance, ASQ-3, and FirstSTEP. These tools were systematically categorized by developmental domains and age groups. Additionally, research reports published by the World Health Organization (WHO, 2024) were analyzed from a developmental perspective, and relevant data were incorporated into the categorized dataset. This process confirmed the necessity of assessing development across six domains: cognitive, language, gross motor, fine motor, socio-emotional, and self-care. Developmental tasks were structured into hierarchical steps and explicitly defined in relation to daily life activities. Consequently, a question pool consisting of 716 items was developed:

- Cognitive Development: 124 items
- Language Development: 136 items
- Fine Motor Development: 107 items
- Gross Motor Development: 115 items
- Socio-Emotional Development: 133 items
- Self-Care Development: 101 items

2. **Ethical Approval Process:** Before commencing the scientific studies necessary to establish NEGDE as a norm-referenced developmental screening inventory, an application was submitted to the Scientific Research and Ethics Committee of Afyon Kocatepe University. Ethical approval was granted with the decision numbered 15.01.2025-331854.

3. **Expert Review and Content Validity Analysis:** The question pool was evaluated based on the following criteria:

- Relevance to the targeted developmental domain
- Availability of required materials for skill assessment

- Appropriateness for the respective age group
- Alignment with preceding and subsequent skills in the developmental sequence

To ensure content validity, the items were reviewed by 10 experts: 3 preschool teachers (each with over 10 years of professional experience), 4 child development specialists, and 3 faculty members specializing in child development. Items with a content validity ratio below 0.8 were excluded, and necessary revisions were made based on expert feedback. As a result, a refined version of NEGDE containing 418 items was established:

- Cognitive Development: 81 items
- Language Development: 78 items
- Fine Motor Development: 63 items
- Gross Motor Development: 74 items
- Socio-Emotional Development: 75 items
- Self-Care Development: 47 items

4. Development of Digital Implementation Software: A distinguishing feature of NEGDE is its online implementation and expert-independent interpretation. To facilitate data collection, a customized software system was developed, operational via the www.negde.com.tr website. Following the software launch, the assessment was conducted on a sample of 1,334 children (representative of all age groups) through parental or caregiver reports. Informed consent was obtained prior to participation.

5. Data Processing and Reliability Analysis: Following the assessments, the collected data were extracted and systematically classified. Data from 28 children who did not meet the required conditions were excluded. The final dataset, consisting of 1,306 children, was used for validity and reliability analyses.

Pilot study and test-retest reliability

Before the main data collection, a pilot study was conducted with a group of 112 parents to evaluate the clarity and usability of the NEGDE items and the functionality of the online platform. Necessary revisions were made based on user feedback. For test-retest reliability, 121 participants were invited to complete the same developmental assessment two weeks apart. The Pearson correlation coefficients ranged between .81 and .91 across developmental domains, indicating strong temporal reliability.

Data analysis

The dataset obtained in this study consists of a total of 1,334 survey responses. Prior to analysis, a data cleaning process was conducted to identify and eliminate incomplete, erroneous, or improperly completed surveys. Consequently, 28 surveys were identified as incomplete or erroneous and were excluded from the subsequent analyses. Consequently, all subsequent analyses were performed on the remaining 1,306 surveys.

During the data analysis process, descriptive statistics were initially applied, and demographic variables were classified based on gender and the child's age in months. At this stage, frequency and percentage distributions were reported.

To assess the validity of the scale, expert opinions were sought from 10 specialists. Reliability analysis entailed the calculation of the corrected item-total correlation and Cronbach's Alpha coefficient.

All statistical analyses were conducted using the SPSS statistical software package.

Results

The gender and age distribution of the study sample is presented in Table 2.

Table 2. Distribution of the sample by gender and age

Variables	Category	n	%
Gender	Female	615	47,1
	Male	691	52,9
Age (in months)	0-3	33	2,5
	4-6	46	3,5
	7-9	39	3,0
	10-12	48	3,7
	13-18	103	7,9
	19-24	115	8,8
	25-30	113	8,7
	31-36	120	9,2
	37-48	238	18,2
	49-60	236	18,1
	61-72	215	16,5

A thorough examination of Table 2 reveals that 47.1% of the participating children are female ($n = 615$), while 52.9% are male ($n = 691$), indicating a balanced gender distribution. This balance is crucial in minimizing potential gender biases during the scale development process.

With respect to age distribution, the largest percentage of the sample is comprised of the 37–48 months (18.2%), 49–60 months (18.1%), and 61–72 months (16.5%) age groups, whereas the smallest percentage includes the 0–3 months (2.5%), 4–6 months (3.5%), and 7–9 months (3.0%) age groups. This discrepancy is likely due to the relative difficulty in collecting data from younger age groups. However, the present sample encompasses all age ranges, thereby ensuring a sufficient distribution for testing the validity and reliability of the scale across different age groups.

Although participation rates were lower in the younger age groups (e.g., 0–9 months), the scale development process was structured in alignment with norm-referenced test design principles (Crocker & Algina, 2006). The NEGDE inventory was developed to assess developmental milestones across 11 age bands, and the validity and reliability analyses were conducted within each age interval to ensure that the scale provides meaningful developmental norms. Rather than applying group-level norms alone, the scale utilizes age-specific items and performance data, allowing developmental interpretation to be tailored to the child's exact age range (Bagnato et al., 2010). Despite lower subgroup sizes in early infancy, item-level analyses confirmed the consistency and applicability of the scale within these age groups.

The results demonstrate a wide demographic range in terms of age and a balanced gender distribution, thus facilitating the assessment of the NEGDE scale across different age groups.

Table 3. Summary of the scale's validity and reliability analysis

Subscales of the scale	Pre-analysis number of items	Post-analysis number of items	Cronbach's alpha (α)	Corrected item-total correlation value range
Cognitive development	81	80	.982	.378-.970
Language development	78	76	.985	.302-.627
Gross motor development	74	73	.983	.304-.859
Fine motor development	63	63	.980	.309-.863
Socio-emotional development	75	75	.984	.311-.862
Self-care development	47	47	.974	.303-.799
Total Number of questions	418	414		

To evaluate the psychometric properties of the NEGDE scale, validity and reliability analyses were conducted. Table 3 presents the Cronbach's Alpha reliability coefficients and the corrected item-total correlation value ranges for the subscales of the scale.

The Cronbach's Alpha values for all subscales range between 0.97 and 0.99. Generally, Cronbach's Alpha coefficients of 0.70 or higher indicate high internal consistency (Hajjar, 2018; Cronbach, 1951). The fact that all subscales of the NEGDE scale yielded internal consistency coefficients of 0.97 or higher demonstrates that the scale is highly reliable.

Items with a corrected item-total correlation above 0.30 are considered to be consistent with the scale (Zijlmans et al., 2019). All subscales demonstrate item-total correlations above 0.30, with the highest correlation value (0.970) observed in the cognitive development subscale. This finding suggests that the items within the scale are highly consistent and effectively measure the intended constructs.

Following the validity and reliability analyses of the scale, certain items were removed. The primary reason for item removal was that these items did not contribute to the overall consistency of the scale or were deemed unsuitable based on item analysis results (i.e., Corrected Item-Total Correlation Value < .30).

Discussion

This study developed the NEGDE scale to address the need for developmental assessment in early childhood. The development process of NEGDE was designed by considering the advantages and disadvantages of existing developmental assessment tools. This resulted in a low-cost, expert-independent, and online-accessible scale that allows parents to evaluate their children's development. The findings of this study indicate that the NEGDE scale is a valid and reliable assessment tool.

In comparison with existing developmental assessment inventories, NEGDE presents several key advantages. Firstly, the administration of tools such as Bayley IV and Denver II necessitates the involvement of a specialist, which renders them both time-consuming and costly, thus limiting their widespread utilisation (Bayley & Aylward, 2009; Pilz & Schermann, 2007). In a similar vein, other developmental scales such as IDADI and BDI-2 also require expert supervision, which restricts their accessibility for large-scale screenings due to financial constraints (Silva et al., 2019; Mancías-Guerra et al., 2015). In contrast, the NEGDE scale offers a structure that enables parents or caregivers to conduct assessments based on their own observations, thus eliminating the need for professional expertise.

While the development of NEGDE based on parental reports may raise concerns, previous research has demonstrated that parental reports largely align with expert evaluations (Lagerberg, 2005; Aylward, 2009). Furthermore, children may be reluctant to complete certain assessment tasks in expert evaluations due to fear of failure or shyness toward unfamiliar individuals, underscoring the importance of parent-based observations (Aylward, 2009). Consequently, the information provided by parents can be regarded as reliable and can be effectively utilised in developmental screening processes.

Another significant contribution of this study is enhancing the accessibility of developmental assessment. The online applicability of NEGDE is particularly advantageous in regions with limited access to developmental assessment services. As Sices et al. (2004) have previously observed, the restriction of developmental assessment services to authorised institutions has the effect of limiting opportunities for early intervention. The internet-based implementation of NEGDE eliminates such restrictions, offering parents the opportunity to monitor their children's developmental progress.

The findings of this study suggest that NEGDE could serve as an effective tool for developmental assessment in early childhood. However, it is important to acknowledge the limitations of this study. Firstly, the data collected in this study is based on parental self-reports, and the potential for response bias should not be overlooked. Future research should include comparative analyses of NEGDE with expert evaluations to further support its validity and reliability. Furthermore, an examination of how parents from different socioeconomic backgrounds approach the assessment process could provide more detailed insights into the applicability of the scale.

Limitations of the study

The present study was conducted with the objective of developing the NEGDE inventory for the purpose of assessing developmental progress in children aged between 0 and 72 months. However, it is important to acknowledge the limitations of the

study. Firstly, as the data collection process was conducted entirely online, concerns may arise regarding the objectivity of parental responses. Secondly, the developmental assessment process relies on parental reports, and variations in how parents evaluate their children's competencies may introduce inconsistencies. Furthermore, the normative data for NEGDE are based on a specific sample group, and its applicability to different socioeconomic or cultural groups should be further supported through future research. The relatively lower participation rates in the younger age groups should be acknowledged as a limitation of the study.

Recommendations for the literature

This study focused on developing a developmental assessment tool based on parental reports. Future research could explore the relationship between NEGDE and various factors influencing child development in greater detail. Furthermore, linguistic and cultural adaptation studies should be conducted to test the validity of the inventory across different countries and cultural contexts. In particular, longitudinal studies assessing the long-term usability of NEGDE could provide valuable insights into its effectiveness in monitoring child development over time.

Implications for practice

NEGDE has been conceptualised as a developmental screening instrument that is readily accessible and utilised by parents. Access to the system can be gained by visiting www.negde.com.tr or by downloading the mobile application from app marketplaces such as the Play Store and App Store. Users are required to register by supplying certain personal details, after which they can commence the assessment process. The system also facilitates the review of assessment reports and the provision of verbal feedback, thus obviating the need for expert interpretation. Additionally, the system incorporates a monitoring feature that provides guidance on atypical developmental characteristics. This tracking system offers information on areas where developmental delays are observed and provides recommendations for supporting these areas.

The NEGDE system is designed for use by parents as well as professionals working with children aged 0–72 months in the fields of health and education. Registered professionals are able to access the system, create profiles for the children they assess or monitor, and utilise the platform accordingly. Specifically, preschools and early childhood educators stand to benefit from NEGDE by tracking students' developmental progress and implementing early intervention programs when necessary. This facilitates timely intervention in atypical developmental domains. Consequently, the promotion of NEGDE in early childhood education institutions and healthcare centres may support early intervention efforts. To facilitate comprehension of the assessment, reporting, and monitoring processes, supplementary resources such as instructional videos and guide documents have been integrated into the system.

Recommendations for the use of the scale

For effective use of the NEGDE inventory, it is essential that both parents and professionals interpret the assessment results accurately. One of the most important factors in ensuring the accuracy of the assessment is that parents register in the system with correct and accurate information. Once registered, parents can initiate the assessment by selecting a developmental domain from the menu provided. The assessment process begins at a starting point determined by the system based on the information provided during registration, and questions are directed to the parent accordingly. It is essential that parents answer these questions honestly and accurately in order to obtain reliable assessment results.

The system also determines the end point of the assessment, similar to the starting point. Parents must answer all the questions presented until the test is automatically terminated. While all developmental areas can be assessed, parents also have the option to assess only specific areas of interest. Once the assessment is complete, the results can be accessed in the 'My Reports' section. Two different types of reports are generated: norm-referenced and standardised score-based reports, which document the child's development in the relevant domain. The standardised score-based report includes verbal interpretations of the child's status, categorised as 'advanced', 'normal' or 'needs support'. Even parents with no experience in interpreting graphical data can understand their child's developmental progress based on these verbal assessments.

During the assessment, questions that are answered in the negative are categorised by developmental area and age group and transferred to the developmental monitoring module. The monitoring menu allows parents to track their child's progress and receive developmental recommendations. If a child achieves a previously unattained skill, parents can update this information in the system, which then revises the developmental report. This ensures that the developmental report is always up to date. Depending on the number of skills that need to be monitored, the system reopens the assessment interface, allowing parents to pick up where they left off. This cycle of assessment, reporting and monitoring continues until the child reaches 72 months of age, ensuring that their developmental progress is consistently tracked.

As well as providing parents with information about their child's development, NEGDE also offers customised interfaces for professionals working in the field. In particular, early childhood education institutions can enable teachers to have parents assess their students and then monitor the results through their professional dashboards. The ability for teachers to access these developmental reports via web or mobile platforms facilitates early identification of children's needs, ensuring timely intervention.

To maximise the efficiency of the system within the parent-teacher-school triangle, it is essential to effectively communicate the functionalities of NEGDE to all stakeholders. Therefore, organising training programmes and seminars on the use of NEGDE can increase user awareness. In addition, awareness campaigns can be launched to extend the reach of NEGDE's mobile and web-based platforms to a wider audience. Finally, continuous refinement of NEGDE based on feedback from parents and professionals can further enhance its scientific validity and reliability.

Conclusion

The NEGDE scale has been tested and evaluated on a large sample of people of different ages. Validity and reliability analyses indicate that the scale has high internal consistency, with item-total correlations at acceptable levels. The high Cronbach's alpha

coefficients also confirm the high reliability of the scale. In addition, the majority of the item-total correlations exceed 0.30, indicating that the scale items effectively measure the relevant sub-dimensions.

The NEGDE offers significant advantages in the assessment of early childhood development, including accessibility, cost-effectiveness, independence from expert administration, and online applicability. In conclusion, the NEGDE scale appears to be a reliable and valid instrument, as evidenced by its high internal consistency coefficients and acceptable item-total correlations. The analyses conducted indicate that the scale provides consistent measures across different age groups and successfully assesses children's developmental domains.

Competing Interests

The authors declare that they have no competing interests.

Funding

The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Ethical Statement

Before commencing the scientific studies necessary to establish NEGDE as a norm-referenced developmental screening inventory, an application was submitted to the Scientific Research and Ethics Committee of Afyon Kocatepe University. Ethical approval was granted with the decision numbered 15.01.2025-331854.

Referee Evaluation

External independent.

References

- Aylward, G. P. (2009). Developmental screening and assessment: What are we thinking? *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 30(2), 169–173. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e31819f1c3e>
- Bagnato, S. J., Neisworth, J. T., Pretti-Fontczak, K., & Lane, S. (2010). *Authentic assessment for early childhood intervention: Best practices*. Guilford Press.
- Bayley, N., & Aylward, G. P. (2019). *Bayley-4: Scales of infant and toddler development*, Technical manual (4th ed.). Pearson.
- Black, M. M., Walker, S. P., Fernald, L. C. H., Andersen, C. T., DiGirolamo, A. M., Lu, C., McCoy, D. C., Fink, G., Shawar, Y. R., Shiffman, J., Devercelli, A. E., Wodon, Q. T., Vargas-Barón, E., Grantham-McGregor, S., & Lancet Early Childhood Development Series Steering Committee. (2017). Early childhood development coming of age: Science through the life course. *The Lancet*, 389(10064), 77–90. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31389-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31389-7)
- Bredenkamp, S. (2014). *Effective practices in early childhood education: Building a foundation* (2nd ed.). Pearson Education.
- Britto, P. R., Lye, S. J., Proulx, K., Yousafzai, A. K., Matthews, S. G., Vaivada, T., Pérez-Escamilla, R., Rao, N., Ip, P., Fernald, L. C. H., MacMillan, H., Hanson, M., Wachs, T. D., Yao, H., Yoshikawa, H., Cerezo, A., Leckman, J. F., Bhutta, Z. A., & Early Childhood Development Interventions Review Group for the Lancet Early Childhood Development Series Steering Committee. (2017). Nurturing care: Promoting early childhood development. *The Lancet*, 389(10064), 91–102. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31390-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31390-3)
- Crocker, L., & Algina, J. (2006). *Introduction to classical and modern test theory*. Cengage Learning.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334.
- Elbaum, B., Gattamorta, K. A., & Penfield, R. D. (2010). Evaluation of the Battelle Developmental Inventory, 2nd edition, screening test for use in states' child outcomes measurement systems under the Individuals with Disabilities Education Act. *Journal of Early Intervention*, 32(4), 255–273.
- Engle, P. L., Black, M. M., Behrman, J. R., Cabral de Mello, M., Gertler, P. J., Kapiriri, L., Martorell, R., Young, M. E., & International Child Development Steering Group. (2007). Strategies to avoid the loss of developmental potential in more than 200 million children in the developing world. *The Lancet*, 369(9557), 229–242. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(07\)60112-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(07)60112-3)
- Hajjar, S. (2018). Statistical analysis: Internal-consistency reliability and construct validity. *International Journal of Quantitative and Qualitative Research Methods*, 6(1), 46–57.
- Lagerberg, D. (2005). Parental assessment of developmental delay in children: Some limitations and hazards. *Acta Paediatrica*, 94, 1006–1008. <https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2005.tb02035.x>
- Mahoney, G. (2007). Social work and early intervention. *Children & Schools*, 29(1), 3–5. <https://doi.org/10.1093/cs/29.1.3>
- Mancías-Guerra, C., Marroquín-Escamilla, A. R., González-Llano, O., Villarreal-Martínez, L., Jaime-Pérez, J. C., García-Rodríguez, F., Valdés-Burnes, S. L., Rodríguez-Romo, L. N., Barrera-Morales, D. C., Sánchez-Hernández, J. J., Cantú-Rodríguez, O. G., Gutiérrez-Aguirre, C. H., Gómez-De León, A., Elizondo-Riojas, G., Salazar-Riojas, R., & Gómez-Almaguer, D. (2014). Safety and tolerability of intrathecal delivery of autologous bone marrow nucleated cells in children with cerebral palsy: An open-label phase I trial. *Cytotherapy*, 16(6), 810–820.
- Newborg, J. (2005). *Battelle developmental inventory* (2nd ed.). Riverside Publishing. <https://doi.org/10.1037/t05527-000>
- Papalia, D. E., & Feldman, R. C. (2013). *Desenvolvimento humano [Human development]* (12th ed.). AMGH.
- Pilz, E. M. L., & Schermann, L. B. (2007). Environmental and biological determinants of neuropsychomotor development in a sample of children in Canoas/RS. *Ciência & Saúde Coletiva*, 12(1), 181–190. <https://doi.org/10.1590/S1413-81232007000100021>
- Sices, L., Feudtner, C., McLaughlin, J., Drotar, D., & Williams, M. (2004). How do primary care physicians manage children with possible developmental delays? A national survey with an experimental design. *Pediatrics*, 113(2), 274–282. <https://doi.org/10.1542/peds.113.2.274>
- Silva, M. A., Filho, E. J. de M., & Bandeira, D. R. (2019). Development of the Dimensional Inventory of Child Development Assessment (IDADI). *Psico-USF*, 24(1), 11–26. <https://doi.org/10.1590/1413-82712019240102>
- Snow, C. E., & Van Hemel, S. B. (2008). *Early childhood assessment: Why, what, and how*. The National Academies Press.
- Thambirajah, M. S. (2011). *Developmental assessment of the school-aged child with developmental disabilities*. Jessica Kingsley Publishers.
- TÜİK. (2023). *Children in statistics, 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Cocuk-2023-53679>
- Walker, S. P., Wachs, T. D., Grantham-McGregor, S., Black, M. M., Nelson, C. A., Huffman, S. L., Baker-Henningham, H., Chang, S. M., Hamadani, J. D., Lozoff, B., Gardner, J. M., Powell, C. A., Rahman, A., & Richter, L. (2011). Inequality in early childhood: Risk and protective factors for early child development. *The Lancet*, 378(9799), 1325–1338. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60555-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60555-2)

- World Health Organization. (2024). Maternal, newborn, child and adolescent health and ageing, data portal. <https://platform.who.int/data/maternal-newborn-child-adolescent-ageing/child-data>
- Zijlmans, E. A., Tijmstra, J., Van der Ark, L. A., & Sijtsma, K. (2019). Item-score reliability as a selection tool in test construction. *Frontiers in Psychology*, 9, 2298. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02298>

0-3 yaş rutin eğitimleri: Türkiye’de yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi

0-3 age routine trainings: an investigation of postgraduate theses in Türkiye

Asude Bayram¹, Fatma Elif Ergin²¹Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Bilecik, Türkiye.²Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye.

ÖZET

Amaç: İnsan yaşamında kritik bir evre olan 0-3 yaş dönemi, çocuğun bakım verene en fazla ihtiyaç duyduğu zaman dilimidir. Bu süreçte oluşturulan düzenli rutinler; güven duygusu, öz düzenleme becerisi ve sosyal uyum gibi çeşitli gelişim alanlarını destekleyen temel bir yapı taşıdır. Bu bağlamda çalışmada, 0-3 yaşta; uyku, tuvalet, beslenme rutinleri hakkında bilgi vermek ve bu alanda yapılmış eğitim ve programları içeren lisansüstü tezleri çeşitli yönlerden ele alarak incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu alanda Türkiye’de yapılmış lisansüstü tezlerin doküman analizini gerçekleştirmek için Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi; “0-36 ay”, “0-12 ay”, “0-3 yaş”, “Uyku”, “Rutin”, “Beslenme”, “Tuvalet”, “Eğitim”, “Ebeveyn”, “Çocuk”, “Bebek”, “Önleyici Müdahale” ve “Erken Müdahale” anahtar sözcükleri ile taranmıştır. Bu kriterler ışığında elde edilen çalışmalar dışlama ve dahil etme kriterleri kapsamında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İncelemeler sonucunda 13 çalışmanın araştırma kapsamına girmediği tespit edilmiş ve 36 tez çalışması araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmalar yıl, tez türü, bilim dalı, tez adı, çalışma grubu, veri toplama araçları ve sonuç başlıklarında ele alınmıştır.

Bulgular: Bulgularda, ebeveynlere verilen rutin eğitimleri ile stres ve kaygı düzeylerinin azalarak psikolojik destek sağlandığı, bilgi düzeylerinin artarak bilinç seviyelerinin yükseldiği tespit edilmiştir. Ayrıca eğitimler sonucunda ebeveyn-bebek bağlanma düzeyinin arttığı ve rutinlerin olumlu yönde etkilendiği görülmüştür. Literatür incelendiğinde bu alanda yapılmış çalışmaların bebeklikten sonraki dönemlerde daha yoğun olduğu görülmüştür. Ayrıca rutinler özelinde ülkede çapında uygulanan, geniş kitlelere ulaşmış önleyici müdahale programlarının olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuçlar: Bu kapsamda bebeklik dönemi rutinlerine yönelik devlet destekli projelerin yürütülmesi, geniş kitlelere ve her kesimden aileye uygulanabilir nitelikte olan önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: bebeklik; beslenme; çocuk gelişimi; eğitim; tuvalet; uyku; rutin

ABSTRACT

Aim: The 0-3 age period, which is a critical phase in human life, is the time when the child is most reliant on a caregiver. It is evident that established routines, in conjunction with the developmental process, have a significant impact on various domains, including the cultivation of trust, the enhancement of self-regulation skills, and the facilitation of social adaptation. In this context, the study aims to provide information about sleep, toilet and nutrition routines and to examine the postgraduate thesis studies containing training and programs in this field from various perspectives.

Method: In order to analyse the postgraduate thesis studies carried out in Türkiye in this field, the Council of Higher Education (YÖK) has scanned the following keywords: "0-36 months", "0-12 months", "0-3 years", "sleep", "routine", "nutrition", "toilet", "education", "parents", "child", "Baby", "Preventive intervention" and "early intervention". The studies obtained in accordance with the aforementioned criteria were subjected to a comprehensive examination in order to ascertain their eligibility based on the established exclusion and inclusion criteria. The investigation yielded 13 studies that were excluded from the research, while 36 thesis studies were included. The studies have been discussed in terms of their year, thesis type, science department, thesis name, working group, data collection tools and results.

Results: The findings indicated a reduction in stress and anxiety levels among parents who received routine training, accompanied by an increase in psychological support and knowledge. Furthermore, the training programme resulted in an enhancement of the parent-baby attachment and a favourable impact on routines. A review of the literature revealed that studies in this field have been more prevalent in the post-infancy period. Furthermore, it was determined that there were no preventive intervention programs in the country that had reached a significant portion of the population.

Conclusion: In light of the aforementioned considerations, it is proposed that state-sponsored initiatives be undertaken to establish infant routines and to develop and implement preventive intervention programmes that can be widely disseminated and adapted for diverse family structures.

Keywords: infancy; nutrition; child development; education; toilet; sleep

Giriş

Gelişimin bütünlük ilkesinden yola çıkarak; bilişsel, sosyal, duygusal ve biyolojik süreçler arasında görülen bağ, aynı zamanda yaşam boyu gelişim dönemlerinde de kendini göstermektedir (Santrock, 2023). Buradaki önemli nokta; bir dönemde yaşanan gelişimin diğer dönemlere yansımalarıdır (Douglas, 2017; Santrock, 2023). Örneğin erken dönemde uyku rutini sağlıklı olan bir çocuk, yetişkinliğinde de iyi bir uyku alışkanlığına sahip olmaktadır (Akar, 2020; Taşdemir & Temel, 2015).

İnsan yaşamında kritik bir evre olan bebeklik (Chouraqui vd., 2019), bakım verene karşı duyulan ihtiyacın en fazla olduğu dönemlerden biridir (Ulutaş Avcu & Çalışkan, 2015). Doğum sonrası gelişimin en hızlı olduğu bu dönemde (Öztekin, 2018), ebeveyn tarafından temel ihtiyaçların zamanında ve yeterli düzeyde karşılanması, bebekte güven duygusunun gelişmesini sağlarken (Maree, 2021) karşılanmaması güvensizliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Ulutaş Avcu & Çalışkan, 2015). Bebeklerin 0-1,5 yaş döneminde libidosu ağız bölgesindedir (Santrock, 2023). Bebek, emerek doymakta ve rahatlamaktadır (Tekkeli & Akto, 2022). Bu dönemde bebeğin aç kalması ya da fazla doyması ileride bağımlılık gibi problemlere yol açabilmektedir (Demir, 2020). Dönemi sağlıklı geçiren bireyler ise yaşamlarında uyumlu ve umutlu olma eğilimindedir (Bayram, 2020; Middlemiss

vd., 2012). Bebeklerde; uyku, beslenme, sindirim ve boşaltım işlevlerinin düzenli ve kolay gerçekleşmesi güven duygusunun geliştiğine işaretir (Gürses & Kılavuz, 2011). 1-3 yaşı içeren dönemde ise, libido anal bölgede kendini göstermektedir (Tekkeli & Akto, 2022). Bu alandaki kasların gelişmesiyle tuvalet eğitimi başlamaktadır (Ayaz vd., 2019). Eğitim sürecinde ebeveynlerden görülen tutum çocuğu büyük oranda etkilemektedir. Örneğin umursamaz, çok esnek bir süreç geçiren çocuklarda dağınıklık, özensizlik gibi durumlar görülürken; bu süreci baskı altında geçiren çocuklarda ise aşırı titizlik, cimrilik gibi davranış problemleri görülebilmektedir (Sağlık, 2021). Bu dönemde, çocuk yaptığı her girişimde ebeveyn müdahalesi ile karşılaştığında kendi becerisi hakkında kuşku duyup utanç duygusu geliştirmektedir (Maree, 2021). Ancak günlük yaşamında, tehlike oluşturmayacak alanlarda çevreyi keşfetmesine fırsat sunulduğunda özerklik duygusu kazanmaktadır (Santrock, 2021).

Bebeğin sosyo-duygusal ihtiyaçları kadar; beslenme, uyku ve temizlik gibi temel konularda fiziksel ihtiyaçlarının da zamanında ve sağlıklı bir rutin ile karşılanması oldukça önemlidir (Öztekin, 2018). Yapılan çalışmalarda temel rutinlerin birbiri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Bergman, 2013; Douglas, 2017). Tuvalet kontrolü, uyku ve beslenme düzeni, çocuktaki benlik kontrolüne işaret eden faktörlerdendir (Akar, 2020). Sağlıklı rutinelere sahip olan çocukların; sosyal, psikolojik ve akademik alanlar başta olmak üzere diğer alanlarda da başarılı olduğu tespit edilmiştir (İşsever vd., 2021).

Genel sağlığın göstergesi olan, bağımsızlık sistemini güçlendiren, yaşamın devamı için gerekli olan uyku (Akar, 2020; Kahraman, 2018); insan hayatının üçte birini kapsayan (Tuncer vd., 2020), temel fizyolojik bir ihtiyaçtır (Fatih & Akyol, 2019; İşsever vd., 2021). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin ilk basamağında yer alan uyku (Fatih & Akyol, 2019), yalnızca uyanık olmamak değil aynı zamanda beyin aktif biyolojik bir fonksiyonudur (Basınlı & Kahraman, 2020; Pıçak vd., 2010). İnsan vücudunun hafıza, öğrenme ve büyüme gibi fizyolojik fonksiyonları için gerekli olan düzenlemeler uyku esnasında yapılmaktadır (Cırdı, 2019; Douglas, 2017). Özellikle yaşamın ilk yıllarında, zamanlarının büyük bir kısmını uykuda geçiren bebekler için uyku ve uyanıklık döngüsü oldukça önemlidir (Ward vd., 2007). Yapılan çalışmalarda iki yaşında bir çocuğun; 8.000 saatini uyanık, 9.500 saatini ise uykuda geçirdiği tespit edilmiştir (Cırdı, 2019).

Uyku; bebeğin ilk kez karşılaştığı, sayısız uyarana maruz kaldığı dünya yaşamında, rahatlatma (Fatih & Akyol, 2019) ve stres seviyesinin azalmasına neden olmaktadır (Middlemiss vd., 2012; Watamura vd., 2004). Dünyaya yeni gelen bir bebek diğer yaşamsal faaliyetlerde olduğu gibi uykuda da (özellikle uzun süreli ve gece uykusunda) uyum süreci yaşamaktadır. Yeni doğan günde 16-20 saat (3-4 saatlik uyku periyotlarıyla) (İşsever vd., 2021), dördüncü ayda 14-15 saat, altıncı ayda 13-14 saat (6-8 saatlik uyku periyotlarıyla) ve dokuzuncu ayda tüm gece uyuyabilmektedir (Akar, 2020; Basınlı & Kahraman, 2020; Kahraman, 2018). Bu rutinin düzene girmesi yaklaşık altıncı aydan sonra gerçekleşmekle beraber; çocuğun mizacı, duygu durumu, yaşı, sağlığı, uyku öncesi beslenmesi, ekran maruziyeti, yaşadığı fiziki ortam özellikleri ve aile özellikleri gibi faktörler uyku düzenini etkileyerek (Carrow vd., 2020; Fatih & Akyol, 2019; Kahraman, 2018) farklılıklara yol açabilmektedir (Akar & Yavuzer, 2023; Owens & Witmans, 2004). Ebeveyn, bebeğin uyku düzeni üzerinde önemli bir role sahiptir (Basınlı & Kahraman, 2020; Douglas, 2017; Fatih & Akyol, 2019; Middlemiss vd., 2012). Yapılan çalışmalarda annelerin bebeklerini uyuturken; sallama, masaj, ninni, kundak, müzik, emzik, yüzünü örtme ve emerek birlikte uyuma (Douglas, 2017; Mery vd., 2021) gibi yöntemleri uygulandığı ortaya çıkmıştır (Gözün Kahraman & Ceylan, 2018; Çevik, 2014). Uyku öncesi güvenli uyku alanı sağlamak (Carrow vd., 2020; Mery vd., 2021) gibi tutarlı davranışlar (İşsever vd., 2021); süreci kolaylaştırmakta ve çocuk tarafından pozitif tepkiye yol açmaktadır (Akar, 2020). Bu alanda annelerin %30'unun problem yaşadığı, çoğunun yardıma ihtiyacı olduğu (Douglas, 2017; Erdoğan & Turan, 2018; Kahraman, 2018; Taşdemir & Temel, 2015) ve verilen eğitimlerin ise olumlu sonuçlara yol açtığı tespit edilmiştir (Basınlı & Kahraman, 2020; Carrow vd., 2020; Mery vd., 2021; Middlemiss vd., 2012).

Beslenme, bireyin hayati fonksiyonlarını yerine getirebilmesi (Dilsiz, 2013), büyüyüp gelişmesi için gerekli olan gıda maddelerinin vücuda alımıdır (Baysal, 2015; Beşer & Çokuğraş, 2018; Muggaga vd., 2021). Sağlıklı beslenmenin varlığından söz edebilmek için; vücudun ihtiyacı olan tüm besinlerden uygun sıklıkta ve yeterli miktarda tüketilmesi gerekmektedir (Aktaç, 2012; Özbilgin vd., 2011; Summerbell vd., 2014). Sağlıklı beslenme ile olası sağlık sorunlarının önüne geçilebilmektedir (Özenoğlu vd., 2021). Buna karşın toplumda, beslenme alanında yaşanan sorunlar oldukça yaygındır (Baysal, 2015; Chouraqui vd., 2020; Muntaha, 2021; Pehlivan, 2019). Beslenme rutini oluşma sürecinde olan bebek (Kyttälä vd., 2010) daha fazla gıda istemediğinde yetişkin tarafından zorlanırsa sorunlara yol açabileceğinden, tokluk anlayışla karşılanmalıdır (Aktaç, 2012; Giden, 2013). Küçük yaşta beslenme sorunlarının yaşanması kritik bir öneme sahip olduğundan, uzun vadeli; fiziksel ve sosyo-duygusal gelişime zarar vermektedir (Beşer & Çokuğraş, 2018; Dilsiz, 2013; Erdélyi Sipos vd., 2019).

0-6 aylık bebeklerin yaklaşık 20 cm'lik bir mesafeyi net gördükleri göz önüne alındığında, fiziksel temas sağlanarak anne-bebek bağının güçlendiği emme anında (Akşit, 2020; Baysal, 2015); bebek annenin yüzünü net bir şekilde görmekte ve göz teması sağlanmaktadır (Özmert, 2006). Annenin solunum ve kalp ritmi ile bebeğin emme ritminin şekillendiği (Türkyılmaz, 2016), iş birliği içinde hareket ettikleri bu sürecin ilk altı ayında sadece anne sütü ile beslenme önerilmektedir (Akşit, 2020; Beşer & Çokuğraş, 2018; Bülbül & Kılınçkaya, 2013). Altıncı aydan sonra ise anne sütü ile beraber ek gıdalara geçildiği ikinci bir dönem başlamaktadır (Aktaç, 2012; Baysal, 2015; Summerbell vd., 2014). Bu dönemde yeterli ek gıda tüketimi ve besin hijyeninin yanı sıra, beslenme anında ebeveyn-bebek arasındaki ilişkinin sağlıklı olması (Dilsiz, 2013); bebeklerin gelecekte sağlıklı bir beslenme rutinine sahip olmasında önemli bir role sahiptir (Beşer & Çokuğraş, 2018). Ebeveyn çocuğun yaşı ve kişisel farklılıkları göz önünde bulundurarak (Aktaç, 2012; Chouraqui vd., 2019) beslenme sürecine ilgili olmalı ancak ısrarcı olmamalıdır (Dilsiz, 2013). Az miktarda beslenme süreci başlatmalı, çocuk talep ettiği takdirde gıda miktarında artırım yapılmalıdır (Baysal, 2015). Yemek seçiminde çocuğa da rol verilerek sürece aktif katılımı için fırsatlar sunulmalıdır (Dilsiz, 2013). Yapılan çalışmalarda çocukların en sağlıklı beslenmeyi hem desteklendikleri hem de kontrol edebildikleri, izole edilmeden yetişkinlerle birlikte sofrada oturarak ve kendi yemelerine fırsat verilerek gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir (Aktaç, 2012; Baysal, 2015). Bu nedenle çocukların sağlıklı beslenebilmesi için ailenin sağlıklı besinler tüketmesi oldukça önemlidir (Kyttälä vd., 2010).

Tuvalet eğitimi; çocuğun tuvaletinin geldiğini fark ederek, idrar ve dışkı kontrolünü sağlaması ve bu ihtiyacını kendi başına giderebilme becerisidir (tuvaletle giderek kıyafetlerini çıkarma, boşaltım sağlandıktan sonra kişisel temizliği yaparak kıyafetlerini

giyme ve sifonu çekerek ellerini yıkama aşamalarını yerine getirmesi) (Polat, 2019; Öncül & Yücesoy Özkan, 2021). Çocuğun öğrenebileceği en önemli temel yaşam becerilerden biri olan tuvalet eğitimi (Kural & Köse, 2022), erken çocukluk döneminin (Cebeci, 2022) kritik gelişimsel bir görevidir (Baird vd., 2019; Yılmaz Bolat, 2015). 0-12 aylık dönemde mesane ve bağırsak boşaltımı refleks olarak gerçekleşir (Çetin vd., 2020; Hodges vd., 2014). 1-3 yaşlarında çocuğun yürümeye başlamasıyla beraber anüsün kasılmasına neden olan kaslardaki sinirler olgunlaşır ve dışkının tutulup bırakılma denetimi kendini göstermeye başlar (Baird vd., 2019; Hooman vd., 2013). Bu alışkanlığın kazanılması için, bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak (Hodges vd., 2014; Kural & Köse, 2022); çocuğun psikolojik (Çetin vd., 2020) ve fiziksel olarak hazır olduğu dönem tercih edilmelidir (Baird vd., 2019; Cebeci, 2022; Menekşe vd., 2022). Bu süreçte ebeveynin olumsuz tutumları süreci zorlaştırmakla beraber, çocukta davranış problemlerine de yol açmaktadır (Kösterlioğlu, 2018). 374 katılımcı ile yapılan bir çalışmada çocuklardan 74'ünün tuvalet eğitiminde sorun yaşadığı (Kural & Köse, 2022), ebeveynlerin sürece dair bilgi eksikliğinin olduğu (Menekşe vd., 2022) ve bu durumun strese neden olduğu tespit edilmiştir (Sclar & Mosler, 2021). Bu bulgulardan yola çıkarak; ebeveynlerin tuvalet eğitimi sürecinin işleyişi ve yaşanabilecek olası durumlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasının faydalı olacağı anlaşılmaktadır (Baird vd., 2019; Kural & Köse, 2022). Bu bağlamda, yaşamın erken döneminde kazanılan sağlıklı uyku, beslenme ve tuvalet rutinleri; çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişiminin temelini oluşturarak tüm yaşamını etkileyen kritik yapıtaşlarıdır.

Bebeklerin sağlıklı bir başlangıç yapması, gelecek yıllardaki duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimleri için sağlam bir temel oluşturmaktadır (Douglas, 2017; Santrock, 2023). Bu temelin dayandığı beceriler, yaşamın ilk üç yılında kazanılmaktadır (Aslan vd., 2022; Muntaha, 2021). Bu dönemde uyku, beslenme, tuvalet gibi temel rutinler; ebeveynle olan ilişki çerçevesinde şekillenmektedir (Işıkoğlu Erdoğan & Ergenekon, 2021; Middlemiss vd., 2012; Summerbell vd., 2014). Bu bağlamda olumsuz ebeveyn tutumlarının davranış bozuklukları açısından bir risk unsuru olduğu (Fatih & Akyol, 2019), olumlu tutumların ise risk faktörlerine karşı koruyucu bir işlev gördüğü tespit edilmiştir (Öztekin, 2018; Summerbell vd., 2014; Taşdemir & Temel, 2015).

0-3 yaş döneminde ebeveynle kurulan ilişki, çocuğun beyin gelişimini şekillendirerek tüm yaşamı etkilemektedir (Chouraqui vd., 2020; Douglas, 2017). Bu ilişkide yaşanan duygusal ihmal, güvensizlik ya da tutarsızlık gibi olumsuzluklar çocukta yoğun bir strese neden olmaktadır. Bu dönemde sağlıklı yürütülmeyen süreçler ve çocuğun yoğun strese maruz kalması, beyin yapısına zarar verebilmektedir. Bu durum uzun vadede hem sağlık sorunlarına (Middlemiss vd., 2012; Öztekin, 2018) hem de davranış problemlerine yol açmaktadır (Özmert, 2006; Ulutaş Avcu & Çalışkan, 2015). Bu nedenle ailelerin bu süreci daha sağlıklı ve bilinçli bir şekilde yürütmesi için 0-3 yaşta; uyku, beslenme ve tuvalet eğitimi gibi temel rutinlere yönelik bilgiler desteklenmelidir. Günümüzde artan davranış bozuklukları, uyku sorunları ve beslenme bozuklukları gibi problemler verilecek eğitimlerin önemine ışık tutmaktadır. Yapılan çalışmalarda, önleyici programlarla davranış problemlerinin önüne geçilebildiği tespit edilmiştir (Öztekin, 2018; Summerbell vd., 2014).

Buna karşın yaşamın ilk yıllarında ebeveynlerle güvenli ve sağlıklı ilişkiler içinde şekillenen uyku, beslenme ve tuvalet gibi temel rutinlerin; yalnızca çocukların fiziksel gelişimlerini değil, aynı zamanda duygu düzenleme, stresle baş etme ve sosyal ilişki kurma gibi becerilerini de desteklemektedir (Akcan, 2012; Çitil, 2016). Ayrıca, bu rutinler ebeveynlerin bakım verme sürecinde kendilerini daha yeterli ve kontrollü hissetmelerini sağlayarak, ebeveyn iyi oluşunu da olumlu yönde etkilemektedir (Küçükkaya, 2022). Bu bakış açısıyla, erken çocukluk döneminde sağlıklı rutin alışkanlıklarının kazandırılması hem çocukların gelişimi hem ebeveyn-çocuk ilişkisi, hem de ebeveynlerin psikolojik iyilik halleri açısından destekleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada doküman inceleme yöntemiyle 2010-2024 yılları arasında 0-3 yaş; uyku, tuvalet ve beslenme rutinlerine yönelik yapılmış lisansüstü tezlerdeki müdahale programlarını incelemek ve bu programların etkilerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Böylece, alan yazında mevcut olan ancak ayrı ayrı ele alınan bilgiler bir araya getirilerek, erken dönemde verilen rutin eğitiminin önemine dair bütüncül bir bakış açısı sunulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'de 0-3 yaş rutin eğitimlerine yönelik yapılan tez çalışmalarının özellikleri nelerdir?
2. Türkiye'de 0-3 yaş rutin eğitimlerine yönelik yapılan tez çalışmalarında hangi bulgular elde edilmiştir?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada, Türkiye'de 2010-2024 yıllarında 0-3 yaş rutin eğitimlerine yönelik yapılan tez çalışmalarının doküman analizi gerçekleştirilmiştir. Var olan belgelerin bir araya getirilip gözden geçirilerek analiz edilmesine doküman analizi denmektedir (Kıral, 2020). Belirli bir dokümanın incelenmesi sürecinde, araştırılmak istenen konu hakkında başka kişiler tarafından yazılmış yazılı materyaller toplanarak sistematik bir inceleme ve değerlendirme yapılmaktadır (Sak vd., 2021).

Araştırma kapsamı

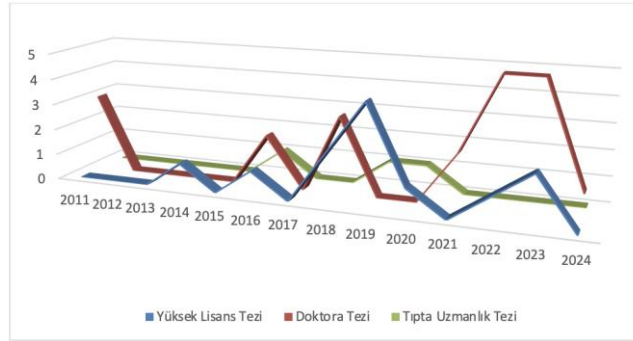
Araştırma amacı doğrultusunda; Ulusal Tez Merkezi (YÖK Tez Tarama) ilgili çalışmaların belirlenmesi için ayrıntılı bir şekilde taranmıştır. Son yıllardaki eğilimleri değerlendirebilmek ve alan yazındaki güncel durumu analiz edebilmek için 2010 yılından 2024 yılına kadar olan çalışmalar dâhil edilmiştir. Taramalar; "0-36 ay", "0-12 ay", "0-3 yaş", "Uyku", "Rutin", "Beslenme", "Tuvalet", "Eğitim", "Ebeveyn", "Çocuk", "Bebek", "Önleyici Müdahale" ve "Erken Müdahale" anahtar sözcükleri ile gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda elde edilen 4.522 çalışmadan yinelenen çalışmalar tespit edilerek çıkarılmıştır. Kalan 4.160 çalışma incelenerek 0-3 yaşa yönelik; uyku, beslenme ve tuvalet rutinleri hakkında eğitim ve program içeren araştırmalar belirlenmiştir. Yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık düzeyinde, içeriği uygun bulunan tezler çalışmaya dahil edilmiştir. 2010 yılından önce yayınlanmış, 0-3 yaş aralığını kapsamayan ya da bu yaş grubuna yönelik spesifik bir rutin eğitim programı içermeyen tezler araştırma dışında bırakılmıştır. Ayrıca yalnızca teorik çerçeve sunan, uygulamalı eğitim veya program içermeyen ve tam metnine ulaşılamayan tezler de dışlama kriterleri doğrultusunda değerlendirilerek çalışma kapsamına alınmamıştır.

Kriterler doğrultusunda yapılan alan yazın taramasında 49 çalışmaya ulaşılmıştır. Dışlama ve dahil etme kriterleri kapsamında yapılan ayrıntılı inceleme sonucunda, 13 çalışmanın araştırma kapsamına girmediği belirlenmiş ve 36 çalışma analize dahil edilmiştir. İncelenecek kriterleri belirlemek amacıyla yapılan literatür taraması doğrultusunda, yıl, tez türü, bilim dalı, tez adı,

çalışma grubu, veri toplama araçları ve sonuç başlıklarını içeren bir form oluşturulmuş ve dahil edilen çalışmalar bu form kullanılarak değerlendirilmiştir. Tezlerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Tez türlerinin yıllara göre dağılımı grafik ile bilim dallarına göre dağılımı ise frekans ve yüzde değerleri içeren tablo ile sunulmuştur. Ayrıca, tez adı, çalışma grubu, veri toplama araçları ve sonuç başlıkları ayrı bir tabloda sistematik şekilde ele alınmıştır. Bulgular, sayısal ve tematik yaklaşımlar bir arada kullanılarak sunulmuş; böylece verilerin sistematik ve anlaşılır bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında belirlenen dışlama ve dahil edilme kriterleri kapsamında dahil edilen 36 çalışmanın doküman analizi yapılmıştır. Bu çalışmalar “yıl”, “tez türü”, “bilim dalı”, “yazar”, “çalışma grubu”, “veri toplama araçları” ve “sonuç” bilgileri açısından incelenmiştir. 0-3 yaş rutin eğitimlerini içeren tezlerin türleri ve çalışmaların yapıldığı yıl aralıkları Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. 0-3 yaş rutin eğitimlerini içeren tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı

Şekil 1’e göre 2011-2024 yıllarında 0-3 yaş rutin eğitimlerini içeren 36 tez çalışmasının gerçekleştiği, 2015 yılından sonra bu çalışmaların sayısında artış yaşandığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmının doktora tezi (21), çok az bir kısmının ise (3) tıpta uzmanlık tezi olduğu belirlenmiştir. 0-3 yaş rutin eğitimlerini içeren tezlerin, yapıldığı bilim dalları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. 0-3 yaş rutin eğitimlerini içeren tez çalışmalarının bilim dallarına göre dağılımı

Bilim Dalı	n	%
Beslenme ve diyetetik	1	3.00
Çocuk gelişimi	7	19.00
Çocuk sağlığı ve hastalıkları	3	8.00
Ebelik	2	5.50
Ergoterapi	1	3.00
Halk sağlığı	2	5.50
Hemşirelik	19	53.00
Sosyal pediatri	1	3.00
Toplam	36	100

Tablo 1’e göre, 0-3 yaş rutin eğitimlerine yönelik tezler, en fazla hemşirelik (%53) alanında yapılmışken bunu çocuk gelişimi alanı (%19) takip etmektedir. En az çalışmanın ise ergoterapi, sosyal pediatri, beslenme ve diyetetik bilim dallarında (%3) gerçekleştirildiği görülmüştür.

Tezlerin çalışma grubu, veri toplama araçları ve sonuç bilgileri Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo 2’ye göre araştırmaların katılımcıları, çoğunlukla annelerden oluşmaktadır. Çalışmalar, rutinlere yönelik eğitim programı geliştirmek, eğitimi uygulamak ve eğitimin farklı alanlarda etkililiğini incelemek amacı ile yapılmıştır.

Yapılan tez çalışmalarında elde edilen bulgular

Araştırma kapsamında ele alınan tez çalışmalarının bulguları incelendiğinde, tümünün rutin eğitimlerinin olumlu bir etkiye yol açtığını tespit ettiği görülmüştür. Verilen rutin eğitimlerinin annelerin; özgüvenini (Balaban, 2016; Kadiroğlu, 2018; Karapelit, 2023; Özen Çınar, 2011; Tanrıverdi, 2023; Yurtsever Gök, 2018), bilgi düzeyini (Cesur Çınar, 2020; Göbel, 2016; Savcı, 2023; Yalçın, 2011), özyeterliliğini (Aydın, 2019; Kadiroğlu, 2018; Yılmaz Bursa, 2022; Yılmaz, 2022), inanç ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği (Cırdı, 2019; Doğan, 2019; Ekinci, 2020; Haylı, 2021; Kılınç, 2011; Menekşe, 2018; Özkoç, 2023; Uçan, 2016; Yalçın, 2011) ayrıca ebeveyn-bebek bağlanma düzeyini artırdığı (Altay, 2024; Atalay, 2014; Ayrar, 2018; Genç Rollas, 2019; Kadiroğlu, 2018; Kara, 2022; Karapelit, 2023; Küçükkaya, 2022; Özen Çınar, 2011; Uçakçı Asaloğlu, 2022; Ünver Korğalı, 2018; Yıldırım, 2023) tespit edilmiştir. Verilen eğitim ile yaşam kalitesi artan annelerin (Ünver Korğalı, 2018; Yıldırım, 2023), kaygı ve stres düzeyinin azaldığı (Ozan, 2023; Savcı, 2023; Ünver Korğalı, 2018), depresyon risklerinin düştüğü (Uçakçı Asaloğlu, 2022; Yıldırım, 2023) ve psikolojilerinin daha iyi olduğu (Küçükkaya, 2022) görülmüştür.

Eğitimin 0-3 yaş aralığındaki çocuklara olan etkisi incelendiğinde ise; gelişim alanlarında (Arslan, 2022; Fındık, 2021; Kılınç, 2011; Uçan, 2016) ve rutinlerinde olumlu değişime neden olduğu (Ergenci Basınlı, 2019; Göbel, 2016; Kara, 2022; Okur Fatih, 2023; Ozan, 2023; Öztürk, 2016; Tanrıverdi, 2023; Ünver Korğalı, 2018) ayrıca anne-bebek etkileşimini artırdığı (Fındık, 2021) tespit edilmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de 0-3 yaş rutin eğitimlerine yönelik yapılan tez çalışmalarının özellikleri

Kaynak	Tez Türü	Çalışma Adı	Çalışma grubu	Veri toplama araçları	Sonuçlar
Özen Çınar, 2011	Doktora	Primipar annelere verilen planlı bebek bakımı eğitiminin maternal bağlanma ve özgüven düzeylerine etkisi	81 primipar anne	Tanıtıcı Bilgi Formu, Maternal Bağlanma Ölçeği, Pharis Özgüven Ölçeği	Eğitimin, annelerin bebekleriyle olan bağlanma düzeylerini ve özgüvenlerini artırdığı tespit edilmiştir.
Yalçın, 2011	Doktora	Anne adaylarına verilen eğitimin (ASBEP) gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin fonksiyonel olmayan uygulamalara etkisi (Karaman ili örneği)	64 primipar anne	Anne Sağlığı ve Bebek Bakımında Fonksiyonel Olmayan İnanç ve Uygulamalar Görüşme Formu, Anne Sağlığı ve Bebek Bakımında Fonksiyonel Olmayan İnanç ve Uygulamalar Ölçeği, Anne Sağlığı ve Bebek Bakımı Bilgi Düzeyi Değerlendirme Testi, Anne Sağlığı ve Bebek Bakımı Eğitim Programı, ASBB-FOİU Tutum Ölçeği, Anne Sağlığı ve Bebek Bakımı Bilgi Düzeyi Değerlendirme Testi, Anne Eğitim Programına Yönelik Tutum Ölçeği	Eğitimin annelerin inanç ve davranışlarında olumlu gelişmelere yol açtığı ve bebek bakımına dair bilgi düzeylerinde artışa neden olduğu tespit edilmiştir.
Kılınç, 2011	Doktora	Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi	75 çocuk ve annesi	Kişisel Bilgi Formu, Bilişsel Beceri Ölçeği, Çocuk Yetiştirme Ölçeği	Programın, çocukların bilişsel becerilerinde ve anne tutumlarında farklılaşmaya yol açtığı tespit edilmiştir.
Atalay, 2014	Yüksek Lisans	Doğum öncesi eğitimlerin anne-bebek bağlanmasına etkisi	90 primipar anne	Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu, Gebelerin Sosyodemografik Veri/Soy geçmişi ve Mevcut Gebeliğine İlişkin Bilgileri İçeren Anket Formu, Gebe Takip Formu, Maternal Bağlanma Ölçeği	Verilen eğitimin maternal bağlanmayı artırdığı tespit edilmiştir.
Göbel, 2016	Doktora	Ebeveynlere verilen beslenme eğitiminin çocukların besin seçimine etkileri	12 anne, 8 baba ve 25 çocuk	Ebeveyn Anket Formu, Çocuk Anket Formu, Çocukların Beslenme Alışkanlıklarına Yönelik Anket Formu, Ebeveyn Beslenme Bilgi Düzeyi Testi, Ebeveyn ne Çocuk Antropometrik Ölçüm Formu, Besin Tüketim Kayıt Formu	Verilen eğitimin ebeveyn bilgi düzeylerinde anlamlı artışa neden olduğu ve çocuklarının beslenmesinde daha sağlıklı besinler tercih ettikleri tespit edilmiştir.
Balaban, 2016	Yüksek Lisans	Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde prematüre bebek annelerine verilen eğitimin anne özgüvenine etkisi	110 anne	Kişisel Bilgi Formu, Pharis Özgüven Ölçeği	Eğitimin annelerin özgüveninde artışa neden olduğu tespit edilmiştir.
Uçan, 2016	Doktora	Ebeveynlere verilen emzirme eğitiminin emzirme sürecine, kültürel davranışlara ve ebeveyn-bebek bağlanmasına etkisi	120 primipar anne ve baba	Anneleri Tanıtıcı Bilgi Formu, Babaları Tanıtıcı Bilgi Formu, Annelerin emzirme davranışlarını ve emzirmeyi etkileyen kültürel faktörlere ilişkin anket formu, Maternal Bağlanma ve Paternal Bağlanma Ölçekleri, Büyüme Parametreleri ve Beslenme Şekli İzlem Formu	Eğitimin maternal bağlanmayı ve ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenme oranının anlamlı düzeyde artırdığı ayrıca bebeklerin ağırlık artışını ve baş çevresi gelişimini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Öztürk, 2016	Uzmanlık	Erken çocukluk dönemi uyku sorunları aile eğitiminin etkinliği	157 bebek	Genişletilmiş Kısa Bebek Uyku Anketi, Beck Depresyon Ölçeği, Uyku Günlüğü	Bebeklerin %29, 2’sinde uyku sorunu olduğu, eğitim sonucunda uyku sorunlarının sıklığında anlamlı azalma olduğu tespit edilmiştir.
Menekşe, 2018	Doktora	İkiz bebek bekleyen gebelere verilen emzirme eğitiminin emzirme niyetlerine etkisi	38 primipar anne	Tanıtıcı Bilgi Formu, İkiz Bebeklerin Emzirilmesi ile İlgili Bilgi Formu, İkiz Bebek Bekleyen Gebelerde Emzirme Niyet Ölçeği	İkiz bebek bekleyen annelere verilen eğitimin, emzirme niyetinde etkili olduğu tespit edilmiştir.
Kadiroğlu, 2018	Doktora	Preterm yenidoğan annelerinde bebek bakımı eğitiminin maternal bağlanma ve annelik özyeterliliğine etkisi	63 anne	Yenidoğan ve Anne Bilgi Formu, Durumluluk Kaygı Ölçeği, Yenidoğanı Algılama Ölçeği-I, II, Maternal Bağlanma Ölçeği, Algılanan Annelik Özyeterlilik Ölçeği, Pharis Özgüven Ölçeği	Bebek bakımına yönelik verilen eğitimin annelerin yeterliliklerini ve güvenlerini geliştirdiği ayrıca maternal bağlanma ile aralarında doğru orantı olduğu tespit edilmiştir.
Ayran, 2018	Doktora	Ebeveynlere verilen emzirme eğitiminin emzirme öz-yeterlilik düzeyi sadece anne sütü ile beslenme süresi ve ebeveyn bebek bağlanmasına etkisi	146 anne, 146 baba ve 146 bebek	Anneleri ve Babaları Tanıtıcı Bilgi Formu, Bebek İzlem Formu, LATCH Emzirme Tanılama ve Değerlendirme Ölçeği, Emzirme Öz-yeterlilik Ölçeği, Baba-Bebek Bağlanma Ölçeği, Maternal Bağlanma Ölçeği	Eğitime babaların da dahil edilmesi; sadece anne sütü ile beslenme süresini, bebekle bağlanma düzeyini, annelerin emzirme yeterliliği ve başarısını artırdığı tespit edilmiştir.

Ünver Korğalı, 2018	Yüksek Lisans	Orta ve geç prematüre bebeği olan ailelerde ebeveyn eğitimi ve farkındalık düzeyi artırılmasının bebeğin sağlık durumu, anne-bebek bağlanması ve ebeveynlerin kaygı düzeyleri üzerine etkisi	79 bebek ve ebeveynleri	Taburculuk Öncesi Bilgi Formu, Anne ve Baba Kişisel Bilgi Formu, Bebek Bilgi Formu, Edinburg Doğum Sonu Depresyon Ölçeği, Durumluk Kaygı Ölçeği, Sürekli Kaygı Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Hayat Kalitesi Ölçeği, Maternal Bağlanma Ölçeği, Bebek Karakterini Algılama Ölçeği, Bebek İyilik Hali Formu, Baba- Bebek Bağlanma Ölçeği, Denver Gelişimsel Tarama Testi II, Bebek Takip Formu	Eğitim programının bebeklerin bakım, beslenme, uyku gibi rutinlerine olumlu katkıda bulunduğu; ebeveyn kaygı düzeyini azalttığı, bağlanmayı olumlu etkilediği, baba katılımını ve yaşam kalitesini arttırdığı tespit edilmiştir.
Yurtsever Gök, 2018	Yüksek Lisans	Prematüre bebek bakımına yönelik hazırlanan web tabanlı ve bireysel eğitim programının annelerin öz güven gücüne etkisi	84 anne	Anne ve Yenidoğan Tanımlayıcı Formu, Web Sayfasının Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi, Web Sayfasının İçeriğinin Değerlendirilmesi, Eğitim Materyalini Değerlendirmesi, DISCERN Ölçeği ve Pharis Özgüven Ölçeği	Eğitimin, annelerin öz güveninde artışa neden olduğu tespit edilmiştir.
Genç Rollas, 2019	Yüksek Lisans	Gebeliğin üçüncü trimestrinde olan annelere verilen web tabanlı bebek bakım eğitiminin doğum sonrası anne- bebek bağlanma düzeylerine etkisi	54 primipar anne	Kişisel bilgi formu, Maternal bağlanma ölçeği	Verilen eğitimin anne-bebek bağlanmasını artırdığı tespit edilmiştir.
Aydın, 2019	Yüksek Lisans	Preterm bebek annelerine verilen yenidoğan bakımına ilişkin planlı eğitimin annelerin bilgi düzeyleri ve öz yeterlik algıları üzerine etkisi	84 anne	Aile-Yenidoğan Tanıtıcı Özellikler formu, Bilgi Testi, Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği, Yenidoğan Bakım Kitapçığı	Uygulanan eğitim ile annelerin öz yeterlilik algılarında ve bilgi düzeylerinde artış olduğu tespit edilmiştir.
Ergenci Basınlı, 2019	Yüksek Lisans	Uyku Eğitim Programının bebeklerin uyku alışkanlıkları üzerindeki etkisi	20 primipar anne ve bebeği	Kişisel Bilgi Formu, Genişletilmiş BISQ Bebek Kısa Uyku Anketi, Uyku Günlükleri	Verilen eğitimin bebeğin uyku rutinlerini kolaylaştırdığı ve anneleri olumlu etkilediği tespit edilmiştir.
Cırdı, 2019	Uzmanlık	Yaşamın ilk 18 ayında sağlıklı bebeklerin uyku düzeni, uyku düzenini etkileyen faktörler ve uyku eğitiminin etkinliği	127 bebek	Anket, Denver tarama testi, Pittsburg Uyku Kalite Ölçeği	Verilen eğitimin olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.
Doğan, 2019	Yüksek Lisans	Annelere ani bebek ölüm sendromu ve güvenli uyku konusunda verilen eğitimin etkinliğinin incelenmesi	141 anne	Anne-Bebek Sosyodemografik Özellikler ve Risk Faktörleri Tanılama Formu, Bebeklerde Ani Bebek Ölüm Sendromundan Korunmaya ve Güvenli Uykuya Yönelik Anne Bilgi Değerlendirme Formu	Annelere verilen eğitimin etkili olduğu tespit edilmiştir.
Ekinci, 2020	Yüksek Lisans	Gebelere verilen uyku hijyeni eğitiminin uyku kalitesine etkisinin incelenmesi	120 primipar anne	Veri Toplama Formu, Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksi	Verilen eğitimin olumlu sonuçlara neden olduğu tespit edilmiştir.
Cesur Çınar, 2020	Uzmanlık	Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan prematüre bebek annelerine taburculuk esnasında verilen standart ve geliştirilmiş bebek bakımı ve beslenme eğitiminin annelerin bilgi ve tutumları üzerine etkileri	78 anne	Anne-Yenidoğan Tanıtım Formu ve Yenidoğan Yoğun bakım Ünitesinde Bebeği Yatan Annelerin Prematüre Bebek Bakımı ve Beslenmesine İlişkin Bilgi Durumlarını Değerlendirme Formu	Verilen eğitimin annelerin bilgi düzeyinde artışa neden olduğu tespit edilmiştir.
Fındık, 2021	Doktora	Ev merkezli Montessori eğitim programının bebeklerin sosyal duygusal gelişimleri ve anne bebek etkileşimine etkisinin incelenmesi	5 anne ve bebeği	Genel Bilgi Formu, Erken Gelişim Evreleri Sosyal Duygusal Gelişim Envanteri, Ev Ortamını Değerlendirme Ölçeği- Bebek ve Küçük Çocuk Formu, Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği, Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği	Programın, bebeğin sosyo-duygusal gelişimini ve anne- bebek etkileşimini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Haylı, 2021	Doktora	Zihinsel engelli çocuk ve annelerine sağlığı geliştirme modeline göre verilen uyku hijyeni eğitiminin uyku kalitesine etkisi	80 çocuk ve annesi	Sosyodemografik veri formu, uyku kalitesini etkileyen engelleyici ve kolaylaştırıcı faktörleri belirlemeye yönelik görüşme formu, çocuk uyku alışkanlıkları anketi, Pittsburg Uyku Kalitesi İndeksi ve uyku sensörü cihazı	Verilen eğitimin zihinsel engelli çocuk ve annelerin uyku rutinine destek olduğu tespit edilmiştir.

Uçakcı Asaloğlu, 2022	Doktora	Çevrimiçi olarak uygulanan sağlık eğitimi ve progresif kas gevşetme egzersizi programının postpartum depresyon ve anne bebek bağlanması üzerine etkisi: randomize kontrollü çalışma	52 anne	primipar	Tanıtıcı Bilgi Formu, Prenatal Bağlanma Envanteri, Edinburgh Postpartum Depresyon Ölçeği ve Doğum Sonrası Bağlanma Ölçeği	Verilen danışmanlık ve egzersiz programının, depresyon riskini azalttığı ve anne-bebek bağlanmasını artırdığı tespit edilmiştir.
Küçükkaya, 2022	Doktora	Preterm bebeklerde erken dönemde başlatılan yarım kundak ve kanguru bakımı uygulamalarının emzirme, anne-bebek bağlanması, anne uyku kalitesi ve postpartum depresyon üzerine etkisi	160 anne		Anket Formu, Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği, Pittsburgh Uyku Kalite İndeksi, Anne-Bebek Bağlanma Ölçeği, Postpartum Emzirme Öz-Yeterlilik Ölçeği, LATCH Emzirme Tanılama Aracı, Yetersiz Süt Algısı Ölçeği	Bebeklere uygulanan kundak ve kanguru bakımının, emzirme sürecini, anne-bebek bağlanmasını ve annenin psikolojisini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Kara, 2022	Doktora	Baba adaylarına bebeğin günlük bakımı, paternal bağlanma konusunda verilen eğitimin baba-bebek bağlanmasına etkisi	81 baba		Kişisel Bilgi Formu, Baba-Bebek Bağlanma Ölçeği	Babalara verilen eğitimin; baba-bebek bağlanmasına ve bebeğin rutinlerine olumlu etki ettiği tespit edilmiştir.
Arslan, 2022	Doktora	Bebek liderliğinde beslenme ve geleneksel tamamlayıcı beslenme eğitiminin bebek gelişimine etkisi	370 anne ve 52 bebek		Anne ve Bebekler İçin Tanıtıcı Bilgi Formu, Tamamlayıcı Beslenmeye Geçiş Davranışları Ölçeği, Gelişimsel Değerlendirme Formu, Laboratuvar Bulguları Değerlendirme Formu ve Modüler Eğitim Rehberleri	Eğitim sonucunda bebeklerin; tüm gelişim alanlarında artış yaşandığı, farklı beslenme eğitimi alan bebeklerin ise fiziksel gelişim dışındaki tüm gelişim basamaklarında farklılık olduğu tespit edilmiştir.
Yılmaz, 2022	Yüksek Lisans	Anne-bebek uyum odasında verilen emzirme eğitiminin yenidoğan bebeği olan annelerin emzirme öz-yeterliliklerine etkisinin incelenmesi	101 anne		Anne-Bebek Bilgi Formu ve Postpartum Emzirme Öz-yeterlilik Ölçeği	Eğitimin, annelerin emzirme öz-yeterlilikleri üzerinde olumlu bir etkiye yol açtığı tespit edilmiştir.
Yılmaz Bursa, 2022	Doktora	Duyu temelli eğitim programının annelerin öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile bebeklerinin gelişimine etkisi	7 anne ve bebeği		Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği, Bebek Bakım Öz yeterliliği, Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III, genel bilgi formu, yarı-yapılandırılmış görüşme formları, anne eğitimi ihtiyaç belirleme formu, Duyu Temelli Eğitim Programı, anne günlüğü ve araştırmacı günlüğü	Programın, bebeklerin gelişimini, annelerin öz düzenleme ve öz yeterlilik becerilerini olumlu etkilediği tespit edilmiştir.
Ozan, 2023	Yüksek Lisans	Yoganın annenin stres düzeyi, anne-bebek ilişkisi, anne ile bebeğinin uyku ve beslenme problemlerine etkisi: Randomize kontrollü çalışma	55 anne		Algılanan Stres Ölçeği, Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği, Beslenme Süreci Anne Tutumları Ölçeği, Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutum Ölçeği, Pittsburg Uyku Kalitesi, Bebeklik Dönemi Uyumsal Yeme Davranışı Ölçeği, Bebek/Çocuk Uyku Sorunları Kısa Tanılama Formu	Yoga eğitiminin, annelerin stres düzeyinde, bebekle olan iletişimde ve bebeğin rutinlerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir.
Okur 2023	Fatih, Doktora	Uyku düzenleme eğitiminin ebeveyn-bebek bağlanmasına ve bebeklerin uyku düzenlerine etkileri	10 anne ve 10 baba		Genel Bilgi Formu, Ebeveyn-Bebek Bağlanma Ölçeği, Bebekler için Uyku Düzeni Ölçeği, Eğitim Değerlendirme Formu	Eğitimin, bebeklerin uyku rutinini düzenlediği ve annelere destek olduğu tespit edilmiştir.
Tanrıverdi, 2023	Doktora	Meleis'in geçiş kuramına dayalı çevrim içi bebek bakımı eğitiminin annenin kendine güveni ve bebek sağlığına etkisi	110 anne	primipar	Veri Toplama Formu, Gebelerin Yenidoğanın Hijyenik Bakımına Hazır Oluş Ölçeği, Karitane Ebeveyn Kendine Güven Ölçeği, LATCH Emzirme Tanılama ve Değerlendirme Ölçeği ve Bebek İzlem Formu	Verilen eğitimin, annelerin doğum sonrasına hazır oluşunu, güvenini artırdığı; ayrıca bebeğin sağlığını ve beslenme rutinini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Savcı, 2023	Doktora	Öz düzenleme becerilerini destekleme eğitiminin prematüre bebeklerin öz düzenleme becerileri ile anne-babaların stres düzeyi, sosyal destek algısı ve ebeveyn iş birliği üzerine etkisinin incelenmesi	8 anne ve 8 baba		Genel Bilgi Formu, Bebekler İçin Öz Düzenleme Becerileri Ölçeği ve Ebeveyn Stres Ölçeği, Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği, Ebeveyn İş Birliği Envanteri, Ev Ziyareti Gözlem Formları ve Eğitim Programı Değerlendirme Formu	Verilen eğitimin bebeklerin öz düzenleme becerilerinde bir farklılığa yol açmadığı ancak ebeveynlere stres düzeyi, iş birliği ve bilgi desteği açısından olumlu etki ettiği tespit edilmiştir.

Yıldırım, 2023	Doktora	Doğum sonrası babalara verilen bebek bakımı eğitiminin baba bebek bağlanması, annenin doğum sonu depresyon ve yaşam kalitesine etkisi	63 anne ve baba	Annelere-Babalara Yönelik Kişisel Bilgi Formu, Bebek Bakımı Görüş Formu, Bebek Bakımı Katılım Çizelgesi, Baba-Bebek Bağlanma Ölçeği, Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği ve Doğum Sonu Yaşam Kalitesi Ölçeği	Verilen eğitimin baba-bebek bağlanmasını artırdığı, anne depresyon riskini azalttığı ve yaşam kalitesini artırdığı tespit edilmiştir.
Karapelit, 2023	Doktora	Annelik rolü yeteneği kuramına göre ebeveynlere verilen eğitimin annelik rolü anne bebek ve baba bebek bağlanmasına etkisi	108 primipar anne ve baba	Tanıtıcı Bilgi Formu, Prenatal Bağlanma Ölçeği, Anlamsal Farklılık Ölçeği, Maternal Bağlanma Ölçeği, Pharis Özgüven Ölçeği, Doğum Öncesi Baba Bağlanma Ölçeği ve Baba Bebek Bağlanma Ölçeği	Ebeveynlere verilen eğitimin; annelik algısını, ebeveyn-bebek bağlanmasını ve ebeveyn güvenini artırdığı tespit edilmiştir.
Özkoç, 2023	Yüksek Lisans	Erken postpartum dönem primipar annelere verilen bebek bakımı eğitiminin annelik rolü ve doğum sonu anksiyete üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi	60 primipar anne	Kişisel Bilgi Formu, Barkin Anne Fonksiyon Envanteri ve Postpartum Anksiyete Ölçeği	Verilen eğitimin, annelerin anksiyete düzeyinde büyük bir farklılığa yol açmadığı ancak annelik rollerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.
Altay, 2024	Doktora	Primipar annelere verilen bebek sakinleştirme eğitiminin annelik rolü algısı maternal bağlanma ve emzirme öz yeterliğine etkisi	84 primipar anne	Anne ve Bebek Tanıtıcı Bilgi Formu, Anlamsal Farklılık Ölçeği-Anne Olarak Ben, Maternal Bağlanma Ölçeği, Emzirme Öz Yeterlilik Ölçeği, Bebek Uyku ve Ağlama Günlüğü	Verilen bebek sakinleştirme eğitiminin annelik algısı ve bağlanma düzeyini artırdığı ayrıca bebek rutinlerini düzenlediği tespit edilmiştir.

Tartışma

Günümüzde artan uyku problemleri, beslenme bozuklukları ve davranış sorunları; rutinlerin birey yaşamındaki öneminin yanında, bebeklikte sağlıklı rutinlerin oluşturulmasına yönelik önleyici eğitim ve programların gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırmada, 0-3 yaşta; uyku, tuvalet, beslenme rutinleri hakkında bilgi vermek ve bu alanda yapılmış eğitim ve programları içeren tez çalışmalarını çeşitli yönlerden ele alarak incelemek amaçlanmıştır.

Türkiye'de 2010-2024 yıllarında 0-3 yaş beslenme, uyku ve tuvalet rutin eğitimlerini içeren tez çalışmalarının doküman analizini yapılmış; 12 yüksek lisans, 21 doktora ve 3 tıpta uzmanlık tezi olmak üzere toplamda 36 tez çalışması incelenmiştir. Doktora tezlerinin yüksek lisans ve tıpta uzmanlık tezlerine göre daha fazla olması; bu konunun derinlemesine bir şekilde, multidisipliner bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğini kanıtlar niteliktedir. Bu durumun, çocuk gelişimine yönelik artan politik ve akademik ilgiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Özellikle Türkiye'de 2010 sonrası dönemde; erken çocukluk eğitimi ve "ilk 1000 gün" gibi politikaların ön plana çıkması, doktora düzeyinde daha kapsamlı çalışmalar yapılmasını teşvik etmiş olabilir. Ayrıca doktora tezlerinin teorik çerçeve geliştirme, uzun vadeli etkileri inceleme ve uluslararası karşılaştırmalar gibi geniş kapsamlı hedefler içermesi de bu alandaki yoğunluğun nedeni olarak değerlendirilebilir.

Ele alınan çalışmalar; yıl, tez türü, bilim dalı, yazar, çalışma grubu, veri toplama araçları ve sonuçlar başlıklarında analiz edilmiştir. Çalışmaların yapıldığı yıllar incelendiğinde, 2016-2019 yıllarında tez sayısında yoğunluk yaşandığı (14) görülmektedir. Bu yıllarda çocuk gelişimi yüksek lisans ve doktora programlarında yaşanan artışın, tez sayılarındaki yoğunluğa etki edebileceği düşünülmektedir. En fazla ise 2023 yılında 5'i doktora olmak üzere 7 tez çalışmasının yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, COVID-19 pandemisi sonrasında rutinlerin öneminin yeniden gündeme gelmesi ve bu alandaki artan farkındalıkla ilişkilendirilebilir. Tez sayılarındaki dalgalanmalar; dönemsel olarak toplumsal ihtiyaçlar, politik öncelikler ve pandemi gibi dışsal faktörlerle şekillenmiş olabilir. Tez merkezinde yapılan taramanın Temmuz 2024'te gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda 2024 yılı sonuna kadar bu sayılarda artış yaşanabileceği düşünülmektedir. Böyle bir durumda 2022 yılı itibarıyla Türkiye'de yapılan 0-3 yaş rutin eğitimlerini içeren tez sayılarının devamlı bir artış gösterdiğini söylemek mümkün olacaktır (Tablo 2 de görüleceği üzere; 2022 yılında 6, 2023 yılında ise 7 tez çalışması bulunmaktadır).

Çok sayıda (11) tez çalışmasının sonucunda, rutin eğitimlerinin çocukları olumlu etkilediği, rutinlerinde iyileşme sağladığı ve ebeveyn-bebek bağlanma düzeyini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Fatih & Akyol, 2019; Middlemiss vd., 2012; Summerbell vd., 2014). Sekizer çalışmada ise verilen rutin eğitimlerinin annelerin bilgi düzeylerinde artışa, inanç ve davranışlarında olumlu değişimlere yol açtığı sonucuna varılmıştır. Bu durum alan yazındaki bilgiyle de paralellik göstermektedir (Akcan, 2012; Çitil, 2016; Öztekin, 2018; Summerbell vd., 2014). Bu sonuçlar rutin eğitimlerinin, çocukların gelişimi ve ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koyarken, bu eğitimlerin erken müdahale programları ve aile destek politikaları için kritik bir bileşen olduğunu göstermektedir. Çocukların rutinlerindeki iyileşmenin, düzenli bir yaşam alışkanlığı kazandırdığı ve güvenli bağlanmayı desteklediği yapılan çalışmalarda açıkça görülmektedir. Aynı zamanda, ebeveynlerin bilgi ve davranış düzeylerindeki olumlu değişimlerin, çocukların gelişim süreçlerini dolaylı olarak güçlendirdiği dikkat çeken önemli bir noktadır. Tüm bu bulgular, rutin temelli erken müdahale çalışmalarının yalnızca çocuk gelişimi değil, aynı zamanda ebeveyn tutumları ve ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerinde de stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum erken çocukluk eğitim politikalarının ve ebeveyn eğitimlerinin daha sistematik ve yaygın bir şekilde uygulama gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırmada, 2010-2024 yılları arasında Türkiye'de 0-3 yaş beslenme, uyku ve tuvalet rutinlerine yönelik 36 tez çalışması incelenmiştir. Araştırma bulguları, rutin eğitimlerinin çocuk gelişimini ve ebeveyn-çocuk ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu araştırma yalnızca tez çalışmalarını kapsamakta olup; yayınlanmış makaleler, saha araştırmaları ve deneysel çalışmalar dahil edilmemiştir. Çalışma, belirlenen yıllar arasındaki tezlerle sınırlılık göstermekte ve detaylı bir meta-analiz ya da istatistiksel değerlendirme içermemektedir.

Sonuç

Bu çalışma, araştırmacılara sistematik bir çerçeve sunarak alandaki mevcut eğilimleri, metodolojik yaklaşımları ve sonuçları değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Ayrıca, rutin eğitimlerinin çocuk gelişimi üzerindeki önemini vurgulamakla birlikte literatürdeki boşluklara dikkat çekerek gelecekteki araştırmalara yön vereceği düşünülmektedir. Alan yazın taraması sonucunda bu alanda yapılmış çeşitli makale ve tez çalışmalarının olduğu görülmekle beraber; rutinleri ayrıntılı ele alan, tüm ülkede uygulanan, geniş kitlelere ulaşmış önleyici müdahale programlarının olmadığı tespit edilmiştir. Elibol'un (2007) yaptığı çalışmada annelere verilen eğitim sonucunda kısa sürede davranış değişikliği gözlenmediği, daha uzun vadede değişikliğin olabileceği ifadesi; uzun vadeli ve kapsamlı bir programın hem ebeveyn hem çocuk açısından daha yararlı olacağı fikrini düşündürmektedir. Bu kapsamda bebeklik dönemi temel rutinlere yönelik devlet destekli projeler yürütülerek, geniş kitlelere ve her kesimden aileye uygulanabilir nitelikte olan önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının, lisansüstü öğrencileri 0-3 yaş rutin eğitimleri gibi çocuk gelişimindeki kritik konulara yönlendirmesi, bu alandaki çalışmaların derinleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle, disiplinler arası bir yaklaşımla ebeveyn ve çocuklarla saha temelli uygulamaları içeren tezlerin teşvik edilmesi, bulguların gerçek yaşamda uygulanabilirliğini artıracağı düşünülmektedir. Üniversitelerin, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak, ulusal düzeyde önleyici müdahale programlarının geliştirilmesine öncülük etmesi, araştırmaların etki alanını genişletebilir. Ayrıca, uzun vadeli etkileri değerlendiren boylamsal araştırmaların teşvik edilmesi ve araştırma gruplarının veya merkezlerinin kurulması bu alandaki akademik kapasiteyi artırabilir. Destek programlarının yaygınlaştırılması ve bilimsel çalışma sonuçlarının topluma yönelik materyallerle paylaşılması, rutinlere ilişkin politika ve uygulamalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Etik Komite Onayı

Etik kurul onayı gerektiren bir araştırma kapsamında değildir.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız.

Yazar Katkıları

A.B.: Çalışma Tasarımı, Veri Toplama, Veri Analizi, Makale Yazımı, Makale Gönderimi ve Revizyon

F.E.E.: Çalışma Tasarımı, Veri Toplama, Veri Analizi, Makale Yazımı, Makale Gönderimi ve Revizyon

Kaynaklar

- Akar, A. S. (2020). *0-2 yaş aralığındaki bebeklerin uyku düzenini etkileyen faktörlerin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Medipol Üniversitesi.
- Akar, A. S., & Yavuzer, İ. H. (2023). Investigating the factors affecting the sleep of babies between 0-2 years of age. *Journal of the Child/Çocuk Dergisi*, 23(2). <https://doi.org/10.26650/jchild.2023.1208970>
- Akcan, A. (2012). *Saldırgan davranışı önleme programının ana sınıfı öğrencileri üzerine etkisi*. [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Akşit, M. A. (2020). Emzirme, bebekler ve anneler için yaşamsal bir haktır. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi*, 5(2), 316-320.
- Aktaş, Ş. (2012). *9-12 aylık bebeklerde tamamlayıcı beslenme ve bunu etkileyen faktörler*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Altay, G. (2024). *Primipar annelere verilen bebek sakınleştirme eğitiminin annelik rolü algısı maternal bağlanma ve emzirme öz yeterliğine etkisi*. [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Arslan, N. (2022). *Bebek liderliğinde beslenme ve geleneksel tamamlayıcı beslenme eğitiminin bebek gelişimine etkisi*. [Doktora tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Aslan, M. S., Erkaya, E. & Oğuz, Ö. (2022). Teknolojik alet-internet kullanımının 0-3 yaş aralığındaki çocukların dil gelişimlerine etkisi. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 434-454. <https://doi.org/10.56061/fbujohs.1098866>
- Atalay, B. (2014). *Doğum öncesi eğitimlerin anne-bebek bağlanmasına etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Avcı, N., Kunt, M., Somer Ölmez, B., Pekince, P., & Kaynak, S. (2018, Ekim, 24) *Güvenli Bebekler Güvenli Yarınlar Projesi: Eğitim Programı* [Sözlü sunum]. Uluslararası IV. Çocuk Gelişimi Kongresi, Ankara, Türkiye.
- Aydın, Ü. (2019). *Preterm bebek annelerine verilen yenidoğan bakıma ilişkin planlı eğitimin annelerin bilgi düzeyleri ve öz yeterlik algıları üzerine etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Okan Üniversitesi.
- Ayran, G. (2018). *Ebeveynlere verilen emzirme eğitiminin emzirme öz-yeterlilik düzeyi sadece anne sütü ile beslenme süresi ve ebeveyn bebek bağlanmasına etkisi*. [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Baird, D. C., Bybel, M., & Kowalski, A. W. (2019). Toilet training: Common questions and answers. *American Family Physician*, 100(8), 468-474.
- Balaban, E. (2016). *Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde prematüre bebek annelerine verilen eğitimin anne özgüvenine etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Basınlı, K. B. E. & Kahraman, Ö. G. (2020). Uyku Eğitim Programının bebeklerin uyku alışkanlıkları üzerindeki etkisi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 738-761. <https://doi.org/10.24130/eccdd-jecs.1967202043228>
- Bayram, H. (2020). Psikososyal gelişim kuramının sosyal bilgiler dersi kapsamında incelenmesi. *Anemon Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(6), 1993-2001. <https://doi.org/10.18506/anemon.761896>
- Baysal, T. (2015). *Denizli il merkezinde 6-36 aylık çocuk beslenme uygulamaları ve çocukların büyümesine etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Bergman, N. J. (2013). Neonatal stomach volume and physiology suggest feeding at 1-h intervals. *Acta Paediatrica*, 102(8), 773-777. <https://doi.org/10.1111/apa.12291>
- Beşer, Ö. F. & Çokuğraş, F. Ç. (2018). Zamanında doğmuş sağlıklı çocuklarda tamamlayıcı beslenme. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 10(6), 6-12.
- Bülbül, S. & Kılınçkaya, M. F. (2013). 0-2 yaş grubu bebeklerin anne sütü ile beslenme durumları ve etkileyen faktörler. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(1), 15-20. <https://doi.org/10.24938/kutfd.124799>
- Carrow, J. N., Vladescu, J. C., Reeve, S. A., & Kisamore, A. N. (2020). Back to sleep: Teaching adults to arrange safe infant sleep environments. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 53(3), 1321-1336. <https://doi.org/10.1002/jaba.681>
- Cebeci, G. (2022). *Çocuğun tuvalet eğitimi sürecinde ebeveyn tutumunun etkisinin belirlenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Cesur Çınar, G. (2020). *Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan prematüre bebek annelerine taburculuk esnasında verilen standart ve geliştirilmiş bebek bakımı ve beslenme eğitiminin annelerin bilgi ve tutumları üzerine etkileri*. [Uzmanlık tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Chouraqui, J. P., Tavoularis, G., Simeoni, U., Ferry, C., & Turck, D. (2020). Food, water, energy, and macronutrient intake of non-breastfed infants and young children (0–3 years). *European Journal of Nutrition*, 59, 67-80. <https://doi.org/10.1007/s00394-018-1883-y>
- Chouraqui, J. P., Turck, D., Tavoularis, G., Ferry, C., & Dupont, C. (2019). The role of young child formula in ensuring a balanced diet in young children (1–3 years old). *Nutrients*, 11(9), 2213. <https://doi.org/10.3390/nu11092213>
- Cırdı, G. (2019). *Yaşamın ilk 18 ayında sağlıklı bebeklerin uyku düzeni, uyku düzenini etkileyen faktörler ve uyku eğitiminin etkinliği*. [Tıpta uzmanlık tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Cırdı, G. (2019). *Yaşamın ilk 18 ayında sağlıklı bebeklerin uyku düzeni, uyku düzenini etkileyen faktörler ve uyku eğitiminin etkinliği*. [Uzmanlık tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Çetin, N., Çanolu, Z., Özler, Z., Erol, K. & Çilek, M. (2020). Tuvalet eğitimi etkileyen faktörlerin ve tuvalet eğitimi yaşı ile işeme disfonksiyonu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Türk Tıp Öğrencileri Araştırma Dergisi*, 2(3), 126-134.
- Çevik, H. N. (2014). *Annelerin bebek uyutmaya yönelik geleneksel tutum ve uygulamalarının ve bilgi düzeylerinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.

- Çitil, M. (2016). *Üstün yetenekli öğrencilere sunulan olumlu davranışsal destek temelli problem davranışları önleyici sınıf yönetimi uygulamaları: Eylem araştırması*. [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Demir, R. (2020). Üvey anne ile Fatma masalının psikanalitik yöntemle incelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 499-512. <https://doi.org/10.30561/sinopusd.753323>
- Dilsiz, H. (2013). *Bebeklik ve erken çocukluk dönemi uyumsal yeme davranışı ve beslenme süreci anne tutumları ölçekleri geliştirme çalışması*. [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Doğan, P. (2019). *Annelere ani bebek ölüm sendromu ve güvenli uyku konusunda verilen eğitimin etkinliğinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Douglas, P. S. (2017). Babies and sleep: A matter of choice. *MJA Insight*, 34(4).
- Ekinci, S. (2020). *Gebelere verilen uyku hijyeni eğitiminin uyku kalitesine etkisinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Elbol, F. (2007). *12-36 aylar arasında çocukları olan annelere verilen grup eğitiminin annelerin anne-babalık görevlerinde öz yeterliliklerine yönelik katkısının incelenmesi* [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Erdélyi Sipos, A., Kassai, K., Kubányi, J., Zsuzsanna, S., Lajos, B., Bence, R. L. (2019). Nutrition assessment of 0-3-year-old infants and toddlers with particular focus on macro-and micronutrient intake. *Orvosi Hetilap*, 160(50). <https://doi.org/10.1556/650.2019.31585>.
- Erdoğan, Ç., & Turan, T. (2018). Yenidoğanlarda güvenli uyku açısından annelerin tercihleri. *Journal of Turkish Sleep Medicine*, 5(3). <https://doi.org/10.4274/jtsm.25743>
- Ergenci Basınlı, K. B. (2019). *Uyku eğitim programının bebeklerin uyku alışkanlıkları üzerindeki etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Ersay, Ö. A., Kurtulmuş, Z., & Tekin, N. Ç. (2014). Aile çocuk eğitim programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına ve ev ortamını düzenlenmelerine etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1077-1090.
- Fatih, E. O. & Akyol, A. K. (2019). Altı-on iki aylık bebeklerin uyku düzenlerine ilişkin anne görüşleri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 172-182. <https://doi.org/10.46971/ausbid.759561>
- Fındık, E. (2021). *Ev merkezli Montessori eğitim programının bebeklerin sosyal duygusal gelişimleri ve anne bebek etkileşimine etkisinin incelenmesi*. [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Genç Rollas, B. (2019). *Gebeliğin üçüncü trimestrinde olan annelere verilen web tabanlı bebek bakım eğitiminin doğum sonrası anne- bebek bağlanma düzeylerine etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Giden, C. (2013). *Primipar annelerin bebeklerinin algılama ve temel yenidoğan bakımına yönelik bilgi ve uygulamalarının değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- Göbel, P. (2016). *Ebeveynlere verilen beslenme eğitiminin çocukların besin seçimine etkileri*. [Doktora tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Gözün Kahraman, Ö. & Ceylan, Ş. (2018). 0-3 yaş grubu çocukların uyku alışkanlıklarının belirlenmesi. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(3), 607-620. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i3.1635>
- Gürses, İ., & Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Haylı, Ç. M. (2021). *Zihinsel engelli çocuk ve annelerine sağlığı geliştirme modeline göre verilen uyku hijyeni eğitiminin uyku kalitesine etkisi*. [Doktora tezi]. Koç Üniversitesi.
- Hodges, S. J., Richards, K. A., Gorbachinsky, I., & Krane, L. S. (2014). The association of age of toilet training and dysfunctional voiding. *Research and Reports in Urology*, 127-130. <https://doi.org/10.2147/RRU.S66839>
- Hooman, N., Safaai, A., Valavi, E., & Amini-Alavijeh, Z. (2013). Toilet training in Iranian children: a cross-sectional study. *Iranian Journal of Pediatrics*, 23(2), 154-158.
- Işıkoğlu Erdoğan, N., & Ergenekon, E. (2021). Bebeklerin teknolojik araçları kullanmalarıyla ilgili anne görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(1), 117-140. <https://doi.org/10.30964/auedf.767338>
- İşgör, A., Akman, M., Ünal, P. C., Tüzün, S., & Çifçili, S. (2010). Anneler için tamamlayıcı beslenme hakkında bir eğitim çalışması. *The Journal of Turkish Family Physician*, 1(3), 79-91
- İşsever, O., Akcay, N. & Bal Yılmaz, H. (2021). Çocuk bakımında önemli bir konu: Güvenli uyku ve uyku eğitimi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(2), 157-161.
- Kadıroğlu, T. (2018). *Preterm yenidoğan annelerinde bebek bakımı eğitiminin maternal bağlanma ve annelik özyeterliliğine etkisi*. [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kahraman, B. (2018). *3-12 aylık bebeklerin uyku alışkanlığı ve uyku sorunları ile ilişkili faktörler*. [Yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Kara, M. (2022). *Baba adaylarına bebeğin günlük bakımı, paternal bağlanma konusunda verilen eğitimin baba-bebek bağlanmasına etkisi*. [Doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Karapelit, Z. (2023). *Annelik rolü yeteneği kuramına göre ebeveynlere verilen eğitimin annelik rolü anne bebek ve baba bebek bağlanmasına etkisi*. [Doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Kılınç, F. E. (2011). *Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kosterelioglu, I. (2018). Effects of parenting style on students' achievement goal orientation: A study on high school students. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 13(4), 91-107. <https://doi.org/10.29329/epasr.2018.178.5>
- Kural, B., & Köse, S. (2022). Çocuklarda tuvalet eğitimi etkileyen faktörler: 10 yıllık deneyim. *Çocuk Dergisi*, 22(3), 178-184. <https://doi.org/10.26650/jchild.2022.1184385>
- Küçükkaya, B. (2022). *Preterm bebeklerde erken dönemde başlatılan yarım kundak ve kanguru bakımı uygulamalarının emzirme, anne-bebek bağlanması, anne uyku kalitesi ve postpartum depresyon üzerine etkisi*. [Doktora tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Kyttälä, P., Erkkola, M., Kronberg-Kippilä, C., Tapanainen, H., Veijola, R., Simell, O. & Virtanen, S. M. (2010). Food consumption and nutrient intake in Finnish 1–6-year-old children. *Public Health Nutrition*, 13(6A), 947-956. <https://doi.org/10.1017/S136898001000114X>
- Maree, J. G. (2021). The psychosocial development theory of Erik Erikson: critical overview. *Early Child Development and Care*, 191(7-8), 1107-1121. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1845163>
- Menekşe, D. (2018). *İkiz bebek bekleyen gebelere verilen emzirme eğitiminin emzirme niyetlerine etkisi*. [Doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Menekşe, D., Karakaya Suzan, Ö., & Çınar, N. (2022). Tuvalet eğitimi sürecinde anne deneyimleri: Nitel çalışma. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 9-21. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.849519>
- Mery, J. N., Vladescu, J. C., Sidener, T. M., Reeve, K. F., & Day-Watkins, J. (2021). Safe to sleep: A systematic review of the safe infant sleep training literature across relevant personnel. *Journal of Neonatal Nursing*, 27(6), 381-395. <https://doi.org/10.1016/j.jnn.2021.06.001>

- Middlemiss, W., Granger, D. A., Goldberg, W. A., & Nathans, L. (2012). Asynchrony of mother–infant hypothalamic–pituitary–adrenal axis activity following extinction of infant crying responses induced during the transition to sleep. *Early Human Development*, 88(4), 227-232. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2011.08.010>
- Muggaga, C., Ongeng, D., Mugonola, B., Okello-Uma, I., Kaaya, N. A., & Taylor, D. (2021). Seasonal variability in food and nutrition security among children 0-3 years in Karamoja sub-region of Uganda. *African Journal of Food, Agriculture, Nutrition and Development*, 21(8), 18474-18500. <https://doi.org/10.18697/ajfand.103.16920>
- Muntaha, M. (2021). *Mothers' perceptions and practices on child's nutrition of 0-3 years old children in Dhaka City*. [Yüksek lisans tezi]. Brac University.
- Okur Fatih, E. (2023). *Uyku düzenleme eğitiminin ebeveyn-bebek bağlanmasına ve bebeklerin uyku düzenlerine etkileri*. [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Owens, J. A. & Witmans, M. (2004). Sleep problems. *Current Problems in Pediatric Adolescent Health Care*, 34(4),154–79. <https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2003.10.003>
- Ozan, A. N. (2023). *Yoga'nın annenin stres düzeyi, anne-bebek ilişkisi, anne ile bebeğinin uyku ve beslenme problemlerine etkisi: Randomize kontrollü çalışma*. [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Öncül, N., & Yücesoy Özkan, Ş. (2021). Bir meydan okuma: Geleneksel tuvalet eğitime karşı yoğun tuvalet eğitimi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 350-374. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.920857>
- Özbiçgin, E., Özbek, E., Atlıhan, F., & Genel, F. (2011). Bebeklerde 0-4 ay arası beslenme biçiminin psikomotor gelişime etkisi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 1(1), 20-25. <http://dx.doi.org/10.5222/buchd.2011.020>
- Özen Çınar, İ. (2011). *Primipar annelere verilen planlı bebek bakımı eğitiminin maternal bağlanma ve özgüven düzeylerine etkisi*. [Doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Özenoğlu, A., Gün, B., Karadeniz, B., Koç, F., Bilgin, V., Bembeyaz Z. & Saha, B. S. (2021). Yetişkinlerde beslenme okuryazarlığın sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlar ve beden kütle indeksi ile ilişkisi. *Life Sciences*, 16(1), 1-18. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2021.16.1.4B0037>
- Özkoç, M. (2023). *Erken postpartum dönem primipar annelere verilen bebek bakımı eğitiminin annelik rolü ve doğum sonu anksiyete üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Özmert, E. N. (2006). Erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi-III: Aile. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49(3), 256-273.
- Öztekin, C. (2018). Bebek ruh sağlığı açısından anne-babalık becerileri. *Türkiye Klinikleri*, 4(1), 10-18.
- Öztürk, M. (2016). *Erken çocukluk dönemi uyku sorunları aile eğitiminin etkinliği*. [Uzmanlık tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Pehlivan, B. (2019). 6-12 aylık bebeklerde tamamlayıcı beslenme uygulamaları ve annelerin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Bilimsel Tamamlayıcı Tıp Regülasyon ve Nöral Terapi Dergisi*, 13(3), 79-82.
- Pıçak, R., İsmailoğlu, S., Mümtaz Mazıcıoğlu, M., Üstünbaş, H. B., & Aksu, M. (2010). Birinci basamakta uyku bozukluklarına yaklaşım ve öneriler. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 4(3).
- Polat, E. M. (2019). *Annelerin çocuklarının tuvalet eğitimine yönelik bilgi, tutum ve davranışlarının incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Sağlık, G. N. (2021). Psikanalitik kuram ve sosyal hizmet. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 435-455.
- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Santrock, J. W. (2021). *Çocuk gelişimi* (14. Baskı). (A. Güre, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Santrock, J. W. (2023). Yaşam boyu gelişim. *Gelişim psikolojisi* (13. Baskı). (G. Yüksel, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Savcı, F. (2023). *Öz düzenleme becerilerini destekleme eğitiminin prematüre bebeklerin öz düzenleme becerileri ile anne-babaların stres düzeyi, sosyal destek algısı ve ebeveyn iş birliği üzerine etkisinin incelenmesi*. [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sclar, G. D., & Mosler, H. J. (2021). Caregiver social support and child toilet training in rural Odisha, India: What types of support facilitate training and how? *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 14(2), 413-433. <https://doi.org/10.1111/aphw.12311>
- Summerbell, C., Moore, H., & O'Malley, C. (2014). Consequences and determinants of poor nutrition in children aged 0-3 years, and public health interventions that may improve dietary intake: A general review. *Journal of Children's Services*, 9(2), 128-142. <https://doi.org/10.1108/JCS-02-2014-0007>
- Tanrıverdi, F. Ş. (2023). *Meleis'in geçiş kuramına dayalı çevrim içi bebek bakımı eğitiminin annenin kendine güveni ve bebek sağlığına etkisi*. [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Taşdemir, F., & Temel, A. B. (2015). Yaşamın ilk üç yılında uyku sorunları ve etkili uyku ekolojisi etmenleri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 31(3), 1-19.
- Tatvan, A. (2009). *0-3 yaş çocuğu olan annelere yönelik beslenme eğitim programı* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Tekkeli, H. S., & Akto, A. (2022). Sigmund Freud'un görüşlerinin eğitime yansımaları. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 14(3), 1-15. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1079120>
- Tuncer, A., Enzin, F., İri, F., Dinler, E., Pelin, Z., & Bayramlar, K. (2020). Uyku bozukluklarında egzersiz tedavisinin önemi. *Zeugma Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 89-97.
- Türkyılmaz, C. (2016). Emzirme danışmanlığı ve emzirmede karşılaşılan sorunlar. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 8(2), 19-33.
- Uçaklı Asaloğlu, C. (2022). *Çevrimiçi olarak uygulanan sağlık eğitimi ve progresif kas gevşetme egzersizi programının postpartum depresyon ve anne bebek bağlanması üzerine etkisi: randomize kontrollü çalışma*. [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Uçan, S. (2016). *Ebeveynlere verilen emzirme eğitiminin emzirme sürecine, kültürel davranışlara ve ebeveyn-bebek bağlanmasına etkisi*. [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Ulutaş Avcu, A. & Çalışkan, Z. (2015). Ev merkezli anne-bebek eğitim programının 10-12 aylık bebeklerin gelişimine etkisinin incelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 152-163.
- Unver Korğalı, E. (2018). Orta ve geç prematüre bebeği olan ailelerde ebeveyn eğitimi ve farkındalık düzeyi artırılmasının bebeğin sağlık durumu, anne-bebek bağlanması ve ebeveynlerin kaygı düzeyleri üzerine etkisi. [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ward, T. M., Rankin, S., & Lee, K. A. (2007). Caring for children with sleep problems. *Journal of Pediatric Nursing*, 22(4), 283-296. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2007.02.006>
- Watamura, S. E., Donzella, B., Kertes, D. A., & Gunnar, M. R. (2004). Developmental changes in baseline cortisol activity in early childhood: Relations with napping and effortful control. *Developmental Psychobiology: The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*, 45(3), 125-133. <https://doi.org/10.1002/dev.20026>
- Yalçın, A. (2009). *Annelere 0-6 yaş çocuğunun gelişimsel özellikleri konusunda bir eğitim programı*. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

- Yalçın, H. (2011). *Anne adaylarına verilen eğitimin (ASBEP) gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin fonksiyonel olmayan uygulamalara etkisi (Karaman ili örneği)*. [Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yapıcıoğlu Ayaz, Y., Kıvanççı, G., & Safarov, A. (2019). Psikanalitik kuram ve yaratıcılık. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 2(2), 75-92. <https://doi.org/10.33464/dorduncukuvvet.547912>
- Yıldırım, F. (2023). *Doğum sonrası babalara verilen bebek bakımı eğitiminin baba bebek bağlanması, annenin doğum sonu depresyon ve yaşam kalitesine etkisi*. [Doktora tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Yıldız, D., & Akbayrak, N. (2014). Doğum sonrası primipar annelere verilen eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin bebek bakımı, kaygı düzeyleri ve annelik rolüne etkisi. *Gulhane Medical Journal*, 56(1). <https://doi.org/10.5455/gulhane.24869>
- Yılmaz Bolat, E. (2015). 1-4 yaş arası çocuğa sahip annelerin tuvalet eğitimi kazandırma konusunda tutum ve görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Journal Of Educational Research*, 1(1), 53-67.
- Yılmaz Bursa, G. (2022). *Duyu temelli eğitim programının annelerin öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile bebeklerinin gelişimine etkisi*. [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yılmaz, Y. S. (2022). *Anne-bebek uyum odasında verilen emzirme eğitiminin yenidoğan bebeği olan annelerin emzirme öz-yeterliliklerine etkisinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Yurtsever Gök, P. (2018). *Prematüre bebek bakımına yönelik hazırlanan web tabanlı ve bireysel eğitim programının annelerin öz güven gücüne etkisi*. [Yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.